

XVIII. KÖT. 4. FÜZET. ÚJ FOLYAM 1910. OKTÓBER-DECZ.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

*1910. évi folyam * IV. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1910.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Melich János. Heyden Sebald «Gyermeki beszélgetéseinek» krakkai töredéke. (Egy melléklettel és két szövegekőzti hasonmással)	289
Dr. Áldásy Antal. A brüsszeli nemzetkőzi levéltári és könyvtári kongresszus. (Első közlemény)	300
Dr. Gulyás Pál. Az 1680. évi üstökősjárás irodalmához. (Befejező közlemény, egy szövegekőzti hasonmással)	317
Dr. Zambra Alajos. Metastasio-kéziratok a Nemzeti Múzeum könyvtárában	329
Dr. Szabó Ervin. Az új fővárosi közkönyvtár dolgában... ..	338
Dr. Gulyás Pál. Az új fővárosi közkönyvtár körül	352
Tárca. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára az 1910. év III. negyedében	359
Szakirodalom. Bellai József: A Temesvár városi könyvtár címjegyzéke. III. Ism. 2. — Kudora Károly: Jogi könyvtár. Ism. <i>Horváth Ignác</i> . — I. van den Gheyn: Cronicques de Charlemaine. Ism. <i>Gerevich T.</i> — Jahrbuch der Bücherpreise. III, IV. évf. Ism. <i>Dr. Gulyás Pál.</i> — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i>	363
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXX. 33—36., 39. — La bibliofília. XII. 3—6. — Le bibliographe moderne. XIII. 75—77. — Revue des bibliothèques XX. 4—9. — The library Journal. XXXV. 7—9. — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen. I. 1—2. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új f. XII. 4—6. — Zentralblatt für Bibliothekswesen. 6—8.	374
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1910. év III. évnegyedében	377
Vegyes közlemények. A 42-soros Gutenberg-biblia hasonmás-kiadása. (G. P.) — A mai bőrkötések borítóanyagáról. (G. P.)	380
Változások a magyarországi nyomdák nál 1910. szeptember—november hónapokban	383
Név- és tárgymutató	385

HEYDEN SEBALD «GYERMEKI BESZÉLGETÉSEI»- NEK KRAKKAI TÖREDÉKE.

DR. MELICH JÁNOSTÓL.

(Egy melléklettel és két szövegközi hasonmással.)

Az a mű, a melyben a legrégebb nyomtatott összefüggő magyar szöveg található, Heyden Sebald «Puerilium colloquiorum formulae» cz. latin-német-lengyel-magyar nyelven megjelent könyve. A könyv latin-magyar szövegét Dézsi Lajos adta ki ezzel a címmel: «Heyden Sebald Gyermeki beszélgetéseinek latin-magyar szövege 1531-ből. Adalék Sylvester János irodalmi működéséhez. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. Dézsi Lajos. Budapest, 1897.» (Különlenyomat csekély változtatásokkal az «Irod. tört. Közl.»-ből.)

A következő sorok megértéséhez Dézsi dolgozatából ezeket kell tudnunk: 1. Heyden Sebald «Puerilium colloquiorum formulae» cz. művének első, latin-német kiadása Dézsi szerint 1528-ban jelent meg. Ezt követte egy latin-német lengyel, majd később egy latin-német-lengyel-magyar átdolgozás. — 2. A négynyelvű, magyar részt is tartalmazó átdolgozás *előszőr* 1531-ben jelent meg Krakkóban, Vietor Jeromos nyomdájában. Ennek a műnek *egyetlen példánya*, a melynek azonban az A, A₂ és I₂ jelzetű levelei hiányzanak, megvan a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtárában; könyvtári jegye RMK. 5. — 3. A krakkai Jagello-egyetemi könyvtár *XII. b. 87.* jegy alatt «Heyden Sebald Formulae puerilium colloquiorum. Cracoviae, 1531.?» címmel őriz egy töredéket, a mely Heyden művének négynyelvű kiadásából való s a melyet könyvtárlából fejtettek ki. A töredék négy levélből áll, jelzetük B, B₁ B₁₁ + 1 (lásd a mellékletet). E töredék Heyden egyetlen ismert, magyarnyelvű kiadásával sem egyezik s Dézsi-nek az a nézete róla, hogy talán az 1531. évben megjelentnek a javított kiadása.

A mikor Dézsi értekezése megjelent, részletes ismertetést irtam róla a Magyar Nyelvőr XXVI. és a Magyar Könyvszemle Új folyamának V. kötetében. Ez ismertetéseimben két dologra fektettem súlyt: *a*) újabb adatokkal azt igyekeztem bizonyítani, hogy Heyden művének magyarra fordítója valóban Sylvester János volt; *b*) nyelvi bizonyítékok alapján annak a nézetemnek adtam kifejezést, hogy *Heyden művének Krakkai Töredéke a legrégebb magyar nyomtatott könyv*, a mennyiben ennek hamarabb kellett napvilágot látnia, mint az 1531. évi, Heyden legrégebbnek tartott magyar kiadásának.

Czikkemet aztán így fejeztem be: «A legrégebb meglevő nyomtatott magyar szöveg tehát a Krakkai Töredék. Vajha a nézetet minél előbb egy teljes példány előkerülésével erősíthetnők meg». (Magyar Könyvszemle, új foly. V. 30 l. és lásd még M. Nyr. XXVI. 403.)

Az elmúlt nyáron Krakóban voltam s ott magyar könyvészeti dolgokat tanulmányoztam. Így akadt a kezembe a most megjelenő Estreicher-féle nagy alfabetikus katalogus (cízime: Bibliografia polska 140.000 druków — Polnische Bibliographie. Jahrhundert XV. bis XVIII. Alphabetisch geordnet von Dr. Karl Estreicher Krakau, 1891., eddig megjelent az A—P, I—XIV. kötetben), a melyben Heyden neve alatt olyant olvastam, a miből a fentebbi kérdés végleges eldöntését reméltem. E katalogusban ugyanis Heyden-ről ez van (magyar fordításban):

«HEYDEN SEBALD Nürnbergből (1488, + 1562). Puerilium Colloquiorum Formulae pro primis Tyronibus per Sebaldum Heyden ex comitorum Campo hinc inde collecte jam denuo Germanico Polonico ac Ungarico ideomata... (Végén:) Cracoviae apud Hieronymum Vietorem Anno M.DXXVII. (1527). mense Augusto. 8-rétben, 38 számozott levél. Ajánlás: «Puerio Ludovici Decii filiolo... Anselmus Ephorinus».

A mi irodalmunk rég tudja, mert Estreicher annak idején személyesen is közölte tudósainkkal, műveiben meg mindig emlegette, hogy Estreicher szerint Heyden legrégebb magyar kiadása *1527-ből* való. Személyes közléseiben azt is tudatta Estreicher, hogy ez a kiadás a szentpétervári Csász. Nyilvános Könyvtárban található. (V. ö. Magyar Könyvszemle, régi foly. IV. 172.) Feltűnő azonban, hogy ezt a szentpétervári példányt sem

Dézi Lajos (V. ö. Heyden Seb. 14.), sem pedig e sorok írója a legszorgosabb kutatás után sem tudta megtalálni. Dézi Bičkoffal, az illető könyvtár igazgatójával kerestette, nekem Petroff Alexej tanár volt segítségemre, de az ő válasza is az, hogy ilyen könyv a szentpétervári Csász. Könyvtárban nincs. De nem valószínű, hogy ilyen könyv egyáltalában van, a következő okokból:

a) Estreicher ez 1527. évi kiadást olyan cízzel közli, a mely nem egyezik a régebben közölt cízzel (lásd Magyar Könyvszemle IV. 172 l.). Az Estreicher által adott cím egy késői kiadás után készültnek látszik.

b) Feltűnő, hogy e kiadásról azt állítja, hogy 38 számozott levélből áll, holott Heyden előttünk ismert régi kiadásai nem számozva, hanem ívjelző betűkkel ellátva jelentek meg.

c) Heyden első, latin-német része először 1528-ban jelent meg, ennél fogva a belőle készült átdolgozás nem jelenhetett meg 1527-ben.

Mindezek alapján az a meggyőződés, hogy Estreicher közlésében valami hiba van.

Az, a minek Estreicher művében azonban megörültem, nem az 1527. évi kiadásról való híradása volt, hanem az, a mit az 1531. éviről mond. Erről ugyanis a nevezett katalogusban folytatólag ez van (magyar fordításban):

«Ugyanaz (értsd: Heyden Sebald műve...) lengyelül, németül, latinul és magyarul. Cracoviae, apud Hieronymum Vietorem. Anno M.D.XXXI. (1531). Cum gratia et privilegio. 8 rétb. Lásd Szabó K., Régi Magyar Könyvtár, 1. lap. Példány van belőle a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában és Wilnóban». E közlés szerint tehát a mi múzeumi csonkapéldányunk nem unicum, mert van belőle *Vilna*-ban is egy példány. Minthogy közelebről nincs megmondva, milyen vilnai könyvtárban található meg a nevezett könyv, a katalogus jelenlegi szerkesztőjétől, Estreicher Stanislaw egyetemi tanártól, Estreicher K. fiától kértem felvilágosítást. Estreicher St. azt a felvilágosítást adta nekem, hogy édesatyja Vilnában csakis egy magánkönyvtárban, az úgynevezett Evang. Synodalis könyvtárban dolgozott, nyilvános könyvtárba édesatyját az oroszok, lengyel ember letére, nem engedték be. A könyvnek tehát Vilnában az Evang. Synodalis

könyvtárban kell lennie. Sajnos, hogy ezt a példányt mindeideig a nevezett könyvtárból nem sikerült megkapnom. Egy orosz ismerősöm kereste a nevezett könyvtárban e művet, de nem találta meg. Válaszában azt írja nekem, hogy e mű sem a vilnai Evang. Synodalis könyvtárban, sem pedig a vilnai Nyilvános Könyvtárban (Publičnaja Biblioteka) nem található fel. Mindazonáltal nekem erős a hitem, hogy ezúttal Estreicher nem tévedett s a művet tovább kerestetem.

Addig is azonban, míg ez a vilnai példány előkerül, szükségesnek tartom, hogy Heyden legrégebb magyar szövege, az ú. n. Krakкаи Töredék hasonmásban is közzététessék. Közzé kell tennünk azért is, mert, mint említettem, nézetem szerint *ez a legrégebbi nyomtatott magyar szöveget tartalmazó nyomtatványunk*. Hogy ez a Krakкаи Töredék régibb az 1531. évi kiadásnál, azt régibb és újabb bizonyítékaim alapján a következő sorokban igyekszem valószínűvé tenni.

Bizonyításom abból fog állani, hogy a Krakкаи Töredék szövegét minden szempontból összevetem az 1531. évi kiadás megfelelő szövegével. A két szöveg ugyanis nem mindenben egyezik s ép ez eltérésekből lehet a Krakкаи Töredék régibb voltára következtetni.

A) Eltérések a latin-magyar szövegben, a melyeknek semmi különösebb bizonyító erejük nincs:

B₁ lp.: *Thavozzal—Thavozzal*¹ | *wirradotth—virradotth* | *Nondum—Non dum* | *somnolentior—sumnolentior* | *Ewethpelyehnel—Eweth pelyehnel* || *B₁₁* lp.: *Mayd—Maid* | *thyged—thiged* | *keolthelekefel—keoltelekefel* || *B₁₁₁* lp.: *byzonyawal—bizon yawal* | *Tyzenkettheo—Tyzenkettheodyk* || *B₁₁₁₁* lp.: *veelle—weelle*.

B) Eltérések a magyar-latin szövegben, a melyek azt bizonyítják, hogy az 1531. évi kiadás a Krakкаи Töredékkel szemben gondatlan kiadás:

B₁ lp.: *ynkaabb—ynkaabh* || *B₁₁* lp.: *Ennye nagy—Enne nagygy* | *hora—hora* | (semmi)—*il* | *Alkolmas—Alkomas* | *G* (Horam

¹ Az A) B) C) alatti idézetekben az elől álló adat mindig a Krakкаи Töredék adata, az utána következő a Dézsi által kiadott 1531. évi kiadásból való.

előtt)—*H* || *B*₁₁₁ lp.: *H* (Quotam és Quota előtt)—*K* (hibásan) | *J*—(semmi Duodecima előtt) | *H*, *I*, *H*—*K*, *K*, *K* (hibásan) | *in*—*ad* | *K*—*R* || *B*₁₁₁₁ lp.: *eggy*—*eogy* | *haznalz*—*gaznalz* | *K* (Quam, Quid előtt; Do előtt hiányzik)—*L*, *L*, *L* (hibásan).

E *B*) csoport alatt felsorolt eltérések túlnyomó részben az 1531. évi kiadás sajtóhibái. E sajtóhibákat kétféleképp lehet magyarázni; mondhatjuk, hogy a Krakкаи Töredék a javított kiadás (ezt mondta Dézsi Lajos is) az 1531. évből, de állíthatjuk azt is, hogy az 1531. évi egy régibb kiadásnak, a Krakкаи Töredéknek a megrontott újabb kiadása. Hogy e két felfogás közül melyik a helyesebb, azt a *C*) és a *D*) pont alatt felhozott érvek döntenek el.

C) Nyelvjárási eltérések az 1531. évi kiadás és a Krakкаи Töredék magyar szövegében:

Heyden Sebald latin-német könyvét magyarra Erdösi Sylvester János fordította. Ezt a nézetet először Rómer Flóris, a mű első felfedezője mondta ki s Toldy Ferencz az 1531. évi kiadást 1875. febr. 17-én a M. Tud. Akadémiának úgy mutatta be, mint Erdösi Sylvester J. szellemi termékét. Hogy a latin szöveget magyarra Sylvester fordította, azt Ballagi Móron kívül már akkor is mindenki valószínűnek tartotta. Ballagi ugyanis kétségbevonta, hogy magyar ember Heyden művének következő helyét: «Oppido laetor» így fordíthassa: «Igen örülöm», már pedig Heyden 1531. évi kiadása magyar szövegében *örülöm* (V. ö. Dial. VII., XXIV.) van *örülök* helyett. Ballagi ellenvetése azonban nem ellenvetés; Ballagi nem tudta, a miről ma ki-kki meggyőződhetik a Nyelvtört. Szótárból, hogy a régi magyar nyelvben az *örülni* igét transitív értelemben is használták. Ime egy példa a sok közül: A Lányi-kódex című magyar nyelvemlék 357. lapján ezt olvassuk (Nyelvemléktár VII. 380.):

«Ewrwlze zerelmes atyamfya hogy az keresthyen hytbe halz meg felelyen *Ervulek*, Erwlse hog' ez regulas zerzetbe halz meg' Mong'on *erwlem*...»

Az *örülöm* tehát nem akadály Erdösi Sylvester szerzőségének, annyira nem, hogy Dézsi, Heyden 1531. évi szövegének kiadója értekezésének már a címében is azt mondja, hogy dolgozata «adalék Sylvester János irodalmi működéséhez».

Ha tehát Heyden magyar szövege Erdösi Sylvester-től való, nyelvileg e szövegnek egyeznie kell Sylvester Új-testamentoma nyelvével. A részletes összehasonlítás im itt következik:

α) Sylvester J. Új-testamentomában a kérdő *ë* szócska *kivétel nélkül i* alakban van (olv. *i* vagy *í*). A Krakкаи Töredékben és az 1531. évi kiadásban ez van:

Krakкаи Töredék	1531. évi kiadás
<i>Hallodi</i> serkenyfel	<i>Hallodi</i> serkenyfel
Nem <i>zygyenledy</i> the zamaar	Nem <i>zygyenlede</i> the zamaar
<i>Hallodi</i> myth thyzewnk	<i>Hallode</i> myth thyzewnk.
<i>Hallodi hallodi</i> maragy megh	<i>Hallode hallode</i> maragy megh.
Chak ennyben sem <i>enghecczy</i>	Chak ennyben sem <i>engheccze</i> .

Az összehasonlítás eredménye ez: A Krakкаи Töredékben a kérdő *e* mindig *i* (írva *i*, *y*), tehát úgy, mint Sylvester más műveiben, ellenben az 1531. évi kiadásban az *i* mellett *e* is van, a mely Sylvester más műveiben *sohasem* fordul elő.

β) Sylvester a *lesz* igét így ragozza: *líszek, lísz, líszen, lígen*; ugyanígy ragozza a *tesz* igét is. A tárgyalt nyomtatványokban ezt találjuk:

Krakкаи Töredék	1531. évi kiadás
Ymmar mayd elseo <i>lyzen</i>	Ymmar mayd elseo <i>lezen</i>
Hallodi myth <i>thyzewnk</i>	Hallode myth <i>thyzewnk</i>
Wayha ez ygaz <i>lygyen</i>	Wayha ez ygaz <i>lygyen</i>
Hytmeth adom hyw <i>lyzek</i>	Hytmeth adom hyw <i>lyzek</i> .
Hogy the hytethlen nem <i>lysz</i>	Hogy the hytethlen nem <i>lysz</i> .

Az összehasonlítás mutatja, hogy a Krakкаи Töredék teljeseen egyezik Sylvester Új-testamentoma nyelvével, ellenben az 1531. évi kiadásban olyan hangalakban is előfordul a *lesz* (V. ö. *lyzen—lezen*), a milyen Sylvester más műveiben nincs.

γ) Trócsányi Zoltán «A XVI. századbeli nyomtatványok *e*-jelölései» (Budapest, 1908. Különnyomat a Nytud. Közl. 38. kötetéből) cz. dolgozatában kimutatta, mikor használ Erdösi Sylvester *í*, mikor *ę* s mikor *ê* jegyet a zárt *é*-ből lett *í*, a zárt *é* és a nyílt *é* jelölésére. A Krakкаи Töredék és az 1531. évi kiadás *í*-ző nyelvjárásban vannak megszerkesztve, akárcsak Sylvester más művei. Irodalmi *é* helyén *í* van a következő

esetekben: *Kyrlek—Kyrlek*¹ | *thyged—thiged* | *kyrlek—kyrlek* | *Miyrrth—Miyrrth* | *fyylz—fyylz* | *kethsygh—kethsygh* | *muyrrth—muyrrth* | *Bezidem—Bezidem* | *ewressyghem—ewressyghem*. Csak egy esetben van eltérés s az ez:

Krakкаи Töredék

1531. évi kiadás

Myth *zygyenlenyk*

Myth *zegyenlenyk*.

Az összehasonlítás mutatja, hogy az irodalmi, eredeti zárt *é* helyén a Krakкаи Töredékben épúgy van *i* hang (írva *i—y*), mint Sylvester műveiben, ellenben az 1531. évi kiadásban *i* mellett *e* is van, a mi nem Sylvester nyelve.

Különösen fontos azonban, ha az irodalmi *é* helyén álló *i*-t az idő- és módjelekben figyeljük meg. Ki van mutatva, hogy Sylvester a praeteritumban és a feltételes módban a tárgyias ragozású magashangú (pl. *szeretni*), valamint az *ikes* igéket (pl. *esküdni*) a következőkép ragozta:

szeretím	szeretním	esküvím	eskünním
szeretíd	szeretníd	esküvíl	eskünníl
szereté	szeretné	esküvék	eskünnék
szeretők	szeretnők	esküvínk	eskünnínk
szeretítek	szeretníték	esküvíték	eskünníték
szeretétek	szeretnék	esküvének	eskünnének ²

Az alanyi ragozású praeteritumban pedig az első személyben *i* van, Sylvesternél tehát: *szeretík*. E ragozás olyan következetesen van meg Sylvester műveiben (lásd Magy. Nyelv. V. 345. Trócsányi Z. cikkkét), hogy ellene való vétség egyetlen egyszer sem fordul elő. S mit látunk a Krakкаи Töredékben és az 1531. évi kiadásban?

Krakкаи Töredék

1531. évi kiadás

Myth *zygyenlenyk*

Myth *zegyenlenyk*.

Hogy *kelynk* yly hamar

Hogy *klenek* yly hamar

Vtolsoth *hallyk*

Utolsoth *hallek*.

Myth *fogadnyk* fel

Myth *fogadnyk* fel.

¹ Az első adat a Krakкаи Töredékből, a második az 1531. évi kiadásból való.

² Itt jegyzem meg, hogy Dévai Biró Mátyás e ragozásban az *i* helyén *é*-t, *é* helyén pedig *e*-t (nyílt hosszú *é*) használ (írva előbbi esetben *é*, utóbbiban *e*.) Lásd Melich, Orth. Vng. 19., 20. lap.

Lieber laß mich zu rhy.
 Proße eye nye gabay mie.
 Kyrlē ne haborgass.

G *Non pudet te asine?*

Du esel schamstu dich nicht.
 O sle nye fromass sye.
 Nlem zygyenlede the zamaar.

H *Cuius me pudeat?*

Wes sal ich mich schamen.
 Roge sie mam fromac
 Myth zegyenlenyē.

G *In multam tuam stertre.*

Zu schlaffen an den hellen tag.
 Spac taē dlygō na dzien
 Enne naygy ydeyglenn alonnōd.

H *Quotam horam fouuit.*

Wie viel hat es geschlagen.
 Wiele bilzegar.
 Saany hora wagyon.

G *Iam imminet prima.*

Es wird yetz eyns schlagen.
 Juz badzie iedne bil.
 Ymmar mayd elseo lezen.

G *Adhuc parum dormiam.*

Ich wil noch eyn kleyn schlefflin
 Jesze trofke zasne. *Cehum.*
 Neegh alozom eggy teweseth.

B ij

G *Quia surgis piger?*
 Sauler wiltu nicht auffstehen.
 Lemivy nie chceś wstać
 Seoth hogy nem kel fel the resth

H *Quomodo tam cito?*
 Warumb so bald.
 Czemu tak rychło.
 Hogy klenet yly hamar.

G *Mox fuisse te exanimero.*
 Mit ein prügel willich dich bald aus
 Wnet cye obudza palica. Cffwecke
 Maid en thiged bothwal teolteletfel

H *Iam surgo, parca precor.*
 Yetz stehe ich auff ich pit werschon
 Juzcy wstaie/proś cye ślanny mie.
 Im fel telet/haggy el tyilet.
 Dumitur ad scholam.

Dialogus VII.

HANNO IOANNES.

H *Heu quid facimus?*
 Awe was thun wir?
 Ach go szynimy.
 Hallode mych rhyzeront.

I *Cur sic uoāferas.*
 Was schreistu also.
 Czemu tak wołas
 Miyrth yly igyen tyaltaz.

Ez összehasonlításból ismét az derül ki, hogy a Krakкаи Töredék, hiven Sylvester többi műveiben való használathoz, hibátlan, ellenben az 1531. évi kiadásban *i* helyén *é* is van (írva *e*), a mi nem Sylvester nyelvéből való.

D) Eltérések a nyomdai kiállításban. A két műnek, a Krakкаи Töredéknek és az 1531. évi kiadásnak más-más a tördelése is. Hogy erről kiki meggyőződhessek, az 1531. évi kiadás *B*₁₁ levél *a*) és *b*) oldalát mellékelem facsimilében. A ki ezt a két oldalt a Krakкаи Töredék megfelelő helyével egybeveti, látni fogja nemcsak a tördelésben való különbséget, hanem meggyőződhetik az *A*), *B*), *C*) alatt mondottak helyességéről is.

Ha már most mindazt, a mit eddig a Krakкаи Töredék és az 1531. évi kiadás egymáshoz való viszonyáról mondtam, figyelembe veszem, azt kell mondanom, hogy Sylvester *nyelve érintetlenül a Krakкаи Töredékben van meg, az 1531. évi kiadásban pedig Sylvester nyelvén kívül más magyar író nyelvjárása is föllelhető*. Ezt csak úgy lehet értelmeznünk, ha azt mondjuk, hogy a *Krakкаи Töredék a régibb*, Sylvester által fordított s ő maga által sajtó alá rendezett szöveg, míg az 1531. évi kiadást e régibb kiadásból más valaki, a ki *é-ző* nyelvjárást beszélt, rendezte *újából* sajtó alá. Ha a vilnai példány előkerül s ez a példány ép, tehát címlapja is van, bizton hiszem, hogy az *újából* (= denuo) való kiadás már a címlapon is jelezve van.

Minthogy már most kiderült, hogy a *legrégibb magyar nyomtatvány a Krakкаи Töredék*, az a kérdés, melyik évből való lehet. Erre ezeket mondhatom:

Sylvester 1526 okt. 26-án a krakkai egyetem hallgatója, itt volt még 1527 máj. 3-án s valószínűen addig az ideig, a míg a wittenbergai egyetemre be nem iratkozott, a mi 1529 jul. 31-én történt, 1532-ben ismét Krakkóban volt (lásd minderre Dézsi L.: Heyden S. 9. és 10. lapját). Az eddigi megállapítás szerint, a mely azonban véglegesnek nem mondható, Heyden latin-német műve először 1528-ban jelent meg. E szerint a Krakкаи Töredék ennél az évnél régibb nem lehet. Nem lehetetlen azonban, hogy e kétnyelvű kiadást a latin-német-lengyel-magyar kiadás nem soká követte s miként Calepinus szótárában, itt is a magyar rész a lengyellel együtt egyszerre látott napvilágot, a mi akár 1528-ban, akár 1529-ben megtörténhetett.

Azt, hogy a Krakкаи Töredék 1531 (illetőleg 1533) után nem jöhetett ki a sajtó alól, még egy tipografiai dologból is következtetem. Az 1533 után megjelent Vietor-féle krakkai magyar nyomtatványokban s majd példájuk után a másutt megjelentekben is az *ę* betű fordul elő (v. ö. Komjáthy Ben.: Zenth Pál levelei, Dévai: A tíz par. *ę* stb., lásd Melich, Orth. Vng. 7. lp.), a mely betű az 1533-ban és 1533 előtt nyomtatott művekben nincs meg. Sylvester Új-testamentomában is előfordul az *ę* a zárt *é* jelölésére (a nyílt *é*—*ê*). Heyden magyar szövegében nincs *ę* betű, itt a zárt *é*-t Sylvester *ee*-vel (v. ö. a *meegh* szót), a nyílt *é*-t pedig *e*-vel jelöli (v. ö. *kethsygh*, *en*, *ewethpelyehnel* stb.). Ha a Krakкаи Töredék 1531, illetőleg 1533 után jelent volna meg, benne a Vietor-féle krakkai nyomtatványok *ę*-jének, a melyet Sylvester is használt, elő kellene fordulnia. Minthogy pedig ez az *ę* nem fordul elő benne, ez is támogatja azt a föltevésemet, hogy a Krakкаи Töredék az 1533., illetőleg 1531. évnél régibb nyomtatvány.

Végeredményül tehát kimondhatom a következőket:

Heyden Sebald «Formulae colloquiorum puerilium» czimű latin-német művét, melynek eddigi tudomásunk szerint legrégibb kiadása 1528-ban jelent meg Nürnbergben, Erdősi Sylvester János fordította magyarra. Valószínű, hogy a magyar kiadás a lengyellel egyszerre jelent meg. Erdősi Sylvester fordítását, nyelvét hibátlanul a Krakкаи Töredék őrizte meg, ebből készült az 1531. évi kiadás, a mely így második kiadás. A Krakкаи Töredék 1528—1531 közt jelent meg, Sylvester életrajzi adatai alapján azonban valószínű, hogy a megjelenés éve 1528 vagy 1529. Mindezek alapján tehát állítjuk, hogy a *legrégibb magyar nyomtatott könyv a Krakкаи Töredék*, melynek hasonmását ép ezért értekezésünkhöz mellékeljük.

A BRÜSSZELI NEMZETKÖZI LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVTÁRI KONGRESSZUS.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

(Első közlemény.)

I.

Az 1910. évben Brüsszelben rendezett világkiállítás alkalmából a különböző kongresszusoknak egész sorozata tartatott a belga fővárosban, melyek sorában egy nemzetközi levéltári és könyvtári kongresszus is szerepelt. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumnak 58168/1910. számú leiratával e sorok írója megbízást nyervén, hogy a m. kir. kormány és az Országos Széchényi könyvtár képviselőjében e kongresszuson résztvegyen, az alábbiakban számol be a kongresszus lefolyásáról, tanácskozásairól és az ott hozott határozatokról.

A kongresszus folyó évi augusztus 28—31-ig tartotta üléseit. A résztvevők jegyzéke mintegy 400 tagot tüntetett fel, kiknek sorában a levéltári és könyvtári tisztviselők legkiválóbb képviselőivel találkoztunk. Sokan távol maradtak ugyan, de mégis mintegy 300-ra tehető azok száma, kik a kongresszus tárgyalásain személyesen résztvettek. Magyarországból e sorok íróján kívül a m. kir. belügyministerium és a m. kir. országos levéltár képviselőjében dr. Döry Ferenc orsz. levéltári fogalmazó, a m. kir. igazságügyministerium képviselőjében Dr. Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyministeri segédtitkár voltak jelen hivatalos minőségben. A horvát kir. kormány kiküldötte, dr. Bojničić Iván horvát országos levéltárnok, a kongresszuson nem volt jelen. Résztvett azonkívül a kongresszuson, de nem hivatalos minőségben dr. Rados Gusztáv tanár, a kir. József műegyetem könyvtárnoka.

A kongresszus ülései augusztus hó 28-án az alakuló üléssel vették kezdetüket. Az ülést Van den Gheyn jezsuita atya, a brüsszeli kir. könyvtár kézirati osztályának öre rövid üdvözlő beszéddel megnyitva, indítványára a kongresszus tiszteletbeli

elnökeivé az idegen kormányok képviselői, illetve a mennyiben az egyes kormányok több tagu küldöttséggel voltak képviselve, e küldöttségek vezetői, tiszteletbeli alelnökeivé pedig a többi kormányképviselők választattak meg. Ezen indítvány értelmében alulírott a tiszteletbeli elnökök, társai pedig a tiszteletbeli alelnökök sorában foglaltak helyet. A kongresszus elnökevé a levéltárnokok sorából dr. Muller S. az utrechti állami levéltárak igazgatója, a könyvtárnokok sorából pedig Henri Martin, a párisi Arsenál könyvtárának igazgatója, a francia könyvtárnokok egyesületének elnöke választattak meg. Főtitkárok lettek a levéltárnokok közül Cuvelier József, a brüsszeli állami levéltárak helyettes osztályfőnöke, a könyvtárnokok közül Stainier Lajos a brüsszeli kir. könyvtár administrateur-inspecteurje, pénztárnokok Van der Haege brüsszeli állami tiszteletbeli levéltárnok és Tournour Viktor, a brüsszeli királyi könyvtár tisztviselője.

A kongresszus szervezetére nézve négy osztályra oszlott: 1. levéltári, 2. könyvtári szakosztály, 3. a levéltárak és könyvtárak kiegészítő részét képező gyűjtemények, 4. a népkönyvtárak szakosztálya. E szakosztályok elnökségét és tisztkarát a kongresszus a következőkép állapította meg:

I. Levéltári osztály. Elnökök: dr. Bailieu Pál, levéltári belső titkos tanácsos, a porosz állami levéltárak igazgatója Berlinben, Dr. A. Fruin, a middelbourgi állami levéltár levéltárnoka, Waldo Leland, az amerikai történelmi egyesület elnöke Washingtonból és Henri Stein, a francia állami levéltárak helyettes osztályfőnöke, a francia levéltárnokok egyesületének elnöke. Alelnökök: Julian Pas, a simancasi levéltár igazgatója, dr. Luigi Pagliai, a milánói állami levéltárak levéltárnoka, és dr. Hans Schlitter, a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami levéltár aligazgatója. Titkárok: Brouwers állami levéltárnok, Des Marex brüsszeli városi levéltárnok, Nelis brüsszeli állami levéltárnok, Van den Haute a brüggei állami levéltár segédőre, Vannerus az anversi állami levéltár őre és Verriest monsi állami levéltárnok.

II. Könyvtári szakosztály. Elnökök: G. Chatelain, a Sorbonne főkönyvtárnoka, Erman, a bonni egyetemi könyvtár igazgatója, Lundstedt a stockholmi kir. könyvtár első könyvtárnoka és Lange, a koppenhágai kir. könyvtár főkönyvtárnoka. Alelnökök: Dr. Roos, a gröningsi egyetemi könyvtár igazgatója, Lyster dublini könyv-

tárnok, Clement Walter Andrews, a chicagói John Crerar könyvtár könyvtárnoka és Twentyman, a board of education könyvtárnoka Londonból. Titkárok: O. Grosjean és Goffin, a brüsszeli kir. könyvtár segédőrei.

III. Szakosztály. Levéltárakkal és könyvtárakkal összefüggő gyűjtemények. Elnökök: Hauviller, az elszász-lotharingiai állami levéltárak igazgatója Metzben és Cuvelier József. Titkárok: Tourneur Viktor és Tiburghien a brüsszeli könyvtár segédőre.

IV. Szakosztály. Népkönyvtárak. Elnökök: Greve, a hágai királyi könyvtár öre, George Franklin Bowerman, a columbiai kerület nyilvános könyvtárnoka Washingtonból. Alelnökök: Farr cardiffi könyvtárnok és Fritz a charlottenburgi könyvtár könyvtárnoka. Titkár: Defrecheux a lüttichi központi népkönyvtár könyvtárnoka.

A kongresszus tisztikarának megválasztása után Henri Martin elnök rövid megnyitó beszédet mondott, melyben utalva a kongresszus feladatára, a tárgyalásra kitűzött kérdések jelentőségére és utalással arra, hogy a jelen kongresszus az első, mely a levéltárnokokat és könyvtárnokokat nemzetközileg összegyűjti, azon reményének adott kifejezést, hogy a kongresszus munkássága eredményteljes lesz és hogy sikerülni fog a kongresszust a jövőben állandósítani. Az elnöki megnyitó után a belga kormány képviselője, majd az egyes kormányok képviselői köszöntötték a kongresszust az általuk képviselt kormányok és intézetek nevében. Elsőnek dr. Schlitter beszélt a cs. és kir. közös külügyminister nevében, utána, mint a magyar kir. kormány képviselője e sorok írója üdvözölte a kongresszust, majd sorra következtek a többi kormányképviselők, így dr. Bailleu a porosz, comm. Casanova a nápolyi állami levéltár igazgatója az olasz, Tscheglow kamarás, a pétervári királyi könyvtár igazgatója az orosz kormány nevében, Dr. Schwenke, a berlini kir. könyvtár igazgatója a német könyvtárnokok egyesülete nevében és még többen. Az osztrák kormány képviselője dr. Kretschmayer Henrik tanár a kongresszuson nem lévén jelen, Ausztria részéről külön felszólalás nem történt.

A kongresszus érdemleges ülései augusztus 29-én vették kezdetüket. A kongresszus tanácskozási módjára nézve a központi bizottság már régebben úgy határozott, hogy a szakosztá-

lyok párhuzamosan tartották üléseiket. Ennek következtében e sorok írója a IV. osztály, a népkönyvtárak osztályának ülésén személyesen nem lehetett jelen, de különben is ez osztály programjának legérdekesebb pontja Stanley Jast és James Duff Brown előadása az angol municzipális könyvtárakról elmaradt, miután az előadást kísérendő vetítéshez szolgáló lemezek útközben eltörtek.

A kongresszus központi bizottsága az egyes osztályokra nézve a tárgyalandó kérdések egész sorozatát állapította meg, melyek az egyes szakosztályok tárgyainak egész komplexumát felölelték. Az e kérdésekre bejelentett előadások, illetve beküldött referádák szolgáltak azután a tárgyalás alapjául, megjegyezve, hogy csak azok a jelentések, referádák kerültek felolvasás és tárgyalásra, melyeknek referensei személyesen jelen voltak. Határozathozatal is csak azon indítványoknál történt, melyeknek benyújtói személyesen jelen voltak. Azon jelentések, illetve felolvasások melyeknek szerzői személyesen jelen nem voltak, a kongresszusnak csak be lettek mutatva, de nem képezték tárgyalás és határozathozatal tárgyát.

II.

A levéltári szakosztályban tárgyalásra került kérdések között első helyen állt a levéltári kiadványok kérdése. Előadója H. Nelis brüsszeli állami levéltárnok volt. A kérdést két szempontból tárgyalta: melyek azok a kiadványok, melyek közzétételére a levéltárak hivatva vannak és milyennek kell ily kiadványoknak lenni, hogy mintaképpül szolgáljanak hasonló kiadványok részére.

A levéltári kiadványok között első helyen egy oly kézikönyv áll, mely az egyes országok levéltáiról, legyenek azok akár államiak, akár magánlevéltárak, a kutatóknak a szükséges felvilágosítást és úbaigazítást megadja. Egy ily kézikönyvnek magában kell foglalnia a levéltárak felsorolásán kívül a szükséges tudnivalókat azok hozzáférhetőségéről, nyitási idejükről, személyzeti viszonyaikról, valamint fel kell ölelni az egyes levéltárakra vonatkozó irodalmat is. Ilyen kézikönyvnek az egyes államok még hiányában vannak, nem bírunk egy államra nézve sem oly kézikönyvvel, mely a kívánalmaknak teljesen megfelelné. Franciaország és Németország levéltári irodalma még annyira-mennyire

kiegészíteni képes az ily irányú igényeket, előbbi az «Annuaire des Bibliothèques et des Archives de France» utóbbi az «Archivalischer Almanach» cz. kiadványnyal, de ezek sem teljeseek. Közbevetőleg jegyezzük itt meg, hogy Magyarországra nézve már régebben tétetett egy kísérlet egy ily kézikönyv alkotására, mely a magyarországi köz- és magánlevéltárakról tájékoztatást nyújtson. Ez Zimmermann Ferencz nagyszebeni levéltárnok munkája «Ueber Archive in Ungarn» mely az «Archiv für siebenbürgische Landeskunde» 1893. évfolyamában jelent meg és a mely minden hiánya mellett a magyarországi levéltárakra nézve valóban hézagpótló munka.

Egy ily általános tájékoztatást nyújtó kézikönyv mellett a levéltárak feladata elsősorban egy numerikus repertoriumnak elkészítése, mely akár egy egész országra, akár annak egyes részeire kiterjedőleg a levéltárak állományáról áttekintést ad. Ez a descriptiv repertorium külön tárgyalhatja az állami, községi, magán levéltárakat, vagy egyesítheti is mindezeket. Franciaországban a francia közoktatásügyi ministerium által 1903-ban kiadott Etat général par fonds des archives départementales legjobban közelíti meg azt a czélt, amelyet egy ily descriptiv repertoriumnak szolgálnia kell. Belgium is bír egy ilyen munkával, a mely azonban nem jelent meg önállóan, hanem 1903 óta a Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique egyes kötetekben elszórtan jelent meg, a melyeknek egyesítése egy kézikönyvben szerfelett kívánatos volna. A városi levéltárakról szóló ily descriptiv repertoriumnak legjobb mintaképét Warschauer kiadványában bírjuk: «Die Städtischen Archive in der Provinz Posen», a mely 1901-ben jelent meg.

A levéltárak állományáról készítendő état numérique az a munka, a melylyel minden levéltárnak rendelkezni kellene, mert ez képezi alapját a további levéltári publikációknak. Ezen état numérique alatt nem a tulajdonképeni inventariumot kell érteni. Az état numérique az, a mit a német levéltári terminologia az Uebersicht, az olasz Indice sommario névvel nevez, a levéltári állomány numerikus átnézete. Ilyen pl. a Bär által kiadott Uebersicht über die Bestände der k. Staatsarchivs Hannover, vagy az Etat sommaire par séries des documents conservés aux Archives nationales de Paris. Sajnos, egy ily

átnézettel, a melyre a levéltáraknak már a belső kezelés szempontjából is szükségük volna, a legtöbb levéltár nem rendelkezik, sem a vatikáni, sem a bécsi vagy berlini állami levéltár nem bír egy ily átnézettel, melynek elkészítése ezeknél is a jövő zenéje marad.

A levéltárak személyzetének munkásságában egy további lépést képez a levéltárak anyagának tudományos szempontok szerinti feldolgozása, az inventariumok, a melyek kellő gonddal szerkesztett név- és tárgymutatókkal látandók el és a mennyiben lehetséges utalást tartalmaznának, hogy melyik oklevél hol van kiadva. Ily inventariumok szerkesztésére Nelis mintául állította fel az egyes hollandi levéltárak, mint a middelburgi, schiedami levéltárak inventariumait. Ilyen inventariumok még a karlsruhei Generallandesarchiv vagy a frankfurti Stadtarchiv inventariumai. Ezen, a levéltárak egész anyagát felölelő inventariumok mellett a levéltárak egyes osztályairól, oklevél csoportjáról külön inventariumok készíttetnek a mely inventariumok megjelölésére, mivelhogy az inventarium szó alatt a modern levéltári terminologia az előbb említett generalis jellegű kiadványt érti, a catalogus, catalogue kifejezés volna alkalmazandó.

A levéltári kiadványoknak egy külön csoportját képezik azok az időszakosan megjelenő közlemények, melyek az újabb szerzemények inventariumszerű feldolgozását tartalmazzák, avagy jelentéseket a végzett munkálatokról stb. A kiadványok e fajtája összeköthető egy levéltári folyóirattal, a mely az újabb szerzemények ismertetésén kívül még egyéb munkálatokat is hozna, így ismertetéseket a levéltár állományáról, egyes csoportjairól, oklevélszövegeket tenne közzé, vagy sphragistikai, diplomatikai, esetleg általános levéltári kérdéseket is tárgyalna stb. Ilyenféle kiadvánnyal a tudományos irodalom már több helyt rendelkezik. Ilyen pl. a «Mitteilungen aus dem Stadtarchive zu Köln», mely nemcsak a kölni városi történetnek tett kiváló szolgálatot, hanem az egyetemes, főleg német történelem részére is becses anyagot publikált már eddig is. Ilyen az «Archivalische Zeitschrift», a mely azonban első sorban a bajor levéltárakra van tekintettel és hibája e mellett az is, hogy nem terjeszkedik ki elég behatóan a levéltári irodalomra. A porosz állami levéltárak is rendelkeznek egy ily kiadvány-fajtaival, ez a «Mitteilungen der k. Preussischen

Staatsarchive», a mely azonban nem folyóirat jellegű, hanem egyes önálló füzetekből, önálló tanulmányokból áll, a melyek levéltári inventariumok és átnézetek mellett levéltártörténelmi és archivoeconomikus dolgozatokat is tartalmaznak.

A levéltári kiadványok sorában az utolsó helyen egy generalis repertorium áll, a mely az egyes osztályok levéltári kiadványainak, inventariumainak, repertoriumainak stb. bibliographikus jegyzékét adná, másszóval egy levéltári bibliographia. Ez a bibliographia kiterjeszkedhetne aztán az egyes oklevéltárakra, oklevélkiadványokra stb. is. Egyes országok, mint pl. Franciaország, Belgium, Hollandia stb. a megfelelő könyv és levéltári folyóiratokban, Revuekben kísérletet tettek erre, e folyóiratokban rendszeres levéltári bibliographiát találunk. A levéltári kiadványok a Historische Vierteljahrschrift egyes füzeteihez csatolt bibliographiákban is fel vannak sorolva, de mindezek a bibliographiák nem teljeseek, oly bibliographiai kézikönyv, a mely az összes államokra kiterjedőleg foglalná magában a levéltári kiadványok bibliographiáját, nincsen és előre láthatólag nem is fog egyhamar létrejönni. Egy ily bibliographia megalkotása óriási előmunkálatokat és pénzáldozatokat igényel. Megvalósítása csak olyképp volna lehetséges, hogy egy külön bibliographiai központ alakulna e célra, és egy, az összes levéltári tényezők hozzájárulásával közösen kidolgozott munkaterv alapján az egyes államokban külön-külön elvégeztetnék e munka, a melynek anyagát aztán a központ dolgozná fel.

Az itt elmondottaknak megfelelőleg e kérdés kongresszusi előadója Nelis, a következő indítványokat terjesztette elő:

1. Készíttessék az összes levéltári kiadványokról egy általános bibliographia.

2. Minden ország tegye közzé külalakban is egyenlő formájú kiadványokban az állami, községi, egyházi, magán stb. levéltárak numerikus átnézetét.

3. Készüljenek ily átnézetek elsősorban a nagyobb levéltárakról, minők a londoni, berlini, bécsi, római levéltárak.

4. Létesíttessék nemzetközi csereviszony az egyes levéltárak között kiadványaikra nézve.

A szakosztály ez indítványokat rövid eszmecsere után elfogadta. Az indítványok gyakorlati megvalósítása, az inventariu-

mok, jegyzékek stb. kiadása a mint ezt az egyik felszólaló, Győry Árpád bécsi állami levéltárnok helyesen megjegyezte, elsősorban pénzügyi kérdés, mennyiben hajlandók az egyes kormányok, intézmények, hatóságok stb. ily kiadványok elkészítésére pénzt áldozni. A szakosztály által elfogadott indítványokhoz azután a kongresszus plenuma is hozzájárult.

A levéltári szakosztály részére megállapított kérdések közül a VII. és VIII. kérdés a törvényhatósági levéltárak, jobban mondva irattárak rendezésének kérdésével foglalkozott, valamint az irattáraknak a levéltárak anyagával való egyesítésének kérdésével.

A kérdés előadója Des Marez, Brüsszel városának levéltárnoka volt. Referatumban amellet foglalt állást, hogy a községi hivatalok irattárai összpontosíttassanak és anyaguk ahhoz értő tisztviselők által levéltári szempontok szerint dolgoztassék fel. E kérdésnek ott van nagy jelentősége, a hol a hivatali adminisztratív jellegű irattárak, az archives courants, bizonyos idő múlva a tulajdonképeni levéltárba, a dépôt historique-ba kebeleztetnek be. Köztudomású dolog, hogy az irattári kezelés más mint a levéltári, az irattárak rendezésénél, lajstromozásánál a gyakorlati szempont, míg a levéltár anyagának feldolgozásánál a tudományos szempont a mérvadó. Már most ha az irattárak anyaga időközönként a levéltárakba beolvasztatik, e beolvasztott anyag idővel más szempontok szemmeltartása mellett dolgozandó fel. Egy és ugyanazon anyaggal tehát előbb az irattári tisztviselő, később a levéltárnok foglalkozik. Des Marez indítványa oda céloz, hogy az irattári anyag feldolgozása már levéltári elvek szerint történjék, úgy hogy amidőn az irattári anyag valamikor a levéltár állományává válik, a levéltár az iratokkal együtt a feldolgozást is kézhez veszi. Ennek természetesen az a föltétele, hogy a registraturában, az irattárban is levéltárnoki minősítvénnel bíró tisztviselők alkalmaztassanak, kik az irattári anyagot levéltári szempontok szerint feldolgozzák. A feldolgozás a czédula-katalogus rendszerrel történjék. Des Marez csak egy katalogust kíván alkalmaztatni, mely aztán megfelelő utalólapokkal egészítendő ki. A levéltári elv szerinti feldolgozás azonban nem terjedne ki az irattár egész anyagára. Azok az iratok, melyek bizonyos idő múlva elvesztik jelentőségüket, ki

vannak véve ily feldolgozás alól, róluk nem készülnek czédulák a katalogus részére, hanem alphabetikus, chronologikus vagy tárgy szerinti csoportosításban rendeztetnek és állíttatnak fel. Az anyag elhelyezése nem kartonokban, hanem portefeuillekben történjék, mely által nagy helybeli megtakarítás érhető el. Az anyag rendezésénél persze különböző kérdések merültek fel, a melyekre Des Marex ki is terjeszkedett, így pl., vajjon az aktákhoz csatolt tervrajzok, térképek meghagyassanak-e az iratoknál, vagy pedig külön állíttassanak fel. Des Marex ebben a konkrét esetben úgy vélekedik, hogy ott, a hol a tervrajz integráló részét képezi az iratoknak és a megrongálás, vagy megsemmisülés veszélye nélkül ott maradhat, hagyassék meg eredeti helyén, az esetben azonban, ha pl. összehajtogatás által épsége veszélyeztetve volna, vétessék ki az iratok közül és helyeztessék el külön. Például hozta fel Brüsszel városát, a mely 1909. január 1-vel e reformot életbeléptette, a városi hivatalok irattárait összpontosította, melyek anyaga, ha a különböző hivataloktól az akták elintézésük után visszaérkeznek, czédula-katalogus rendszerben levéltári módon dolgoztatik fel és ez a katalogus képezi az irattár kulcsát és mutatóját.

Az előadás kapcsán hosszabb vita indult meg. Bailleu ellemezte Des Marex indítványát, kifejtvén, hogy levéltár és irattár két különböző dolog, melyeket egymással nem szabad összezavarni. A községi, vagy egyáltalában folyó munkát végző, administratív hivataloknál nem levéltárról, hanem registraturáról van szó, mely a közigazgatás céljait szolgálja és ezért anyaga ennek a célnak megfelelőleg dolgozandó fel és tartandó nyilván. Már ebből a szempontból is alig fog találkozni város, vagy hatóság, mely irattárát levéltári módon volna hajlandó kezelteni. Abbeli véleményének adott kifejezést, hogy e kérdés tárgyalása nem is tartozik a kongresszus keretébe, minthogy e kérdés nem levéltári, hanem irattári jellegű, tehát inkább egy közigazgatási kongresszus elé tartozik. Cuvelier Des Marex indítványát pártolta, Hauviller ellene szót Bailleu felfogásának és igyekezett bizonyítani annak szükségét, hogy már a registraturák anyaga is a Des Marex ajánlotta módon dolgoztassék fel és katalogizáltassék. Hasonlókép nyilatkoztak Nelis és még mások is. Bailleu ismételt felszólalt és intette a kongresszust, hogy ne menjen túl-

zásba, egészen ki van zárva az, mondá többek között, hogy egy nagy város, mint pl. Berlin bele menne abba, hogy irattárát így rendeztesse be és alakítsa át. A kongresszus azonban, úgy a szakosztály, mint a plenum elfogadta Des Marex indítványát, mely szerint óhajtandó, hogy a községi adminisztrációk fogadják el irattáraikra nézve a központosítást és dolgoztassák fel a központosított irattár anyagát levéltárilag képzett tisztviselők által, czédu lakatalogus segítségével.

Kétségtelen, hogy Des Marex indítványa ellen és mellett sok argumentumot lehet felhozni. Az indítvány oly helyekre nézve bír jelentőséggel, hol az irattárok anyaga bizonyos idő múlva a levéltár állományába megy át. Idővel ez a bekebelezett állomány levéltári anyag jellegét vévén fel, feldolgozásánál levéltári szempontok mérvadóak. Már most ha az az anyag még a beolvasztás előtt levéltári módszer szerint rendeztetik és dolgoztatik fel, a levéltár személyzetének később újabb feldolgozással nem kell vesződnie. Az is bizonyos, hogy ott, a hol különböző hivatalok mellett különböző irattárak állanak fenn, mondjuk pl. egy városi adminisztrációnál, a nagy irattár mellett külön még mérnöki stb. irattár, ezek összpontosításával az áttekintés is sokkal könnyebb és nem kell különböző helyeken keresni a szükségelt adatokat, iratokat. A kérdés gyakorlati kivitele azonban nem oly egyszerű. Ehhez az volna szükséges — miután az irattárát a levéltárral mindjárt nem lehet egyesíteni, — hogy az irattári alkalmazottak is mind levéltárnoki képesítéssel bírjanak és a beérkezett iratokat rögtön az irattárba érkeztek után levéltári elbárárásban és feldolgozásban részesítsék. A munkának természetesen a tulajdonképeni levéltár igazgatójának felügyelete alatt kellene történnie, ki ily módon az irattár vezetését is vinné. Minthogy pedig az irattár a folyó administratio szükségét van hivatva kielégíteni és nagyobb adminisztrációnál az irattárba érkező anyag már naponként is tetemes szokott lenni, a feldolgozás siettetése szempontjából nagyszámu személyzet alkalmazása válna szükségessé, úgy hogy az indítvány megvalósítása, főleg nagyvárosoknál, elsősorban a pénzkérdésben szenvedne hajótörést, mert a városi administratio fejlődésével az irattár is fejlődik, úgy hogy folyton nagyobb és nagyobb személyzetszaporításra volna szükség. Des Marex indítványa keresztülvihető esetleg ott,

a hol kisebb városok administrációjáról és irattáiról van szó de a modern, milliós lakossággal bíró nagy városokban megvalósítása alig volna lehetséges.

Az irattári anyagnak a levéltárba való átutalásával Gaillard Hunt, a washingtoni Congress Library kézirati osztályának főnöke foglalkozott. Hunt a kérdést speciális amerikai szempontból tárgyalta, hol az 1903. évi február 25-iki congress-akta megengedte az egyes hivataloknak, ministeriumoknak, hogy irattárak anyagát a National Library kézirattárába átutalhassák. Ez már előzőleg is szokásban volt egyes esetekben, részint a köztársasági elnök, részint a kongresszus esetről-esetre utalt át iratokat a könyvtárba, az idézett rendelet pedig erre az egyes hivataloknak generális fölhatalmazást adott. Annak a megítélése, hogy mely iratok adassanak át a könyvtárnak, az egyes hivatalok vezetőinek elhatározásától függ, minthogy az irattárak kormányzati czélokra szolgálva, a hivatalok vezetői ítélik meg legjobban, hogy mire van még és mire nincs már szükségük. Viszont a könyvtár vezetőjének is megvan a joga nyilatkozni, hogy mit tart a könyvtár szempontjából átvehetőnek, mit nem. Ez az egyik elv, a mit az átutalásokra nézve Gaillard Hunt követendőnek tart. A második szempont az, hogy a hivatalok oly iratokat is átutalhatnak a könyvtárba, a melyekre csak esetről-esetre van szükségük, föltéve, hogy ha az iratok nem oly természetűek, hogy baj származhatnék abból, ha nem állnak rögtön a hivatal rendelkezésére. Végül követendő elvül állítja föl, hogy addig, míg az iratok bizalmas természetűek, a hivatal által nem utalhatók át a levéltárba.

Természetes, hogy az átutalással kapcsolatosan fölmerül az átutalt anyagnak külső egyének általi használatának kérdése is. Erre nézve Hunt a következőket mondja: Oly iratok, melyek befejezett tényekre vonatkoznak, a melyek tehát semminemű további következménnyel nem járnak, megszűnnek bizalmas természetűek lenni, mihelyt az ügy, melyre vonatkoznak, be van fejezve. Politikai eseményekre vonatkozó iratok megnyithatók a nyilvános használat előtt, ha közlésük a közvélemény fölizgatásának veszélyét már nem rejti magában. Személyekre, személyes ügyekre vonatkozó iratok csakis két generatio után adhatók át a használatnak. Nemzetközi összeköttetésekre, kérdésekre vonat-

kozó iratok addig maradnak bizalmasak, a míg a kérdés függőben van, vagy ha közlésük a nemzetközi barátságos viszony-megbontani alkalmas volna, a míg azt a külügyi hivatal véleményezi. Oly iratok, a melyek az állam érdekei ellen használhatók föl, vagy a melyek állam elleni pörök megindítására szolgáltathatnának anyagot, a használatból szintén ki vannak zárva.

A levéltári szakosztály kérdései között a kilencedik kérdés a gazdaságtörténeti levéltárakkal foglalkozott. E levéltárak alatt a kongresszus elsősorban a nagyipari és kereskedelmi vállalatok levéltárait értette. Tekintettel arra a fontosságra, melyet a gazdaságtörténelmi kérdések magukban rejtenek s tekintettel arra, hogy a történelmi kutatás ujabban mindjobban és jobban foglalkozik gazdasági, gazdaságtörténelmi kérdésekkel, a gazdaságtörténeti levéltárak kérdése joggal volt kitűzhető egy nemzetközi kongresszus napirendjére. A kongresszus előtt Eugen Depreznek, a pas de calaisi département levéltárnokának egy oly indítványa feküdt: mondja ki a kongresszus, hogy óhajtható volna, ha a levéltárak, úgy az államiak, mint a törvényhatóságiak (archives communales) összegyűjtenék a közgazdasági szempontból fontos dokumentumokat, ezek között például ipari prospektusokat, utcai falragaszokat, árúmintákat stb. A szakosztály és a kongresszus plenuma ezt az indítványt vita nélkül elfogadta. A kérdéssel kapcsolatos volt dr. Matthieu Schwannak, a Kölnben alakított rajna-westfáliai Wirtschaftsarchiv levéltárnokának előadása, mely e levéltár keletkezését, föladatát és állományát ismertette. E levéltár 1906-ban alapított, föladata az, hogy egyesítse mindazt, a mi a XIX. századi gazdasági életre, annak keletkezése és fejlődésére vonatkozik, összegyűjteni, megőrizni és a tudományos kutatás részére előkészíteni. Működési köre a rajna-westfáliai tartományokra terjed ki. Állományát képezik e tartományok kereskedelmi kamaráinak iratai egyelőre 1870-ig, ezen kamarák évi jelentései, emlékiratai, különböző nyomtatványai stb., a különböző rajna-westfáliai ipari és kereskedelmi vállalatok, ú. m. vasuti, hajózási, biztosítási, bank és egyéb vállalatok régibb iratai, jelentései stb., magánvállalatok üzleti könyvei és levelezései, a kisipar, kiskereskedelem, a szociális politika különböző kérdéseire, a közjótékonyági intézményekre s így tovább vonatkozó levéltári és nyomtatott anyag, végül a rajna-

westfáliai kiválóbb kereskedők és vállalkozók életére és működésére vonatkozó anyag. A levéltári állomány nem képezi a levéltárnak tulajdonát, azok letétként kezeltetnek és tulajdonosaik által bármikor visszavehetőek. A levéltár ügyeit egy külön bizottság intézi, míg a levéltár élén álló levéltárnokot a kölni kereskedelmi kamara nevezi ki. Az egész intézmény pénzügyi részét a kölni kereskedelmi kamara vállalta magára, mely évenként mintegy 10.000 márkát fordít e célra, a melyhez Köln városa 2000 márkával, azonkívül a levéltári helyiségekkel járul hozzá. Azonkívül magánosok részéről külön is bocsátatott néhány ezer márka az intézmény rendelkezésére, tudományos dolgozatok céljaira.

A levéltár jelenleg ideiglenesen a kölni városi levéltár épületében van elhelyezve. A levéltár működése eddig az anyag összegyűjtésére szorítkozott. Az anyaghoz eddig hozzájárultak, hogy csak egyes intézményeket említsünk, a kölni, münsteri, trieri, weseli kereskedelmi kamarák, a kölni tőzsde, a kölni kir. vasutigazgatóság, a kölni-rajnai és tengeri hajózási társaság, Köln vidékéről egyes gyárak, mint például a Felten- és Guillaume-féle szövőgyár, az emmerichi dohánygyár, a rajnai cukorgyár stb., azonkívül egyes kereskedő családok, mint a Mevisser, Heuser, Camphausen stb. családok. Mindez intézmények és családok részben üzleti könyveiket és irományaikat, részben levelezésüket engedték át a levéltárnak. Azonkívül egyes kereskedelmi kamarák és üzleti vállalatok irataik jegyzékét is beküldötték. Tekintélyes anyagot gyűjtött a levéltár nyomtatványokban is össze, így a rajna-westfáliai kereskedelmi kamarák évi jelentéseit és nyomtatványait, a rajna-westfáliai vállalatok alapszabályait, jelentéseit és egyéb üzleti nyomtatványait. A gyűjtéssel együtt járt az anyag tudományos rendezése és értékesítése, úgy, hogy az előadó jelentése szerint több oly munka megjelenése várható már a legközelebbi időre, a melyek már e levéltár anyagából merítették. Ilyenek például a rajnavidéki vasutak története államosításukig (1845.), Camphauseh Ludolfnak, a kölni kereskedelmi kamara elnökének levelezése, a rajna-westfáliai munkásjóléti intézmények története a XIX. század 80-as éveig stb. A mint ebből látható, a levéltár rövid főnállása óta derék munkát végzett és valóban óhajtandó volna, tekintettel a gazdaság-

történelmi kutatások fontosságára, ha hasonló intézmények másutt is létesítenének. A jelenkori gazdaságtörténelmi levéltárakra nézve aztán a kongresszus elfogadta Deprez arrasi levéltárnok indítványát, mely szerint óhajtandó volna, hogy úgy az állam, mint a törvényhatóságok gyűjtsék össze a modern gazdasági életre vonatkozó anyagot, mint ipari prospektusokat, falragaszokat, árumintákat stb.

Egy külön kérdést képezett a kongresszuson az egyházi, plébániai anyakönyvek kérdése. Ennek a kérdésnek előadói Galabert toulousei és Vannerus anversi levéltárnokok voltak. Galabert rendkívül érdekesen ismertette a franciaországi viszonyokat. Franciaországban I. Ferencz király 1539. augusztus havi rendelete szabályozta először az anyakönyvek kérdését, a mikor a király a születési-, keresztelési anyakönyvek vitelét rendelte el, hogy a törvényes nagykorúság bizonyítható legyen. A halálozási anyakönyvek vitele csak az egyházi javadalmakat élvezőkre terjedt ki, hogy esetleges visszaélések az egyházi javadalmak betöltése körül megakadályozhatók legyenek. A házassági és a világi személyekről szóló halálozási anyakönyvek vitele a lelkészek magándolga volt, erről a királyi rendelet nem intézkedett. A tridenti zsinat 1563-iki határozatából kifolyólag a keresztelési és házassági anyakönyvek vitele elrendeltetett és az 1579-iki királyi rendelet már a hármass, keresztelési, házassági és halálozási anyakönyvek viteléről intézkedik, melyek egy könyvet képeztek a melyet az év végén a lelkész a királyi greffiernek tartozott átadni. 1667-ben XIV. Lajos egy újabb rendeletet adott ki az anyakönyvek vitelére nézve, mely részletes utasításokat ad azokra és kimondja, hogy a könyvek másolata a greffiernek adandó át. Ettől az időtől kezdve aztán az anyakönyvi ügyet még több ízben rendezték, így például 1736-ban, a mely rendelet azonban visszamegy nagyrészt az 1667-ire, a míg végre az 1792. szeptember 20-iki törvény az állami anyakönyvelést léptette életbe. A franciaországi anyakönyvek vezetésében tehát három időszak különböztethető meg, az első 1667-ig tart, a midőn a a három fajtájú anyakönyv külön-külön vezetettik, 1667—1746-ig a három anyakönyv egyesítve vezetettik, 1747—1792-ig pedig két fajtájú az anyakönyv, ú. m. keresztelési és házassági egyesítve és külön a halálozási anyakönyv.

Az 1792. szeptember 20-iki törvény az állami anyakönyvek vezetésén kívül elrendelte, hogy az anyakönyvek a lelkészektól vétessenek el és a községházán helyeztessenek el. Ennek a rendelkezésnek azonban nem mindenütt tettek eleget, úgy, hogy ma is nem egy helyen a plébániahivatalokban vannak elhelyezve. A lelkészi hivataloktól elvett anyakönyvek őrzési módja különböző. A kisebb községekben az anyakönyveket a maire titkárja őrzi, a felügyeletet a kerületi levéltárnok végzi, a ki időről-időre tartozik személyesen meggyőződést szerezni, vajjon az anyakönyvek kellőképp őriztetnek-e és nincsenek-e a megrongálás és megsemmisülés veszélyének kitéve. A mennyiben az anyakönyveket őrző hivatalnok az anyakönyvek klasszifikációjához, rendbeszedéséhez nem ért, ezt a départementalbeli levéltárnok köteles végezni. A nagyobb városokban, községekben, hol anyakönyvi hivatal áll fönn, a régi anyakönyvek e hivatalokban őriztetnek.

Galabert e régi, lelkészi anyakönyvekre nézve különböző óhajokat fejezett ki. Szerinte oly községekben, városokban, hol a levéltár élén szakképzett levéltárnok nem áll, a régi anyakönyvek hagyassanak meg az anyakönyvi hivatalokban. Ott, a hol a levéltár élén szakképzett tisztviselő áll ellenben azt kívánja, hogy az anyakönyvek helyeztessenek át megőrzés czéljából a levéltárba. A levéltárnok föladatát képezné elsősorban az anyakönyveket tartalmuk szerint, ú. m. születési, házassági, keresztelési anyakönyveket csoportosítani, különválasztani, miután nem egyszer hozzá nem értő kezek az egyes anyakönyveket összevissza fűzték és kötötték. Ennek megtörténte után egy numerikus repertorium készítendő, melynek segélyével konstatálható, hogy például valamely kötetben a halálozási bejegyzések melyik lapszámnál kezdődnek, melyik lapszámnál kezdődnek a keresztelési vagy házassági bejegyzések. Ennek a repertoriumnak, mutatónak hasznát oly köteteknél lehet venni, melyek két, esetleg mind a három anyakönyvet egyesítik magukban és szét nem választathatók. Az egyes kötetekhez továbbá névmutató készítendő, esetleg a már meglevő, a mennyiben hiányos volna, kiegészítendő; végül kötetenkint egy általános mutató készítendő, mely az összes, a kötetben található bejegyzésekre terjedjen ki. Galabert továbbá szükségesnek tartja szabályozni az anyakönyvek hasz-

nálátát. Azt perhorreskálja, hogy a levéltárnok maga keresse ki a szükségelt adatokat a kutatók részére, ha ezt teszi, tegye a hivatalos órán kívül, de akkor meg külön díjazás mellett. Nézete szerint, a mennyiben teljesen használható mutatókkal stb. ellátott anyakönyvekről van szó, a levéltárnok szerepe csak arra szorítkozzék, hogy az illető köteteket a kutatónak rendelkezésére bocsátja, a ki a kutatást bennök a levéltárnok felügyelete mellett maga végezze. Azt tartja továbbá, hogy egy kutatónak egyszerre 5 kötetnél több nem adható ki, a napi használat pedig maximaliter 20 kötetre terjedhet ki. Indítványai, melyeket a kongresszus szakosztálya és plenuma Des Marez kiegészítésével elfogadott, a következők voltak:

1. A jelenleg még a lelkészi hivatalokban őrzött anyakönyvek tétessenek át a községi levéltárakba.

2. Mindenütt, a hol szervezett levéltár élén egy tudományosan képzett levéltárnok áll, az anyakönyvek tétessenek át az anyakönyvi hivatalokból a levéltárakba, hol kezelésük ép úgy történjék, mint a többi levéltári anyagé. A mennyiben az anyakönyvek továbbra is meghagyatnának az anyakönyvi hivatalokban, megőrzésükről és konzerválásukról kellő gondoskodás történjék.

3. Ott, hol sem levéltár, sem tudományosan képzett levéltárnok nincsen, az 1778—1796. évekből származó, a törvényzékeknél őrzött anyakönyvek adassanak át az állami levéltáraknak. Az 1778. előtti időből származó anyakönyvekről pedig készüljön az állami levéltár részére egy hitelesített másolat.

4. Készüljön a régi anyakönyvekről egy numerikus átnézet.

Ezeket az indítványokat kiegészítette Gieledenek az anversi állami levéltárak conservateur-adjointjének indítványa, mely szerint kívánatos volna, hogy a régi anyakönyvek névmutatói, melyek nem ritkán hibásak és hiányosak, revideáltassanak és egészítettessenek ki.

Galabert a kongresszuson személyesen nem volt jelen, de indítványai azért a kongresszus által elfogadtattak. Jules Van-nerus anversi állami levéltárnok a Galabert-féle indítványokkal kapcsolatban bemutatta a kongresszusnak az általa szerkesztett: «Tableau synoptique des registres paroissiaux de la Province d'Anvers» című munkácskát, mely az anversi tartomány szüle-

tési, házassági és halálozási anyakönyveinek átnézetét tartalmazza. A munka felsorolja az összes lelkészsképeket, plébániákat, megjelölve mindegyiknél, hogy miféle anyakönyvek maradtak fenn, mely évekből valók és hány kötetre terjednek.

A Galabert- des Marez-féle indítványok fontossága családtörténeti szempontokból kétségtelen. Mindenki, a ki családtörténeti kutatásokkal foglalkozott és foglalkozik, tudja, hogy a régi anyakönyvekbeni kutatás mily nehézségekkel jár. Legtöbb esetben csak nagy utánjárással lehet azt megtudni, hogy valamely plébániái, lelkészi hivatalban miféle anyakönyvek és mely időből őriztetnek. Ismeretes az is, hogy régi időből származó anyakönyvekből adott kivonatok nem egyszer telve vannak olvasási hibákkal, mert az illető másoló lelkész az eredeti írást elolvasni nem tudja. Azért a családtörténeti kutatás csak örömmel üdvözölheti a Galabert- des Marez-féle indítványokat. Gyakorlati keresztülvitele ez indítványoknak persze csak ott lehetséges, a hol az anyakönyvek, mint például Franciaországban a régi időből is, nem a lelkészi hivatalokban, hanem az állami, illetve községi hivatalokban vannak elhelyezve.

Tárgyaltatott továbbá a kongresszuson a levéltári provenientia kérdése, jobban mondva az a kérdés, vajjon a levéltárak anyaga tartalmilag, vagy provenientiájuk szerint állíttassék-e föl? Ez a kérdés az európai államok nagy részében az utóbbi értelemben van megoldva. Poroszországban például az állami levéltárak anyagának rendezése és fölállítása azok provenientiája szerint történik, úgyszintén másutt is. E. Wiersum, rotterdami városi levéltárnok, a Nederlandsch Archievenblad szerkesztőjének indítványára a kongresszus kimondotta, hogy a levéltárak rendezésénél és inventarizálásánál a provenientia elve tartassék szem előtt, mint a mely nemcsak logikailag leghelyesebb, de egyúttal a történelmi kutatás részére is előnyösnek mondható.

AZ 1680. ÉVI ÜSTÖKÖSJÁRÁS IRODALMÁHOZ.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Befejező közlemény, egy szövegközi hasonmással.)

20.

Bernunft- und Schrifftmässiger Bericht // Von Cometen // Und
insonderheit von demjenigen ungeheueren // Schweif-Stern // Der sich nechst-
verwichenen Winter- und Christ-Monat // 1680. und diesen Jenner
1681. in Ost und West // hat sehen lassen // Allen denen / so sich über
Sonne / Mond und Sternen // verwundern / und ihren Allmächtigen
Schöpffer unendlicher // Furcht darüber preisen / zum besten // Aufss ein-
fältigste verfasst und auff begehren in Druck gegeben. // (Fametszet,
mely fekete alapon ábrázolja a csillagos ég egy részét, közepén
az üstökössel.) Schau / lieber Christ und merck' / wie solcher Schrecke-
Stern // Den Ursprung und den Lauff hab von dem höchsten GOTT; //
Deswegen fürchte GOTT / und nicht die Stern' am Himmel // So
stehst du fest / und gieng die ganze Welt zu trümmel! // (Csillagokból
összerakott vonal.) // MMRBURG / Gedruckt bey Johann Heinrich Stock.

4-rét. 5 ív. Ivjelzés: M—E. 40 (számozott) l. A mű Mária Amália hesseni tartománygrófnénak van ajánlva.

A mű tíz fejezetre oszlik. Ezek: I. Erkläret einige Wörter / die man in der Stern-Kunst und allhier zu brauchen hat. II. Woher solche Comet- oder Schweif-Sterne kommen und entstehen? III. Worvon solche Sternen den greßlichen Schweif haben? IV. Wo und wie die Cometen lauffen? V. Zu welcher Zeit Cometen entstehen / und wie lange sie zu stehen pflügen? VI. Wie Jrr- und Schweif-Sterne zu erkennen und zu unterscheiden seyen? VII. Was doch solche Schweif-Sternen bedeuten? VIII. Wo der jezige Comet entstanden / und was er für einen Lauff gehalten? IX. Wie groß solcher Comet gewesen / und wie geschwinder gefauffen? X. Was wol der neue Comet würden und mit sich bringen werde? Aránylag leghosszabb a hatodik fejezet, melyben szerző azt fejt ki, hogy az üstökösök Isten haragjának

a jelei, de egyben tagadja, hogy ez általánosságon kívül közelebb-ről is meg lehetne határozni, hogy miféle bajok s kikre fognak lesújtani.

21.

Chriſtliche || Cometen-Predigt || Uber (sic) den groſſen || Greßlichen Cometen / || Der vom 16. Decembr. vorigen Jahres 1680. biß lang in den || Januarius dieses Jahres am Himmel gesehen worden / || Darinnen auß Gottes Wort dargethan und er- || wiesen wird / daß ein solcher Comet die Krafft der || Natur weit übertrefſe / und ein Göttliches || übernatürlisches Werk ſey. || Gehalten am III. Sonntag nach Epiphan. 1681. in der || Stadt- und Haupt-Kirchen zu Gießen / || von || KILIANO Rudraufen / SS. || Th. D. und Profess. daselben. || (Renaissance-stilü fleuron.) || Franckfurt / Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 2¹/₂ iv. Ivjelzés: M—C. 20 (számozott) l.

A szónoklathoz Rom. I. 18. szolgáltatta a szöveget.

22.

A. Ω! || COMETES || Index, Dux & Judex, || Oder || Dren Schriftmäßige || Cometen-Pre- || digten / || Uber (sic) die Wort auß dem dritten Capitel des Salomonischen || Prediger-Buchs: || GOTT thut alles ſein zu ſeiner Zeit / und läſſet || der Menschen Herz ſich ängſten / wie es ge- || hen ſolle in der Welt; dann der Mensch kan || doch nicht treffen das Werk / das GOTT || thut / weder anfang noch ende. || Sampt einer vorhergeſetzten Predigt || von dem Weiſen-Stern / || Gehalten || Von || ANTONI Reißern / Lic. || der Zeit Paſtor zu S. Jacob in Hamburg. || (Vonal.) || Gedruckt || Auff Koſten Gottfried Schultens / || 1681.

4-rét. 9¹/₂ iv. Ivjelzés A, M—J. 76 (számozatlan) l.

A hamburgi gimnázium rektorának, Voigt Gottfriednek ajánlva.

A czimben jelzett «Weiser-Stern» a napkeleti királyoknak Krisztus születését hirdető csillag. Erről szól az első szentbeszéd: «Predigt / gehalten am Gedächtnus-Tag der Erscheinung Christi den Weiſen auß Morgenland gesehen / auß dem gewöhnlichen Feſt-Evan-gelto». A másik három szentbeszéd közül az első január 14-én, a másodikat 20-án s a harmadikat 28-án tartotta.

23.

Von || der Weiſen aus Morgenlande Alten / || und || dem jetzigen Neuen || Wunder-Sternen / || unterrichtete / auß Gottes Wort / || am also-

genanten || Heiligen drey König-Tage / || des Jahres 1681 || Seine
Christliche Zuhörer || D. Egidius Strauch / || der Kirchen zur H. Drey-
faltigkeit Pastor, || und des Gymnasii Rector. || (Virágmotivumból
egyberakott vonaldisz.) || DNTZG / || Druckts und verlegt David-
Friedrich Mhete.

4-rét. $3\frac{3}{4}$ iv. Ivjelzés M—D. 2, 28 (számozott) l.

A prédikációhoz Máté 2: 1—2. verse szolgáltatta a szö-
veget.

24.

Unterschiedliche || Beschreibung- und Bedeu- || tungen / || Sowohl
der COMETEN ins Gemein / || Als insonderheit || Des bißanhero nicht
sonder großes Entsetzen || erschienenen / und weit und breit || observirten ||
Wunder-Cometen / || Mit Fleiß zusammen getragen / || und || Gedruckt
im Jahr 1681.

4-rét. 6 iv. Ivjelzés: M—S. 2, 46 (számozott) l.

A füzet tartalma a következő: I. Erhard Weigelius hires
jenai matematikus értekezése az üstökösökről általában s az
1680-ikiről különösen. (1—16 l.) II. Ismeretlen szerző műve,
melyben az üstökösökről elhangzott véleményeket állítja össze.
(16—22 l.) III. Az 1680-iki üstökös leírása ismeretlen szerzőtől
és helyről. (23—25 l.) IV. Ugyanaz ismeretlen szerzőtől, Ham-
burgból. (25 l.) V. Ugyanez üstökös alakjáról G. S. Dörffelius
plaueni predikátor tollából. (26—37 l.) VI. Egy «előkelő» boroszlói
predikátor véleménye. (37—38 l.) VII. Thobias Reuthel drezdai
matematikus megfigyelései. (39—42 l.) VIII. Rövid leírás ismer-
etlen szerzőtől és helyről. (42 l.) IX. Johannes Vulpius véle-
ménye. (42—46 l.)

A gyűjtemény szerzői közül Dörffel érdemel különös figyel-
met, aki Plauenben 1681-ben kiadott egyik röpiratában¹ legelső-
nek fejtí ki azt a nézetet, hogy az 1680. üstökös pályája para-
bola, melynek egyik gyújtópontjában a nap áll. Dörffelnek itt
lenyomatott értekezésében az üstökös pályájára vonatkozó ez a
föltevés még nincs benne. Pontos leírását adja ugyan megfigye-
léseinek, de a pálya alakját s alakulásának okait nem kutatja.

¹ *Astronomische Betrachtung des Großen Cometen / Welcher im abgehenden
1680. und angehenden 1681. Jahr höchst erwunderlich und entsetzlich erschienen.*
V. ö. Ludendorff, i. h.

Az üstökös állományát illetőleg Weigelius föltevéséhez hajlik, mely szerint «ein Comet nichts anders sey/als eine aus den Planeten-Cörpern /sonderlich der Sonnen /zusammengefahrene /und von derselben erleuchtete Himmels-Wolcke.» (30 l.) Az üstökös jelentését illetőleg pedig közvetítő álláspontra helyezkedik. «Am sichersten ist allhier — úgymond — die Mittelstraße /daß man die Bedeutung der Cometen nicht ganz ins Wind schlage/nach alles auszugrübeln sich unterfange. Ins gemein davon zu reden/ so ist nichts vermuthlicheres/als eine böse Bedeutung. Das bestärket aller Völker hergebrachter Beyfall /und die bey jeder Natur sich regende furchtsame Erstaunung /wozu auch kömpt die aus den Welt-Geschichten angemerkte öftere Erfahrung /und dahers erstandenes Sprichwort: neue Cometen /böse Propheten... Was aber in specie ein jeder Comet vor Böses bedeute /das läßet sich auff zukünftige Zeiten mit keinem glaubwürdigem Grunde bestimmen.» (31—32. l.)

25.

(Stilizált viráglevelékből összeállított keretben:) Geistliche || Cometen-Predigt / || oder || fürge und Einfältige || Beschreibung || Darin gemeldet wird | wie die Cometen beschaffen || seyn nach ihrem Wesen | Uhrsprung / Ort / || Lauff-Gestalt und Zeit auch was sie wir || den und bedeuten || Als Hunger / Pestilenz Krieg / großer Herrn Todt Un || gewitter und Erdbeben. || Welche durch Veranlassung schriftlich verfaßet und zum || Druck übergeben. || (Durva fametszet, mely egy ötágú csillagot ábrázol háromszög alakú csóvával.) || Franckfurt 1681.

4-rét. 16 iv. Iyjelzés)(,)(, M—D. 128 (számozatlan) lap.

A prédikáció az M-iven (33 l.) kezdődik. Tartalmáról a hosszú cím kellőképp tájékoztat. Figyelemreméltó benne az előzőleg megjelent üstökösök jegyzékbe vétele, mely természetesen azzal a érzézzel készült, hogy kimutassa, miféle bajok jártak az egyes üstökösök megjelenésével kapcsolatban.

26.

I. N. SS. T. A. A! || Informationum de Cometâ nuper lucente || Theologico-Practicum, || Das ist || Ein Christlicher Bericht || von dem neulich zu End des 1680-ſten / und im An || fang des 1681-ſten Jahrs || Entſeglichen Cometen || und || Himlischen Prophe- ten / || wie derſelbe / (nach Anleitung des H. Evan || gelii Matth:

c. 2. v. 1. biß 12 an dem hohen Fest- // und Geistlichen Freuden-Tag // der Offenbarung und Erscheinung Jesu // Christi zu verlesen und zuerklären // verordnet //) // Uns alle zur wahren und lebendigen Buß und täglicher // Besserung des Lebens anfrischen und aufmuntern solle // auf inständiges Begehren // Etlicher eyseriger Christen // vorgewiesen // und zum Truct befördert // von // Georg Simon Renger / Ecclesiaste, Minst: Rotenb: // Sen: & Confistoriali. // (Vonal.) // Gedruckt zu Rotenburg ob der Tauber im Jahr 1681. // bey Noah von Millenau.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés A—B. 16 (számozott) 1.

A czimlap versoján szerző Martinus Hyllerus Strigoniensis reichenbachi predikátornak 1618-ban, az akkori üstökösjárás ötletétől tartott beszédéből idéz egy részt, mely egyúttal szerzőnk álláspontját is körvonalozza. Ezek szerint az üstökös «ein greulich Zeichen des erschricklichen Zorns Gottes wider die Welt von wegen ihrer Sünden und unbußfertigen Lebens / da er sich aufmachet / die Ruthe und sein Schwerd in die Hand nimt / schwinget und sehen läßt / und dieselbe heimsuchen und straffen will».

27.

Geistlicher Betrachtungs-Zust // Oder // Geistliche Auslegung // Des // Comet-Pro- // phetens // und Himmlischen Ambassadeurs // Welchen der große Himmels-König / und Herr aller // Herren / als der Welt // Buß- und Warnungs-Prediger / Den 12. Tag des Monats Decembris Anno 1680. // Feuer-straalend / Bußfertig zu betrachten und hochzuachten; // hat an seine Himmels-Königliche Residenz // gesetzt, // Beschrieben und erkläret // Durch // M. Z. G. // (Vonal.) // Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés: A—B. 15 (számozott) 1. Fejtegetéseinek jellemzéséül szolgáljon ez a rész: «Dieser Himmel Prophet bringt und erfordert Christi Demuth und Sanftmuth. Ich wünsche jedermann Christi Demuth: sonderlich aber / daß dieser Comet-Prophet / durch unsere Lebens-bessernde Buß / abwende die Davidische Pestilenz / und gebe oder bringe uns gesunden Orientals- und Mitternacht-Lufft. 2. Sam. Sam. 24/14.» stb.

28.

Eines // Edlen Hoch-Weisen Raths // Der Kays. Freyen / und des H. Reichs // Stadt Lübeck // Christliche // Anordnung // Wie es bey instehendem / in Ansehung des jüngst // erschienenen grossen und schrecklichen // Cometens // Und besorglich obhandenen vielfältigen Straf- // fen

deß durch unsere Sünde zu Zorn || gereizeten Gottes / || Auf den 10. Febr. dieses 1681. Jahres || angefestem || Buß- und Bet-Tage || Mit Anstellung und Verübung des || öffentlichen Gottes-Dienstes in den Kirchen || gehalten werden sol.

4-rét. Egy iv; jelzése: M. 8 (számozatlan) l.

Ez érdekes apró nyomtatvány tulajdonképen nem más, mint a Lübeck városától 1681. febr. 10. napra elrendelt egyházi engesztelő-ünnepségek részletes programja. A kijelölt bűnbánó nap csütörtökre esett s mint minden más nagy ünnep, már az előző nap délben vette kezdetét. A legnagyobb templomi harangok huzattak meg s előkészítő szentbeszéd tartatott Jerem. III. 37-ről. Csütörtökön reggel négykor kondultak meg a harangok s az istentisztelet ötkor veszi kezdetét reggeli énekekkel és külön e napra kijelölt bűnbánati zsoltárokkal; ezután tartatik a prédikáció Máté III. 12. verséről, végül imák és áldás mondatnak és zsoltárok éneklésével zárul a reggeli istentisztelet. A délelőtti istentisztelet hasonló programmal reggel hétkor kezdődik. A szentbeszédhez ezúttal Mózes IV. 14. 11—12. verse ad anyagot. A délutáni istentisztelet a «szokásos időben» tartatik meg. Ezúttal a prédikáció Jeremiás X. 1., 2., 3. versén fog fölépülni. — E programot követi az istentiszteleteken énekelhető zsoltárok jegyzéke s végül Luther Márton munkáiból három, az üstökösökre vonatkozó nyilatkozat.

29.

Zetter-Schreyer / || In einer || Cometen-Predigt / || Welche || Auf einen allgemeinen Buß- Fast- und Bet- || tag / so in der Hochlöbl. Graffschafft Erbach / auß Ver- || anlassung eines den 16. Decembr. 1680. Abends gegen 5. Uh- || ren erschienenen erschrocklichen Cometens / den 12. Tag Jan. 1681 hochfey- || erlich celebrirt worden zu Michelstadt in der Stadt-Kirchen bey || Volkreicher Versammlung vorgestellt || Von NICOLAO Listen / Pfarrern zu Jugenheim || an der Bergstraßen. || Samt || Angehängten Anmerkungen / von der Cometen Ur- || sprung | Gestalt / Nahmen / Lauff / Geschwindigkeit / || Farb / Glanz / Größe / Beh- rung und || Bedeutung. || (Rézmetszet, mely az üstököst ábrázolja, a mint elnevezésüknek megfelelően illusztrált csillagképek közt tovaszágnald.) || Darmstadt / || Druckts und verlegtß Henning Müller / Fürstl. Buchdr. 1681.

4-rét. 8 iv. Ivjelzés A—G. 2, 61 l. A munka Anna Dorothea Christina Gräfin zu Erbach-nak van ajánlva.

A prédikációhoz a szöveget Ezech. VI. v. 11., 12. adta. Az üstökösökre vonatkozó megjegyzések a 25. lapon kezdődnek. Fölvételüket szerző a következőkép indokolja: «folgende Anmerckunge (sic) Von denen Cometen insgemein / hat man auff Wegehren und verschiedenes Ansuchen / diesem ZetterSchreyer mit anfügen wollen / wegen so vieler theils ungereimter / auch theils ärgerlicher und zu mehrerer Sicherheit veranlassender Urtheil / so einige hin und wieder von sich vernemen lassen / nur so viel einem Christliebenden Herzen darvon zu wissen nützlich / darinnen man sich bestreiffen / bey denen angezogenen Exempeln von Cometen / allemahl den Erfolg mit anzuführen / die Astrologische Judicia denen überlassende / deren eigentliche Profession es ist». Hogy milyen szelleműek ezek a megjegyzések, azt világosan elárulja a következő szám alatt ismertetendő röpirat címe, mely emerre válaszol.

30.

Wiederholtes und vertheidigtes ohnmäßgebliches || Bedenken / || Von der || Cometen-Bedeutung / || Wider die bey einer unter dem Namen || Zetter-Schreyer / || vor wenig Tagen außgegangenen || Cometen-Predigt || Angehängten Anmerckungen von der Cometen Ur- || Sprung 2c. und Bedeutung. || Darin zugleich diese Frage erörtert wird: ob man Theo- || logisch und Christlich handele / daß man diejenigen / welche ent- || weder von der Cometen-Bedeutung nichts halten / oder ihr Judici- || um davon biß auff beschehene gründliche Überweisung || suspendiren | vor der ganzen erbarn Welt || vor Atheisten öffentlich || außschreye? || Doct. Sennertus Prac. l. 5. part. 4. cap. 24. || Is Deum honorat, qui opera ejus, qualia ab ipso condita sunt, || contemplatur, admiratur & celebrat: in Deum verò in jurius est, & im- || pius (addo ego. superstitiosus) qui rebus vires, quas nec à || DEO, nec ab arte acceperunt, tribuit. || (Fleuron.) || Gedruckt im Jahr 1681.

4-rét. 2 iv. Ivjelzés: A—B. 16 (számozott) l.

Jelen röpirat szerzője azonos a 10. sz. a. ismertetett Unmäßgebliches Bedenken stb. cz. irat szerzőjével. Polémikus füzete megírására Nicolaus List Zetter-Schreyer-je indította, mely őt durva firkásznak nevezi,¹ a miért tagadni meri az üstökösök jelentőségét.

¹ L. a mű 38. lapján.

31.

Schrift-gegründete || Gedanken / || Von den || letzten Zeiten der Welt / und || Untergange derselbigen / || Welche von dem || Hochgelehrten Cardinal NICOLAO CUSANO, || zu seiner Zeit aufgesetzt / und was vor eine Beschaffenheit || der Zeiten Lauff / von dem 1452 Jahr / bis auf das fünff- || tige 1700. und 1734. nach der geburt unsers HERRN || und Heilandes JESU CHRISTI haben werde / || mit unvergreifflichen Muthmassungen entworfen / deren theils zu || unsern Zeiten schon so ergangen / theils aber noch fort gehen / || und zum theil auch noch in kurzem folgen mögten : || Denen hat unterschiedliche und / zur Erläuterung deß || Authoris, nothwendige Discursen worinnen zugleich von des || Türken vermutlichen Untergang gehandelt wird / || Mit einer Vorrede || beigefüget / || S. B. || (Vonal.) || Nürnberg / || In Verlegung Georg Scheurers / Kunsthändlers. || Gedruckt im Jahr Christi MDCLXXXIV.

4-rét. 4^{1/2} iv. Iyjelzés A—E. 36 (számozott) l.

A két lapra terjedő előszó szerint Nicolaus de Cusa biboros e műve eredetileg latin nyelven 1457-ben jelent meg nyomtatásban. Erről az 1457-iki kiadásról azonban Hain semmit sem tud. Ellenben megjelent a Hain-nál 5893 sz. a. regisztrált *Opuscula varia* cz. hely-, év- és nyomtató nélküli kiadvány első részében, a mennyiben a *De coniecturis libri duo* cz. traktátus azonos a másutt *De coniecturis novissimorum temporum* cz. a. idézett dolgozatával, melyben azt igyekszik szerző bebizonyítani, hogy az Antikrisztus még 1734 előtt megsemmisül s az egyház legnagyobbszerűbb helyzetbe kerül. A bibliografusok¹ csupán e dolgozat francia fordításáról emlékeznek meg, melyet Fr. Bohier saint-maloi püspök készített s 1562-ben adott ki először Párisban, valamint e fordítás két újabb lenyomatáról az 1700. és 1763. évekből. Jelen német kiadást sem Brunet, sem Graesse nem említi. Ugy szintén nem említik az e kiadás előszavában jelzett 1582. évi német fordítást sem, melyet Marcus Rullus lignitzi plébános adott ki. Jelen fordítás nem egyéb, mint a Rullus-féle újabb lenyomata, de némi kihagyásokkal — mint az előszó S. B. jegyű szerzője magát kifejezi: «mit übergehen desjenigen / was man eben nicht so nothwendig befunden».

¹ V. ö. Brunet, Manuel⁵ II: 454.

32.

Chriſtliche || Cometenz-Betrachtung / || Worinnen || Nach genau gehaltener Unterſuchung mit gewiß- || verſicherten / auch dem heiligen Wort Gottes bey- || ſtimmenden Gründen dargethan / || Daß jüngſt-erſchienener Comet-Stern ein unfehl- || bares Zeichen ſeye || Deß über die Sünden der Menſchen gefaßten Göttlichen || Zorns / und demnach freylich ſchwere Straffen verkündige / welche im fall || beharrlicher Unbußfertigkeit / über die ſichere Welt nachdrücklich außzuſchütten ; || Auch wie gedachtes Zeichen ſowol von denen gottloſen Welt- als || frommen Gottes-Kindern erbaulich || anzufehen. || Zu Steuer der Wahrheit / und Aufferbauung deß || Nächſten eulfertig entworfen || Von || M. JOHANNE JACOBO STATTMANNNO. || Halá-Suevo, S. S. Theol. Studioſo. || (A 29. ſz. a. leírt mü czimlapján látható rajz azonos mása.) || Gedruckt im Jahr Chriſti 1681.

4-rét. 11 iv. Ivjelzés A—E. 86 (számozott), 2 (számozatlan és üres) 1.

A munka öt fejezetből áll. Ezek: I. Von der Natur der Comet-Stern. II. Von den Zeichen inſgemein / und von dem Grund aller Bedeutung. III. Von der gründlich-unterſuchten Bedeutung des jüngſt-erſchienenen Comet-Sterns. IV. Von gründlich erwieſener Bedeutung deß jüngſt-erſchienenen Comet-Sterns. V. Von der mit Nutzen gebrauchlichen / und zur Erbauung der Menſchen dienlichen Bedeutung des jüngſt-erſchienenen Comet-Sterns.

33.

Monitor hominum noviffimus. || Das iſt: || Kurzer Bericht || Von dem || Ungewöhnlich groffen || Cometenz- || Welcher in verwichner Winters-Zeit er- || ſchienen / wie er ſeinen Stand und Lauff || nach dem Zodiaco und Æquatore gehabt: || Und dann || Was ſeiner Bedeutung halben von uns Chriſtlich || und erbaulich zu merken ſeye. || Beſchrieben || von || M. Jacob Honold / in Gymnaſio Ulmenſi || Mathem. Prof. Publ. & VI. Caſſ. Praec. || (Fleuron.) || Um / bey Chriſtian Balthaſar Kühnen ſeel. Erben / 1681.

4-rét. 4 iv. Ivjelzés: A—D. 29 (számozott), 3 (számozatlan) 1.

A mü Ulm város tanácsának van ajánlva. A füzethez az üstökös útját magyarázó rézmetszetű tábla (4. ábra) van mellékelve.

Szerző fejtegetéseit egy szonettel zárja be, függelékében pedig Marcus Maniliusnak az üstökösre vonatkozó költeményét adja Schneuber János Mátyás strassburgi tanár német fordításában.

34.

Vorstellung || Deß jüngst=erschienenen || [C]¹ometen / || Wie derselbe /
rom 16. Novembris, Anno || 1680. biß auf den 7. Februarii, Anno
1681. durch || unterschiedliche Gestirn / und mehr als den halb sichtba= ||
ren Himmel mit männiglichs großem Ent= || setzen durchwandert / ||
Angemercket und mit seinem ganzen Lauff || in einem Kupfer=Blatt
entworffen; || Deme beygefügt || Eine wahrhaftte Erzählung und
Beschrei= || bung / deß im Decembri obigen Jahres entstan= || denen
weit=beschreyten || Erdbruchs bey Blaubeuren. || Von || M. Johann Mayern/
damaligen Pfar= || rern zu Landingen auf der Alb / anjeko || aber zu
Dußlingen || (Fleuron.) || U&M / || Bey Christian Balthasar Kühnen sel.
Erben / 1681.

4-rét. 7 iv. Ivjelzés: A—B. 56 (számozott) l. Egy rézmetszetű melléklettel.

A munka három részből áll, ú. m.: egy «astronomica relatio»-ból, vagyis az üstökös pályájának leírásából szerző észlelései alapján, egy fejezetből, mely azt vitatja, hogy az üstökösökről a pusztá józan ész kielégítő magyarázatot nem adhat s végül egy harmadik fejezetből, mely a szentírás alapján akarja kimutatni az üstökösök jelentését. Az utolsó félivet a czimlapon jelzett földesuszamlásról szóló leírás tölti meg.

★

A kolligátum utolsó négy darabja hasonló gondolatkörbe vezet, mint az előbb ismertetett röpiratok, de az 1680-iki üstökös-járással nem függenek össze. Épen azért csak egész röviden soroljuk föl czimszerint őket:

1. Caspar Heunisch: Wolgegründetes Bedenden / über dem antretenden 1670. Jahr / Ob in demselben Der Jüngste Tag zu hoffen oder zu vermuthen sey? Nürnberg. (É. n.)

2. Georg Hardy: Der Auffrichtige Unvorfällichte Engelländische

¹ Diszes kezdőbetű.

Wahrsager/ Das ist: Ein Prognosticon über das Jahr 1671. (H. és é. n.)

3. Wahrhaftige Erzählung zweyer Vor der Stadt WISMAR ...wargenommener Wunder-Zeichen. (H. n.) 1672.

4. Unvorgreifliches doch Schriftmäßiges Bedenden über das nächst-kommende M.D.C.LXXIII. Jahr/ 2c. (H. n.) 1673.

5. Gottfried Erhard Feszke: Des Großen Wunderthätigen Gottes wohlbetrachtungs-würdige Wunder in der Natur. Leipzig. 1679.

METASTASIO-KÉZIRATOK A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

DR. ZAMBRA ALAJOSTÓL.

A Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtárának kéziratára Pietro Metastasionak számos, részben kiadatlan s az irodalomban ismeretlen kéziratát őrzi. VI. Károly és Mária Terézia udvari költőjének e kéziratai József nádor ajándékából 1823-ban kerültek a Múzeumba. Valamennyinek leírását közöljük, mert a nyomtatásban megjelentek nem kis része is különös figyelmet érdemel azon körülménynél fogva, hogy a költő-apátnak javíthatásait, glosszáit foglalja magában.

Kiadottak a következők:

Fol. ital. 34. 8 lap. Metastasio 1765. július 29-én kelt *végrendeletének* 1782. április 16-án készült hiteles másolata.

Quart. ital. 7. 232 lap. Metastasio *Estratto dell'arte poetica d'Aristotele e considerazioni sulla medesima* című művének (1773.) idegen kéztől írott másolata. Ez után: ugyanennek sajátkezű fogalmazványa és ugyancsak sajátkezű, négylapnyi jegyzet a következő czímmel: *Memorie che potrebbero forse inseriversi nell'Estratto della Poetica d'Aristotele.*

Az előbbin kívül a quart. ital. 20. és quart. ital. 8. jelzetű kódexekben foglalt kéziratok is tanuskodnak öreg korában nagy szorgalommal folytatott klasszikai tanulmányairól.

Quart. ital. 20. 36 lap. Horatius Ars Poeticájának sajátkezű olasz fordítása: *Dell'Arte poetica — Quinto Orazio Flacco a Pisoni.* A 2. lapra ezeket jegyezte Metastasio: *Originale ricorretto dall'Autore nel luglio del 1781.* Quart. ital. 8. 60 lap. *Note alla Poetica d'Orazio.* Sajátkezű.

Quart. ital. 18. Metastasio *Teti e Peleo* cz. művére (1766.) vonatkozó két kézirat (*Teti e Peleo — Idillio Epitalamico — Per — Le felicissime nozze — Delle Altezze loro Reali — Il Serenissimo*

Principe Alberto di Sassonia — E — la Serenissima Arciduchessa Maria Cristina d'Austria): *a*) a fogalmazvány (26 lap) és *b*) ennek idegen kézírású másolata (26 lap). Nyomtatásban csak rövidítve jelent meg; így a kézirat egyes részei kiadatlanok.

Quart. ital. 16. 36 lap. Idegen kézírás, sajátkezű javításokkal és toldásokkal. Tartalma: *a*) *La Pace — Fra le Tre Dee — Festa Teatrale — Da rappresentarsi in Musica nella — Real Corte Cattolica — in occasione — Delle felicissime nozze — Delle loro altezze reali — D: Carlo di Borbon principe delle Asturie — E — Donna Luisa di Borbon Infanta di Parma — L'anno MDCCLXV. és b*) 1765. április 27-én kelt és a bécsi spanyol nagykövethez intézett nem sajátkezű kísérő levél, melyben Metastasio utasításokat ad a darab madridi előadásához.

Quart. ital. 17. 24 lap. Az előbbi műnek sajátkezű fogalmazványa.

Quart. ital. 14. 84 lap. A *Ruggiero*-nak és a hozzá tartozó *Licenzá*-nak sajátkezű és a költő névalírásával ellátott kézírata.

Quart. ital. 15. 36 lap. A *Corona* cz. melodráma szövege. Sajátkezű csak a cím és a javítások.

Quart. ital. 11. Különböző szerzőktől írott szonettek (szám szerint 127) gyűjteménye. Részben sajátkezű.

Ki vannak adva ezenkívül a következő, a quart. ital. 6 jelzetű kötetben foglalt, dolgozatai:

a) *Satira VI. del Libro secondo di Q. Orazio Flacco. (Hoc erat in votis.)* Sajátkezű, számos javítással. 12 lap.

b) *La Rispettosa Tenerezza — Componimento drammatico — Cantato — Da tre Serenissime Arciduchesse d'Austria — Per Solennizzare — Il Glorioso Nome — Della — Madre loro Augustissima — L'Imperatrice Regina. (1750.)* Sajátkezű, javításokkal és a költő névalírásával ellátva. 8 lap.

c) *Invito a Cena, d'Orazio a Torquato. (1770.)* Sajátkezű fogalmazvány. 4 lap.

d) Előbbinek másolata, néhány variánssal és a költő névalírásával. 8 lap.

e) *Augurio — di — Felicità — di Tre — Serenissime Arciduchesse d'Austria — All'Ava loro Augustissima — L'imperatrice*

Elisabetta — Nel — Giorno natalizio — della medesima. (1749.)
A szerző aláírásával. 8 lap.

f) *La ritrosia Disarmata* — Componimento drammatico —
per musica. (1759.) 14 lap. A költő névaláírásával.

g) *La virtuosa Emulazione*. (1751.) 2 lap.

h) *Complimento*. (Per Sua Altezza Reale — La serenissima
Arciduchessa — Amalia — Nel giorno del nome — dell'Augustis-
simo suo Genitore.) 1754. 2 lap.

i) *Primo omaggio di canto* — di S. A. R. la Serenissima
Arciduchessa Amalia — Agli Augustissimi — Suoi genitori.
(1753.) 2 lap.

j) *Tributo di rispetto e d'amore* — Di Tre Serenissime
Arciduchesse — All'Augustissimo — Loro Genitore — Celebrando
il felicissimo giorno — Della sua nascita — L'anno 1754. 12
lap, névaláírással.

k) *L'aurora*. (1759.) Sajátkezű fogalmazvány, névaláírás-
sal. 4 lap.

l) *Strofette*. (1772.) Sajátkezű fogalmazvány és másolat.
2 lap.

m) *Strofette*. (1773.) Sajátkezű fogalmazvány és másolat.
2 lap.

n) *Sonetto*, scritto dall'autore in Roma l'anno 1719. in lode
del celebre Gasparini, insigne allora compositor di musica.
Sajátkezű. 2 lap.

o) *L'Autore all'opere sue Drammatiche*. Szonett. Saját-
kezű. 2 lap.

p) 1. *Desiderio affettuoso. Sonetto I.*, 2. *Pentimento del-*
l'antecedente desiderio. Sonetto II. Sajátkezű. 2 lap.

r) «Vedete là quella selvetta a cui» kezdetű szonett. (1725.)
Sajátkezű.

s) *La Gelosia*. Szonett. Sajátkezű.

t) *Canzonetta* per un ballo di villani e villanelle. (1740.)
Sajátkezű.

u) *Complimento*. (1760.) Sajátkezű, névaláírással.

v) *Notizie de'tempi, de'luoghi e delle occasioni nelle quali*
furono scritti dall'Autore i suoi componimenti fin'ora inediti,
de'quali é quest'ultima ristampa accresciuta. Sajátkezű, 16 lap.

w) *Avviso e notizie per una nuova edizione*. Sajátkezű, 28 lap.

z) *Risposta ad Orazio*. E sajátkezű verset Metastasio 1769-ben Milord Stormont bécsi angol követhez irta. válaszul az ettől hozzá Horatius nevében intézett vershez, melynek kíséretében a lord, Baskervillenek 1762-iki londoni Horatius kiadását Metastasionak ajándékba küldte. A szöveghez csatolva van az angol költemény, olasz fordításával együtt.

Kiadatlan Metastasionak a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött *számadási naplója* (quart. ital. 19) és a quart. ital. 6 jelzetű kötetbe foglalt különböző iratok egy része.

Quart. ital. 19. 266 számozatlan lap, ebből a 66 utolsó tiszta. Az első 121 lap Metastasio számadásait tartalmazza életének utolsó szakából, 1774. augusztus elsejétől, 1782. április elsejéig: a számadások tehát 11 nappal halála előtt szakadnak meg. Metastasio titkára vezette azokat. Neve azonban a számadásokból ki nem tűnik. Minden lap jobb oldalán a «követel», bal oldalán a «tartozás» rovat foglal helyet. Itt-ott maga a gazda jegyez be némely tételt, az év végén pedig mindig ő zárja le a mérleget.

A számadásokat a legnagyobb pontossággal vezették, a legaprólékosabb, legjelentéktelenebb tételekre is kiterjeszkedtek. A Metastasio számadási könyvében lapozva, megelevenedik előttünk a nyárspolgár-költő otthoni élete s annak utolsó szakát megközelítő hűséggel rekonstruálhatjuk. Minden bejegyzett tétel életének egy-egy mozzanatára vet világot, egy-egy szokását födi föl előttünk. A hónapról-hónapra, évről-évre visszatérő rendes kiadások életmódjának is rendes megszokott menetét tükrözik. A rendkívüli bevételek és kiadások életének előre nem látott eseményeiről, vonatkozásairól tudósítanak. A rizsפורos parókák, a selyem térdharisnyák tételei valami pompás udvari bálra utalnak s talán valami gáláns kalandot is sejtenek. Az 1782. márczius havának utolsó napjain sűrűn jelentkező patikai és orvosi kiadások az utolsó betegség dátumát közlik s annak súlyosságáról értesítenek. Az utolsó lapnak melankolikusan száraz záradéka: *Fine dei conti del signor Abate*, a bekövetkezett katasztrófát jelenti be.

A költő háztartására vonatkozólag is kapunk részletes adatokat. Szolgazemélyzete két inasból és egy kocsiból áll. Ezek

együtt 36 forint havi bért s azonfelül karácsonyra és farsangra fejenkint 2—2 forint borralalót kapnak. Ugyanily borralaló jár a két szolgálónak és a vízhordó-lánynak. Újévre a mosónőnek 1 forint, a házmesternek 2 forint, a kéményseprőknek 1 forint 8 krajczár, a zeneegyesületnek (Congregazione della musica) 2 forint 34 krajczár, a szent Mihály szerzeteseinek 2 forint borralaló jut. Néha a pápai nunczius portása és szolgálói is kapnak valamit.

Az említett két szolgán és egy kocsison kívül a mosónő és a signor Bonno, a... zeneszerző is rendes havi bért huz: az 5 forintot, ez 12 forintot 23 krajczárt.

Az egész 1774—1782. közötti időben az egyetlen mosónőnek javították a bérét. 1774. októberétől kezdve havi 5 forint helyett 5 forint 30 krajczár dukál neki. 1781. április 30-án a szolgaszemélyzet egy istálló-fióval szaporodik.

A szolgák és a kocsis a rendes béren s borralalókon felül együttvéve havi 3 forint 24 krajczár «Putzgeld»-et kapnak.

Az egyik szolga, Paolo a költőnek különös bizalmát bírta. Ő van megbizva a pénzfölvételekkel, kétszer, háromszor havonta s ezért esetről-esetre 34 krajczárt kap; e tételeket Metastasio csaknem mindig maga vezeti be a számadási könyvbe.

A személyzet egyenruházatáról a gazda gondoskodik. A livréket szinte magunk összeállíthatjuk az 1775. május elsején tett következő bejegyzésből:

19½ rőf posztó à 26 garas	25.21
Halbcastor bélés 24 rőf à 22 garas	8.48
Ezüstpaszománt 5½ rőf gombokkal	16.55
Három kalap és beszegés	4.45
Fekete nadrágok, szallagok, cipők, boka-	
harisnyák mind a három részére	18.15
A szabónak a föntiek megvarrásáért	21.12
Összesen:	95.16

A szolgák és a kocsis minden évben, rendszerint májusban új livrét kapnak. Az erre vonatkozó kiadások: 1776. május 24-én 101.34 forint, 1777. május 24-én 135.48 forint, 1778. május 31-én 100.38 forint, 1779. május 31-én 99.20 forint, 1780. május 24-én 136.25 forint, 1781. június 15-én 105.20 forint.

A háztartást Martines úr, Metastasio barátja vezette, a ki

havi 100—140 forintot kapott konyhára és hasonló kiadásokra.

Metastasio két házat bérelt, ezek a számadási naplóban, mint «kis és nagy ház» (*casa grande e casa picciola*) szerepelnek. A nagyobbik házat a szent Mihály szerzetesektől, évenként kétszer, áprilisban és szeptemberben fizetendő, összesen 400 forintért bérelte. A kisebbik háznak 100 forint volt az évi bére. Az egyik ház egy részét albérletbe adta, félevenként fizetendő, összesen 166 forintért.

A kiadások közt gyakran olvasható különböző alamizsnák, segélyek a Metastasio jószívüségéről tesznek tanuságot. 1779. augusztus 13-án például 309 forintot ajándékoz a szakácsnőnek a tőle ellopott pénz pótlásáért (*per denaro a lei rubato*), 1781. július 20-án a Giuseppe Ercolini temetésére 5606 forintot költ, ugyanezen év szeptember 29-én az említett özvegyét 37 forinttal segíti. 1781. július elsején 100 forintot ad a kerületi betegsegélyző pénztárnak stb.

A rendes kiadások között találjuk évente négyszer, január, április, július és október végén a nyugtabélyegekre kiadott összegeket.

Különös, hogy a bevételek között, mint olyan egyszer sem szerepel az a járadék, melyet mint udvari költőnek, az udvari pénztárból kellett kapnia. A bevételek közé a következő jövedelmek vannak jegyezve: a bankba fizetett összeg (1776-ig 40.000, azontúl 60.000 forint) járadéka; az albérletbe adott házrész járandósága; negyedévi 300 forintos részletekben, 1776. januárjáig egy bizonyos signor Carrarától, utóbb a milanoi Smitner testvérektől fizetett, évente összesen 1200 forint s végül bizonyos milanoi járadékok, melyek az év elején fölváltva, mint *bilancio di Milano*, *bilancio del Tanzi*, *dal signor Tanzi di Milano bilancio* vannak bevezetve és évi 120—130 forintot hajtottak.

1774-ben bevételei 431457, kiadásai 376435 forintra rugtak.

A bevétel- és kiadásrovat az 1775—1781. években a következő összegekkel zárul: 1775-ben 434426 és 434216, 1776-ban 390050 és 379248, 1777-ben 400536 és 364131, 1778-ban 425514 és 366858, 1779-ben 447059 és 399718, 1780-ban 437850 és 400055 s végül 1781-ben 430741 és 398442 forint.

A múzeumnak quart. ital. 6 jelzetű kötete a főtebb már

felsorolt kiadott kéziratokon kívül a következő kiadatlan kéziratokat foglalja magában:

1. Az *Estratto della Storia di Sofonisba. Livio lib. XXX.* sajátkezű fogalmazványa. 16 lap. A borítékon ugyancsak sajátkezű följegyzés: *L'anno 1740. quando...*

2. Előbbinek idegen kézírású másolata, néhány változattal. 20 lap.

3. A következő szonett sajátkezű fogalmazványa, 2 lap:

Oh speme, oh gloria del Romano Impero
Che al gran tempio di Pier volgi le piante,
Giunto alle soglie venerate e sante
T'arresta nel regal portico altero.

Qua Costantin, che attonito il destriero
Ferma, al divin fulgido segno innante:
Carlo mira colà, che trionfante
Rende al Tebro la calma, i dritti a Piero.

L'aspetto lor se il tuo gran cuore alletta,
Sappi che Roma non ammira in vano
In te d'entrambi la pietà ristretta.

Ben del sacro recinto ancor nel vano
Altra esser può marmorea immago eretta
Al terzo Difensor del Vaticano.

4. Előbbinek sajátkezű másolata, variánsokkal. 2 lap.

5. Egy *Silvia e Licori* című verses párbeszédnek sajátkezű fogalmazványa. A párbeszédet Silvia és Licori nevű két nővér folytatja, az utóbbinak születésnapja alkalmából. Kezdődik:

Licori: Germana oltre l'usato
Perché adorna così?

Silvia: Perché? Ti sembra
Forse un giorno per me poco festivo
Questo del tuo natale?

Végződik:

Ah serbate voi Numi elementí
Di due cori gli affetti innocentí
Se son degni del vostro favor
Se fra i Numi si trova pietà.

A kézirat a végső szakasznak egy befejezetlen, ugyancsak sajátkezűleg írt változatát is tartalmazza. 6 lap.

6. Toldalék a *Pace tra le tre dee* című színjelenethez. 2 lap.

7. Sajátkezű. 2 lap. Tartalma a) két terzina:

Quando limpido serpeggia
Mormorando un fiumicello,
Loda il fonte ond'ei partì.
Quando florido verdeggia
Germogliando un arboscello,
Vanta il suol che lo nutri.

és b) köszöntő versnek több fogalmazványa; valószínűleg valamelyik kis főhercezkisasszony részére, név- vagy születésnap alkalmára.

8. Sajátkezű. 2 lap. Egy, 1733. február 22-én valami Saulo Mariótól a költőhöz írott levél tisztánmaradt lapjára írt vers-töredékek. Az egyik töredék olvashatatlan.

9—11. Három sajátkezű kézirat à 2 lap. Szinelőadások alkalmából, mintegy rögtönzötten elmondandó engedelmekek (*licenze*) és megköszönések töredékes fogalmazványai.

12. *Nice*-nek ajánlott költemény sajátkezű fogalmazványa. 2 lap. Kezdődik:

È forza mio core,
Mio core infelice,
Scordarsi l'amore,
Scordarsi di Nice,

végződik:

Chi avrebbe pensato
Che in te si celasse
Il cor più spietato
Che mai si celasse
Ne'vasti confini
Del regno d'Amor?

13. Előbbinek töredékes, ugyancsak sajátkezű másolata. 2 lap.

14. A következő költemény sajátkezű kézírata, 2 lap:

Tra gli uffizi e le corone
Qui Zenobia è seppelita,
Che per troppa divozione
Finalmente uscì di vita,
(E professa divozione
Benché sia nell'altra vita).

Fu di merito eminente,	Or pietoso alcun si mostri,
Di sembiante sovrumano;	E qui reciti per lei
Seppe far divotamente	Un de tanti paternostri
Bestemmiar più d'un cristiano.	Che an seccato i cicisbei.

15. E versek sajátkezű kézírata, 2 lap:

Bell'alme al ciel dilette	. . . non oda intorno
Si respirate ormai:	Non vegga in si bel giorno
Già palpitaste assai,	Che accenti di contento
È tempo di goder.	Che oggetti di piacer.

La ministra di Giove aquila augusta.

Formi di palme il nido,
Emula sia del sole,
Corra di lido in lido
Quanto circonda il mar.

L'ombra dell'ali altere
Su la virtù distenda,
Nè d'ira mai s'accenda,
Che gli empj a fulminar.

16. A *Cato Uticá*-ban című drámája védelmére, terzinákban írott befejezetlen versnek sajátkezű fogalmazványa. 8 lap. Kezdődik:

Di pace amico io tollerai fin'ora
Senza dolor la parca mia fortuna,
Avara a mè di quanto il mondo onora.

Végződik:

Tanto dir non dovea. Perché? Timore
Destava il lui di Cesare il sembiante,
In lui che ardì di trapassargli il cuore?

17. Sajátkezű. 8 lap. Különböző francia nyelvű költemények. Némelyikük épenséggel nem arkádiai jellegű. Nem sikerült eddig megállapítanunk, hogy Metastasio francziául írott művei, avagy akkor divatos, eredeti francia versek-e ezek.

18. *Cantata* — in occasione delle felicissime nozze — delle Maestà Cristianissime című Venus és Ámor közt folytatott párbeszéd. 2 lap. Kezdődik:

Venere: Donde o figlio si stanco?
Donde si lieto, o figlio?

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR DOLGÁBAN.

DR. SZABÓ ERVINTŐL.

A Magyar Könyvszemle 3. füzetében Dr. Gulyás Pál foglalkozik a budapesti községi nyilvános könyvtár létesítése dolgában a fővárosi könyvtári bizottság megbízásából írt Emlékiratommal. Kevés jót hagy rajta; vagy pontosabban: ha lát is talán jót benne, arról nem igen szól, ellenben száz apró-cseprő kifogást el nem hallgat. Ki kell jelentenem, hogy valamennyire nem felelhetek. Birálóm nyilván másképp csinált volna laikusokhoz szóló s csupán az általános elvi programot kitűzni hivatott emlékiratot. Nincs az az apró részletkérdés, a melyet ő gondosan ki nem czirkalmazott volna — akkor, a mikor még az sem biztos, hogy meglesz-e egyáltalán az a nagy intézmény, a melynek ha az ember csak körvonalait tudja megközelítőleg úgy megrajzolni, a hogy azok munka közben, a tényleges kivitelben majd kialakulnak: nagy szerencséről beszélhet. S így én — szégyenkezve vallom meg — ma sem tudok pl. olyan kérdésekre megfelelni, «hogy a többi fiók hol nyerne elhelyezést» (213. l.) s csak azt remélem, hogy nem Aradon vagy Sajószentpéteren, de még csak nem is valamennyi egy kerületben, és olyan problémákkal sem merek ma foglalkozni, mint pl. vajjon «az olvasók a közkönyvtár által kiadott jeggyel maguk vegyék ki a szükséges köteteket a kooperáló könyvtárakból s a lágymányosi lakosnak ma az Eszterházy-utczába kell mennie egy könyvért... holnap meg az Alkotmány-utczába... vagy pedig úgy, hogy az olvasó mindkét esetben a lakásához legközelebb eső városi fiókhöz fordul...» (206. l.), s megint csak azon reményemnek és általános várakozásomnak adok kifejezést, hogy az új könyvtár vezetősége a kooperációkat azért fogja megkísérelni, hogy Budapest könyvkincseinek használatát lehetőleg megkönnyítse s nem azért, hogy megnehezítse; valószínű tehát — józan észszel mást föltételezni nem lehet — hogy a kooperációnak olyan módsze-

reit fogja kezdeményezni, a melyek nem kényszerítik a lágymányosi lakost, hogy egy könyvért az Alkotmány-utczába menjen, mert hiszen ezt ma is megteheti, kooperáció nélkül. Mondom, sok kákán talált csomót nem oldhatok föl s csak a lényegét, az elvi alapot és programot kikezdő kifogásokra felelhetek.

1. *A budapesti könyvtárügy.* Hogy bizonyítsam új nagy könyvtár szükségességét, az Emlékirat 5—10. lapjain azt vizsgálom, hogy a főváros könyvkészletei és könyvtárai kielégíthetik-e a népesség olvasószükségletét. Ilyen esetben, a mikor arról van szó, hogy az ember oly testületet hasson meg, a mely könyvekre és könyvtárakra szabály szerint csak végső esetben szokott áldozni, még az sem volna nagy erkölcsi hiba, ha a vizsgáló «talán túlságosan pesszimista szemüvegen át» nézné a helyzetet — mint Gulyás Pál a 199. lapon szememre veti — és az ügy érdekében — (hogy minél több könyvtár szolgálja minél jobban a népesség kultúrszükségletét, azt hinném, mindnyájunk könyvtárosok egyforma érdeke) — inkább a többi könyvtárosok is talán elszenvedhetnek egy ideig az esetleg rájuk háramló ódiomot. Mégis, senki sem találhat Emlékiratomban egyetlen mondatot vagy kitételt, a mely személyeket tenne elmaradottságunkért felelőssé. Sőt épen mert közös ügyről van szó s mert ostoba politikus az, a ki, ha harcza készül, az esetleges hasznos szövetségeseket elriasztja magától: nagyon is túrtóztettem magam Budapest könyvtárügyének kritikájában. Gulyás is kénytelen elismerni, hogy «lehetőleg mérsékelt hangon» irok. «De» — teszi hozzá — «mégis igen egyoldalú felfogással.» (198. l.) Vajjon!?

Én legelsőbb Budapest tudományos könyvkészleteiről mondom, hogy «a szakemberek és kutatók régen tisztában vannak azzal, hogy... a legegyszerűbb tudományos szükségletet sem elégték ki». Gulyás ellenben úgy tartja, hogy «a legtöbb szak tudományos művelésére, ha nem is bőséges, de legalább is kielégítő könyvtári segédeszközök állnak rendelkezésre». Csak nem szabad oly szűkre fognunk a különösebb nehézségek nélkül hozzáférhető tudományos könyvtárak körét s be kell foglalni a Szabó által kihagyottakat is, az Iparművészeti Múzeum, a Múgyetem stb., a szemináriumok, laboratóriumok s egyéb tudományos intézetek könyvtárait, stb. (199. l.).

Szükséglet és kielégítés igen relativ dolgok és az egyesnek műveltsége, tudományos dolgozásának módszere, czéljai stb. szerint igen különbözök. Egy iskolai tankönyv írója esetleg könnyen beérheti olyan irodalmi apparátussal, a mely az úttörő kutatónak egy foghegyre sem elég. Épen ezért én sem alapítottam ítéletemet egyéni szükségletre, hanem objektív alapot kerestem. Ezt nyilván nem találhattam másutt, mint a művelt Nyugattal való összehasonlításban. De nem mentem messze. Nem nagy súlyt helyeztem arra a tényre, hogy igen hozzáértő szakember, a londoni egyetem egy könyvtárosa, kevesli London 8 millió kötetét; csak Béccsel mértem össze tudományos könyvtárainkat. És megállapíthattam, hogy kilencz legnagyobb és nagy könyvtárunknak együttvéve kisebb a dotációja, mint a bécsi egyetemi könyvtárnak egymagának. Lehet-e ilyen körülmények közt a tudományokkal lépést tartani?! De ha Gulyás azt panaszolja, hogy a Műegyetemi stb. könyvtárt nem vettem számba: itt legfeljebb még azt is megállapíthatom, hogy *valamennyi* nagy könyvtárunknak — Iparművészetit, Műegyetemit, Földtanit, Orvosegyletít mind beleértve — dotációja még mindig kisebb, mint a Hofbibliothek-é egymagáé. Ezúttal egészen mellékes, hogy miért van ez így. Tény, hogy így van, s szükségszerű tény ennek folytán, hogy komoly és európai színvonalon mozgó tudományos munkának irodalmi segédeszközei Budapesten csak igen hiányosan szerezhetők meg. *Mert még Bécsben sem szerezhetők meg!* Pedig laboratóriumi, szemináriumi stb. könyvtárak ott is vannak. És ezért nagy elégtételemlre szolgált, hogy a községi könyvtár ügyében tartott szaktanácskozáson olyan könyvfogyasztók erősítették meg nézetemet, a kiknek kompetenciáját talán Gulyás kollegám is elismeri.¹

Hasonlóan állunk a budapesti népkönyvtárak dolgában. Csak-hogy míg a tudományos könyvtárak tekintetében Gulyás keveselte, a mit számba vettem: a népkönyvtáraknál sokalja. Nagyon érthető, miért teszi. Ha kevesebb népkönyvtárt mutat ki, akkor a forgalmi arányszámok — és itten azokról van szó — termé-

¹ L. a *Községi nyilvános könyvtár létesítése ügyében tartott szakértelkezlet jegyzőkönyvében* Alexander Bernát, Ballagi Aladár, Földes Béla stb. felszólalásait.

szetesen kedvezőbbek. Lássuk hát előbb ezeket a számítá-
sokat.

Én az Emlékiratban a budapesti népkönyvtárak állományát 1907-re vonatkozólag 55.000 kötetben mutattam ki, a Fővárosi Statisztikai Hivatalhoz beérkezett, de még nem közölt eredeti jelentések alapján. Gulyás ezzel szemben a M. é. K. O. T. 1908. évi jelentése alapján (melynek összeállítását egy táblázatban én is adom) csak 36.500 kötetet tud kimutatni. «E számban — így folytatja — nem foglaltatik benn a III. ker. nép- és iskolakönyvtár s a X. ker. rákosi nép- és iskolakönyvtár állománya, mely dr. Szabó szerint 1907-ben 3500 kötetet tesz s nem foglaltatik benn a Budapesti Könyvtáregyesület központi könyvtára, mely 1908-ban 20.073 darabból állott.» (200. l.)

Igazán nem kell sok leleményesség ahhoz, hogy ezek után bárki a két állományszám közti 20.000 kötetes különbözetre ráakadjon. Én 55.000 kötettről beszélek 1907-ben, Gulyás 36.500-ról 1908-ban, de nem számít be 3500+20.073 kötetet. A megfejtés igen egyszerű, logaríthmus sem kell hozzá. 55.000 1907-ben majdnem = 36.500+3.500+20.000-rel 1908-ban.

Igen ám, de ha valaki csak 36.500-ra és nem egyúttal a 20.000 kötetnyi tudományos anyagra vonatkoztatja a használat adatait, természetesen nem azt kapja eredményül, a mit én: kötetenkint alig kétszeri forgalmat (pontosan 17-et), hanem Gulyás 37-ét, a mi nem is «szinte 50%-kal», hanem teljes 117%-kal kedvezőbb eredmény.

De kérdem én: miért ne vonhassuk be a Budapesti Könyvtáregyesület központi 20.000 kötetét? Mert az «inkább *reference library* jellegű»? Hát mikor mondott le «A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése» c. mű VII. fejezetének szerzője arról, hogy a népkönyvtárak tudományos anyaggal is föl legyenek szerelve? Hogy a szóban forgó könyvtár tudományos anyagát oly gyéren használják, hogy az a nem-használat — nem pedig a nem-kölesönzésre szánás — folytán igen *contre-coeur* «*reference library* jellegűvé» válik, legfeljebb az angol-amerikai könyvtárak színvonalára «emeli» azt, a melyeknek a *reference library* tudvalevőleg mellőzhetlen kiegészítő részük, de nem jögcim arra, hogy számításainknál figyelmen kívül hagyjuk.

Ezzel egyúttal teljesen elesik Gulyás tiltakozása az ellen,

hogy a Könyvtáregyesületet a bécsi Zentralbibliothekkal hasonlítom össze. Ha két város népkönyvtári viszonyait kell összehasonlítanom, ha mindkettőben a népkönyvtárügy majdnem kizárólag az egyesületi tevékenység tárgya, ha mindkettőben különböző egyesületek osztoznak a munkában: vajjon mivel szemléltethetem a legélesebben, hogy a polgárok lelkesedése és ereje milyen eredményt produkált, mint azzal, ha mindkettőből azt a legnagyobb szervezkedést mérem össze, a melyben a legnagyobb erő kifejtés kristályosodik ki? Bécsben a Zentralbibliothek az, Budapesten a Könyvtáregyesület. Nem én tehetek róla — de legkevésbé a Könyvtáregyesület aktív tagjai tehetnek róla — hogy a bécsi polgárság ereje olyas valamit hozott létre, a mivel ha a budapesti polgárság erőlködésének legkülömb gyümölcsét összemérjük, «a magyar intézetre valósággal megsemmisítő eredményekre» (201. l.) jutunk.

Hogy ennek folytán a két intézmény adatait csak egészükben lehet összehasonlítani s nem a Budapestre kedvezők kiválogatásával, hogy tehát Gulyás számításai teljesen helytelenek: azt hiszem, magától értetődik.

Ha a népkönyvtárakkal túlórosszul bántam, a szakegyleti könyvtárakkal szemben — úgy látja bírálóm — nagyon enyhe voltam. Azt mondtam volt, hogy «a szakegyletek könyvtárányaga jobb, mint a népkönyvtáraké». Gulyás erre előveszi az aranyművesek könyvtárának katalógusát s miután annak valóban nagy fogyatékoságait kellően kitergette, azt mondja: «Csodálom, hogy dr. Szabó Ervin, a ki a szabadtanítás pécsi kongresszusán olyan elítélően nyilatkozott a M. é. K. O. T. könyvtárainak összeállításáról, az ilyen nivón mozgó szakszervezeti gyűjteményekkel annyira meg van elégedve». (203. l.)

Erre csak egy megjegyzésem van. Mit szólt volna dr. Gulyás Pál, ha én Pécssett, hogy a magyar népkönyvtárügyet jellemezzem, a nagybélliczi vagy a kistapolcsányi népkönyvtárt állítottam volna föl típusul és bírálatomat annak katalógusára alapítottam volna? Valószínűleg azt mondta volna, hogy ez fölötte tendenciózus, sőt rosszhiszemű eljárás, mert a legrosszabb könyvtárt a magyar könyvtárügy reprezentánsának tüntetem föl. Miért szabad hát a 280, nagyobbára német nyelvű tagot számláló kis szakegylettel példálózni? Miért nem veszi észre Gulyás Pál pl.

a könyvnyomdász-szakegylet 1907-ben már 6440 kötetes könyvtárát, miért nem veszi észre, hogy ott Bársony 9, Bródy 37, Gárdonyi 27, Herezeg 21, Jókai 280, Mikszáth 66, Pekár 10 kötettel van képviselve, stb. stb.! Mutasson Gulyás Pál *egyetlen* népkönyvtárt, a mely állami és községi támogatás nélkül, sőt épen folytonos üldözések közepette ilyen gyűjteményt hozott össze! Pedig majd ilyen szakegyleti könyvtár nem egy, de több van Budapesten.

2. *A községi könyvtár programja.* Emlékiratomban azt ajánlottam, hogy «az erők czélszerű felhasználása és a helyi szükségletek» szempontjából az új községi könyvtár központja — a fiókok általános jellegének csorbitatlan megóvása mellett — csak a társadalmi tudományok és határtudományaik terén törekedjék oly teljességre, hogy a szakemberek és kutatók igényeit is kielégíthesse. Gulyás Pál úgy találja, hogy ez «nem épen nagyszabású» megoldás s jobb szeretné, ha a Fővárosi Könyvtár mai jellegét továbbra is megőrizve, mint a főváros tudományos könyvtára a tervezett új közkönyvtártól helyiség és javadalom tekintetében is elkülönítve tartatnék fenn.

Gulyás nem fejt ki, hogy ennek mi előnye volna s így az ő megoldásának csak negatív motivumaival foglalkozhatom, azokkal, a melyekből ő az én javaslatomat bírálja. És én valóban zavarban vagyok e ponton. Zavarban vagyok, mert ki kell mondanom, hogy Gulyás Pál meghamisítja az én okfejtésemet.

Hát én «csak azért» (205. l.) ajánlom a társadalomtudományokra való korlátozást, mivel a fővárosnak már most is van nagy államtudományi könyvtára? Nem fejtegetem-e két oldalon át, hogy a község áldozatkészsége és képessége előreláthatólag nem lesz akkora, hogy magas színvonalon tartott *általános* könyvtárt lehessen létesíteni? Nem mutatom-e ki, hogy az állami könyvtárak dotációja sem elegendő erre? Nem utalok-e arra a tényre, hogy az irodalmi termelés óriási növekedése folytán a külföldön is előnyomul a könyvtárak specializálódásának tendenciája? És nem ajánlom-e ezért, hogy a szegény Budapest tudományos könyvtárai egyezzenek meg a gazdag Frankfurt mintájára valamelyes munkamegosztásban, hogy így a maga területén mindenik tökéletesebben szolgálhassa ki közönségét?

Ebbe a munkamegosztásba óhajtottam beilleszteni az új

könyvtárt. De ha ez a munkamegosztás nem is fog létrejönni — és ma már látom, hogy nem fog — akkor sem javasolhatom, hogy másból induljanak ki, mint a főváros mai könyvkészleteiből. Mert ha az sem bizonyos, hogy *egy* nagy könyvtár létesítésére rábirható-e a főváros törvényhatósága, akkor donquichotéria volna *két* nagy könyvtár létesítését és fentartását proponálni a közgyűlésnek.

De hát persze, Gulyás Pál szerint az egész «különbén lényegileg nem volna más, mint — névváltoztatás. A mai fővárosi könyvtár megtartaná mai jellegét és irányát a «központi könyvtár» czégre alatt, a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá, ellenkezőleg maga gyarapodnék a fiókok időről-időre kicserélendő anyagával». (205. l.)

Sajnálnom kell, hogy a magyar könyvtárügy egyik vezető alakja olyan kevéssé ismeri az ország egyik legnagyobb szakkönyvtárát és hogy viszont nem tudja, mi az: «a társadalmi tudományok és határtudományaik». A mai Fővárosi Könyvtár nem «policziális jellegű könyvtár» ugyan (198. l.) — a hogy Gulyás Pál nyilván a száz év előtti Polizeiwissenschaftra gondolva szeretetreméltóan nevezi, de ma, sajnos, azzal sem kérkedhetik még, hogy a társadalomtudományok és határtudományaik szakkönyvtára volna. Nem mehetek itten annak a fejtegetésébe bele, hogy ettől még mi választja el; de a ki akarja, a tudományok bármely szisztematikájából könnyen megállapíthatja.

És hogy a központi könyvtár «a fiókok gyarapításához semmivel sem járulna hozzá»! Nem tudom, komolyan feleljek-e? Talán onnan fog a fiókkönyvtárakba hullani a könyv és a személyzet, a honnan egykor a vándorló zsidók mannája hullott!?

De az a rabló központ még ettől a mannától is megfosztja időről-időre a szegény fiókokat! E vádra vizsgálatot megint csak *A népkönyvtárak*, stb. czimű, fent idézett munka 114—117. oldaláról szedhetek, a hol a népkönyvtárak anyagának időnkinti fölfrissítéséről van szó.

Egyáltalán, az az éhes államtudományi könyvtár csupán arra dolgozik, hogy szép számokkal szerepeljen a szabadkönyvtárak statisztikájában. Legalább ezt vetik szemünkre a 205. lapon, a 206. lapon, a 207. lapon. Olyan *vakulj magyar* módra dolgoznék. De nem mondaná meg Gulyás Pál, hogy ugyan

kinek volna abból haszna, ha a 80—100.000 kötetnyi állomány és 60.000 K. javadalom is *a statisztikában* a szabadkönyvtárak kolumnáján szerepelne és nem a tudományos szakkönyvtárakén? Az új könyvtár jövő igazgatójának mindenesetre inkább az lehetne az érdeke, hogy *egy* helyett *két* nagy könyvtár igazgatásának fáradsalmaira, hogy 100 vagy 200.000 kötettel nagyobb *saját* könyvállományra hivatkozhasnék. Hisz Gulyás is «azért az igazgatást... közös tisztviseelői karra» bizná! (205. l.) De Gulyás Pál úgy látszik, el sem tudja képzelni, hogy vannak emberek, a kiket más cél is mozgat, mint a «statisztika-korrektiva»! (206. l.) És ha statisztikákat csinálnak, csak azért teszik, hogy reális értékeket és viszonylatokat pontosan kifejezhessenek és összemérhessenek, nem pedig a nagy számok kedvéért.

3. *Számításaim.* Egy nagy nyilvános könyvtár fõntartása sok pénzbe kerül, sokkal többbe, mint egy nagy tudományos könyvtaré. Emlékiratom 47. lapján táblázatot közlök a Föld legjobban dotált könyvtárainról s kitünik, hogy az első két helyen községi népkönyvtár áll s hogy a hét könyvtár közt, a melyek összes kiadása egy millió koronán felül van, csak kettõ az állami nemzeti könyvtár, a többi községi nyilvános könyvtár. Hogy javaslataim pénzügyi következményeit megismerjük, Budapestre vonatkozólag is kellett számításokat eszközölnöm. A számítások alapjául a valószínű kölcsönforgalmat és egy-egy kölcsönzés valószínű átlagos költségét vettem. Ezt a módszert követik más szakemberek is (Reyer, Brown, Hofmann stb.), bár nyilvánvaló, hogy ez uton is csak igen durva átlagszámokat kapunk. De minden egyéb számítás leküzdhetetlen akadályokba ütközik az alapul szolgáló könyvtárak különlegessége és adataiknak a helyi viszonyok megsabta különbözõ belsõ értéke miatt.

Mindezt szem elõtt tartva, alapul azt vettem föl, hogy az új budapesti könyvtárnak arra kell törekednie, hogy fejenkint átlag egy kölcsönzést érjen el; s mivel a város nõ s a szomszédos községekkel már legalább is egy millió lakót számlál, nem épen csak «a kerek szám kedvéért» (211. l.) — habár nagy átlagoknál ez is teljesen igazolt eljárás volna — egy millió kötetnyi kölcsönforgalmat veszek föl¹; egy kölcsönzés költségeit pedig 30 fillerre teszem.

¹ Gulyás Pál ellenmondást lát a 26. lap egy milliója és a 11. lap 800.000-e közt; nem veszi észre, hogy a 11. lapon arról beszélek, hogy mennyit kellene

Ezek a számok, mint mondtam, durva átlagszámok, olyan valószínűségi értékkel, mint pl. az új vállalatba kezdő üzletember kalkulációi. A mennyire lehet, pozitív adatokon nyugosznak; de megállapításukban a vágnak és az ösztönnek is kisebb-nagyobb szerep jut. És természetesen az egész üzemre vonatkoznak; nem lehet az üzem egyes ágait, a mi esetünkben pl. a könyvtár központi tudományos részét, kivenni belőle s arra külön forgalmi és költségkalkulációkat csinálni.

Ezen a számítási alapon az új könyvtár létesítéséből a fővárosra már a legközelebbi jövőben háramló rendes évi terhet körülbelül egynegyed millió koronára kellene tennem.¹ Több ez, mint a budapesti összes állami közkönyvtárak dotációja együttvéve. Oly nagy összeg hogy nemcsak azért, hogy az ügy győzelmét megkönnyítsem, hanem azért is, mert fővárosi tisztviselő létemre ez kötelességem — utakat és módokat kerestem az évi terhek leszállítására. Ezeket bizonyos kooperációkban, beolvasztásokban, végül a kölcsöndíjban jelöltem meg.

Nyilvánvaló, hogy ezek a megtakarítások tényleg csak akkor állnak be, ha a kooperációk stb. létrejönnek. És ezért az állományról beszélvén, azt mondom az Emlékiratban: «ha javaslatainkat elfogadják, akkor...» stb., és az évi szükségletéről: «új szükségletként csak az maradna...» stb. Elég föltételelesen hát.

De jön Gulyás Pál és először is nehezményezi, hogy 30 fillérben állapítom meg egy-egy kölcsönzés árát: «hogy mily alapon, azt nem árulja el» (208. l.); azután, hogy az ifjusági könyvtárak ma 21 filléres átlaggal dolgoznak, tehát a beolvasztás épen drágítani fog; azután, hogy a szomszédos községek hozzájárulását a kötelezettségek költségei teljesen ellensúlyozzák stb.

Hadd árulom el hát legelőször a 30 fillér titkát. Londonban egy kölcsönzés költsége 49 fillér, Liverpoolban 29, Párisban 28, Berlinben, Brémában 27, Drezdában 18, Hamburgban 8 stb. *Úgy gondolom* ezekből, hogy ökonomiával, 30 filléres átlagta berendez-

«*ma*» Budapestnek könyvtárára költenie, a 26.-on ellenben arról, hogy a növekvő és különösen a bekebelezett és kooperáló szomszédos községekkel megnövekedett Budapestnek mennyit kell *majd* költenie.

¹ Nem 300.000-re azért, mert jó néhány évig eltart majd, míg e fiókhalózat ki lesz építve.

kedve, tisztességes szolgálatot lehet majd föntartanunk. Legalább lehetségesnek tartom. Kevesebből: nem merném hinni, mert Páris, Berlin, Drezda stb. könyvtárai épen hogy kielégítően működnek; de Párisban a nagy bürokratizmus folytán drága az adminisztráció, Berlinben a központi könyvtár most van csak kialakulóban, Hamburgban olcsó tömeghatásokra dolgoznak stb. Többre nem merek számítani, mert szegények vagyunk, s ha Liverpool győzi 29-czel, a gazdag Birmingham 40-nel és ha a 28 könyvtárrendszerre tagolt és megannyi önálló vezetés alatt álló London is kijön 49-ből, talán mi is kijövünk 30 fillérrel. De hogy ez a szám egyelőre csak — bizonyos szélső elhajlások határai közt — önkényesen kitűzött cél: az magától értetődik. És három oldallal rá szigorú kritikusom is szupponálja ezt, mert a kölcsöndíj ellen tiltakozván, kérdi: «Nem lehetne-e valamivel kisebb költségekkel dolgozni s az egyes kikölcsönzések üzemköltségét 26 fillérre leszállítani?» (211. l.)

Hát persze, hogy lehet. Sőt még egy másik titkot is elárulok. A különböző kölcsönzések költsége is igen különböző lesz. Valószínű, hogy pl. a tudományos irodalom forgalmának átlagos költsége 30 fillérnél jóval több, de az ifjúságié jóval kevesebb lesz. Nem is 21 fillér, sőt talán 11 sem. 30 fillér csak az üzem *összes* ágaiban teljesített mindenféle szolgálatok átlagos költsége egy-egy *nem speczifikált* kölcsönzésre kiszámítva, quasi közös nevezőre hozva. Ez egy *sommás* kalkulációs alap, semmi más.

S így bátran merném az ifjúsági könyvtárak beolvasztását a fővárosnak tovább is ajánlani, ha nem tudnám most, hogy egy új törvény, a mely épen olyan rossz, mint a legtöbb magyar törvény, mert nem disztingvál s mert egy kaptafára húz várost, falut, Budapestet és Mucsát, útjában áll ennek is.

És útjában áll a kooperációknak stb. sok más, nem törvény, hanem annál sokkal rosszabb.

De mi következik ebből? Gulyás Pál nagy diadalmasan, nehezen leplezett örömmel számítja ki, hogy a kooperációk és beolvasztások után is a fedezésre váró új évi szükséglet nem 120, hanem 130—150.000 korona. Tegyük föl, hogy így van, hogy a kooperációk tényleg nem sikerülnek. Akkor hát nem 120.000 koronával többet kell majd a törvényhatóság közgyűlésétől kérnünk, hanem még 10—30 vagy akár 50.000-rel többet.

Kit érhet ezért gáncs? Bizonyára nem azt, a ki az ökonomikus kooperációkat akarja. Csak nehezebb lesz majd a könyvtár ügyének többséget szerezni, mert nehezebb több pénzt megkapni, mint kevesebbet. De ennek örülni! Azt hittük eddig, hogy Gulyás Pál agitációja a községi nyilvános könyvtár érdekében azt a célt szolgálta, hogy létesítésének *könnyűségéről* győzze meg a közvéleményt; ma szinte úgy látszik, mintha megriasztani akarná. Pedig pesszimizmussal nem lehet ügyet győzelemre vinni.

4. *A népháza.* Emlékiratomban azt javasoltam, hogy az új könyvtárt a milleniumi alapítványból létesítendő népházával hozzuk szerves kapcsolatba. Kritikusom nagyon kinevet érte. Nem látom-e az ellenmondást, a mely javaslatom és azon kijelentésem közt van, hogy a munkásosztály legfejlettebb rétegei a gazdagok és jómóduak jótékonyágát nem szeretik? Viszont ezek bemennek-e majd egy kifejezetten népjóléti intézménybe? (212. l.)

Legyen nyugodt, tisztelt bírálóm! A baj nem a «népjólét» szóban, hanem csupán abban van, hogy ön a közgazdasági és politikai terminológiát nem ismeri, illetve — mint feljebb a «policiais jellegű könyvtárral» bebizonyította — száz év előtt elmaradt vele. A népjólét ugyanis nem más, mint a német *Volkswohlfahrt*; ez pedig nem más, mint a latinos szerkezetű *Socialpolitik* német fordítása.¹ A mire ellenben ön gondolt, az a jótékonyág = *Wohltätigkeiten* vagy *Armenpflege*. Hát nem erről van szó, hanem szociálpolitikáról, a mi, pláne ha a község csinálja, épenséggel nem a gazdagok és jómóduak által csinálódik, hanem sokkal nagyobb mértékben a szegények adófilléréiből; és a mi hogy csinálódjék, épen a szervezett munkásoknak kardinális követelése világszerte. Az ú. n. községi szociálizmusnak egy ága ez is — a hogy odakünn nevezni szere-

¹ Így az idén az *Archiv für Volkswohlfahrt* című, kitünő szociálpolitikai folyóirat fuzionált a *Soziale Praxis*-szal, a melyet a radikális német *sozialpolitika* reprezentatív organumának ismer mindenki; a berlini Zentralstelle für Volkswohlfahrt adja ki a Volksbildungsarchiv-ot, a melynek közoktatásügyi szerkesztője, a drezdai Walter Hofmann, mindenkinél határozottabban képviseli a nyilvános könyvtárügy terén azt az irányt, a melynek hívéül én is vallom magamat.

tik — és pedig ugyanabba a kategóriába eső, mint a községi iskolák, községi technikai és kereskedelmi főiskolák (Németország, Liverpool stb.), községi múzeumok és talán a községi könyvtárak. Ugy tudom, sok van ezek közt világszerte, a melyet alapítványok segélyével csináltak meg; de nem tudok egy esetről sem, hogy ez a körülmény akár a munkásokat, akár a művelteket elriasztotta volna. Mert népjólét és kulturális alapítvány mégsem = jótékonyosság és szegényügy. A mi «szintén alapos megfontolás tárgyává volna teendő.» (213. l.)

5. *Ad personam.* Hosszura nyúlt válaszat, sajnos, nem zárhatom le a nélkül, hogy személyes kérdésben is meg ne szólaljak. Nem szívesen teszem, mert a községi könyvtár ügye, a melyről szó van, nem az *én* személyes ügyem, hanem — úgy gondolnám — mindnyájunké, igazi közügy tehát. De Gulyás Pál rákényszerít.

Czikke 198. lapján azt vitatja velem szemben, hogy a fővárosnak 1906-ban 50.000 koronában kitüntetett könyvtári kiadásait «lehetetlen könyvtári kiadásnak tekintenünk», mert abból 20.000 K iskolai könyvtárakra ment, 30.000 pedig «a főváros policziális jellegű könyvtárára». A dolog tárgyi részével, a nyilvánvaló képtelenséggel, hogy effektive könyvtárakra szánt és eszközölt kiadást ne könyvtári kiadásnak minősítsünk — Gulyás szerint talán inkább csatornázási vagy lóttartási kiadás az! — nem foglalkozom, a mint nem foglalkoztam egy néhány, mint a bevezetésben jellemeztem: kákán talált csomóval s csak a hozzáfűzött következtetésekre reflektálok. Azt mondja Gulyás Pál: «Ebből pedig önként adódik, hogy a főváros népkönyvtári célokra 1906-ban egy fillért sem költött. De ezt Szabó *elfelejti figyelembe venni*»; s a midőn összehasonlítja Budapest könyvtári kiadásait Berlin kiadásával a 80-as években, «*bizonyára akaratlanul*, azt az impressziót kelti fel az olvasóban, mintha Budapest főváros a népkönyvtárak segélyezésében a nyolczvanas évek Berlinjével szemben alig 10.000 koronával maradna el». (199. l.)

A hangsúly a kedves «bizonyára akaratlanul» stb. szavakon van. Magyarán azt akarja Gulyás mondani: Szabó kedvükben akar járni Budapest hatalmasainak és leplezgeti, hogy népkönyvtárakra eddig semmit sem áldoztak.

Erre az a válaszat: A főváros már 1906-ban is igenis

«segélyezte» a népkönyvtárakat is; az Emlékiratban közölt 5. táblázatban felsorolt budapesti népkönyvtárak közt *nincs egyetlen egy sem*, a melyet a főváros pénzzel vagy helyiséggel, a legtöbbször mindkettővel, ne szubvencionálna; és szubvencionál egyéb, ott föl nem sorolt népkönyvtárakat is. *Ezt* «felejtettem el» figyelembe venni. De szándékosan: mert oly csekély ez a támogatás — összevéve sem ér 10.000 koronát — és a mi fő: mert nem abból a szándékból fakadt, hogy a könyvtárügyön lendítsen, nem intenczionális aktus, hanem nagyrészt azért csinálódik, mert befolyásos személyek kijárták: ezért nem tartottam megengedhetőnek, hogy ebből érdemet kovácsoljak a főváros vezetősége javára. Ha tehát valamit «elfelejtettem» figyelembe venni, az nem a főváros mulasztása volt, hanem épen pozitív cselekvése a népkönyvtárügyben.

Egyebekben pedig négy éve hirdetem a főváros saját kiadványában: *A Fővárosi Könyvtár Értesítőjében* és utóljára, *«bizonyára akaratlanul»*, a Bárczy István polgármester szerkesztette *Népművelés* ez évi 26. számában, hogy a székesfőváros könyvtári áldozatai szegyenletesen messze elmaradnak a nyugati nagyvárosokéi mögött.

Ha Gulyás Pál nagy urak szolgálát keres, másutt nézzen körül.

Gulyás másik inszINUÁCZIÓJA ennél súlyosabb, mert nem csak személyt érint. A 204. lapon följegyzi érvemet az új könyvtár társadalomtudományi specializálódása érdekében, hogy t. i. a könyvtárak egyike sem kultiválja a kívánt mértékben az államtudományokat s zárójelben megtoldja ezzel: «s talán hozzátehetnök: *a némelyeknek kedves irányban*».

A «némelyeknek kedves irány» magyarán nyilván: a szocializmus. Minthogy sohasem tartoztam azok közé, a kik politikai és társadalmi meggyőződésüket leplezgetik, ha az az uralkodó osztályoknak és pártoknak nincs kedvére, bizvást elsikolhatnak egy vállvonással Gulyás Pál vádjá fölött. Hisz legfeljebb azt tettem volna a fővárosi könyvtárban, a mit más könyvtárosok a maguk politikai álláspontja szempontjából állandóan tesznek: a nekem kedves irányt favorizálnám. Minthogy azonban az ilyen viselkedés szögesen ellenkeznék épen azzal az állásponttal, a melyet a közkönyvtárak dolgában épen én a legmerevebben és a legélesebben képviselek és hirdetek, hogy t. i. azokat nem

szabad *semmiféle* pártpolitikai törekvés egyoldalú szolgálatába állítani; másrészt alkalmas arra, hogy magát a mai és a jövő fővárosi könyvtárt mint egyoldalú pártkönyvtárt, tehát kedvezőtlen színben tüntesse föl: fölszólítom Gulyás Pált, mutasson nem Budapesten, hanem az egész országban *egyetlen* közkönyvtárt, a mely *a maga területén* az összes «jelentékenyebb véleményeket, irányzatokat, iskolákat, pártokat»¹ részrehajlatlanabban és több, valamennyi irányt egyformán kiterjedő gonddal juttatná szóhoz, mint a Fővárosi Könyvtár teszi. Mutasson — hogy a gyereket nevéen nevezem meg — egyetlen magyar könyvtárt, a melyben pl. a keresztényszocializmus és szocialis konzervativizmus nemcsak német, francia, angol és olasz, hanem épen *magyar irodalma is* teljesebben van képviselve; mutasson egyetlen könyvtárt, a melyben tegyük a francia antirepublikánus, monarchista, az angol és német antiszocialista, a francia antiszeparációs, a magyar választójogellenes, az amerikai antiimmigrációs irodalmat gazdagabban szereznék be — vagy mondjunk csak annyit — több figyelemmel ápolnak, mint az ezekkel ellenkező pártállásút. A ki egyetlen egy számát látta a Fővárosi Könyvtár *Értesítőjének*, az — ha jóhiszemű — ilyesmivel elő nem hozakodik.

★

Egyébként pedig, hogy stílszerű maradjak, hadd idézzem bucsúul egy nagy szocialistának, Ferdinand Lassallenak, a munkásosztályhoz intézett mondását. Könyvtárosok is tanulhatnak belőle. Így szól: «Wahrheit und Gerechtigkeit auch gegen einen Gegner — und vor Allem geziemt es dem Arbeiterstand, sich dies tief einzuprägen! — ist die erste Pflicht des Mannes.»

¹ *Emlékirat*, 15. l.

AZ ÚJ FŐVÁROSI KÖZKÖNYVTÁR KÖRÜL.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

Dr. Szabó Ervinnek az előző cikkben közölt válaszára a következőket jegyzem meg:

I. Mikor *Az új fővárosi közkönyvtár tervezete* című ismeretésemet megírtam, az *Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről* című dolgozatot, mely «a fővárosi könyvtári bizottság megbízásából» iratott s a polgármesternek hozzácsatolt meghívójából következtetve egy a könyvtár létesítése tárgyában összehívott szakértekezlet tárgyalásához kívánt reális kiindulópontul szolgálni — olyan fajta, a tényleges viszonyokkal számoló s a lehetőségek határait gondosan betartó munkálatnak fogtam fel, a milyent a főváros minden nagyobb szabású új alkotás megvalósítása küszöbén ki szokott dolgoztatni. Mint Szabó Ervin válaszából látom, az itt említett külsőségekből egész logikusan folyó föltevéssem nem bizonyult helyesnek, az emlékirat «egy laikusoknak szóló» agitációs mű, melynek célja, hogy a könyvtár «létesítésének könnyűségéről győzze meg a közvéleményt».

Minden tárgyilagos kritikának egyik elengedhetetlen feltétele, hogy ugyanabból a nézőpontból ítéljük meg az írásműveket, melyek megírásuknál érvényesültek. Ezt a szempontot jómagam mindig igyekszem betartani s így említett ismertetésemet pótlólag készségesen kiegészítem azzal, hogy Szabónak főcélja: az ügy részére megnyerni a közvéleményt, teljesen sikerült. Ezt az állításumat igazolja *A fővárosi könyvtár értesítője*-nek a következő helye: «A nyilvános könyvtár ügyével a sajtó is foglalkozott. Hosszabb cikkeket közöltek róla a Magyar Nemzet, a Világ, a Népszava, a Corvina, a Népművelés stb., kivétel nélkül igen rokonszenves hangon, a mivel mindenestre lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy ezen fontos kulturális ügyben a közvéleményt kedvezően befolyásolják».¹

¹ A fővárosi könyvtár értesítője. IV. évfolyam 2. sz. 259—260. hasáb.

Mint aféle száz évvel elmaradott szellem sem a Világot, sem a Népszavát nem igen szoktam olvasgatni, így hát nem tudom, vajjon a népkönyvtári ügyről, vagy Szabó Ervin emlékiratáról nyilatkoztak-e olyan rokonszenves hangon, de ha a velük egy sorban említett Népművelés czikkéből szabad következtetnem, úgy első sorban az emlékiratot dicsőítik, mert Somogyi Mihálynak *Közszégi nyilvános könyvtár Budapestben* című czikke nem más, mint Szabó emlékiratának minden kritika nélkül szükölködő parafrázisa, mely itt-ott a «laikusok» szája ize szerint még jobban kiszinezi a Szabó által rajzolt képet.

De a tárgyilagos kritikának van egy másik, szintoly nélkülözhetetlen föltétele s ez annak vizsgálata, vajjon az értekező eredményeit reális eszközökkel érte-e el. Minthogy a könyvtári szakközönséget, mikor új könyvtár létesítésének tervéről van szó, első sorban ez érdekli, tanulmányomban — mely korántsem oly fukar az elismerésben és a dicséretben, a mint Szabó gondolja, — a fősúlyt e kérdések megvilágítására helyeztem s ezenel sajnálattal konstátálom, hogy Szabó fölhozott érveim egyikét sem czáfolta meg s így aggodalmaimat, melyek az ügy szeretetéből s nem a «kákán csomót keresés» rögeszméjéből fakadtak, nem is oszlatta el. Sőt ellenkezőleg, vagy maga válaszában, vagy pedig az események igazolták föltevéseimet.

1. Válaszában most már maga is elismeri, hogy az iskolai könyvtárak beolvasztását egy új törvény akadályozza, de persze ebből nem az folyik, hogy tervének az a része rossz, mely a már létező viszonyokkal nem számol, hanem rossz a törvény, mely előre nem volt tekintettel arra, hogy mit fog Szabó egykor tervezni.

Ugyancsak elismeri, hogy a kooperáció sem fest már oly bizonyosnak s hogy a közgyűléstől kérendő költségek a tervezet előirányzatát messze felülmulják.

2. Az események is nekem adnak igazat. Szabó Ervin igen lelkére köti laikus publikumának, mennyire helyes volna az új könyvtár s már létező könyvtáraink közt a munkamegoszlás. S mit tesz... a közgyűlés? Ezreket dob ki egy luxus-czikkért, a Szüry-féle editio princeps-gyűjteményért, mely elsőrangú muzeális anyag, de olyan modern értelemben vett közművelődési könyvtárba, a milyent Szabó tervez, még a munkamegoszlás létre nem jötte esetén sem való. Azt hiszem azt a Volkswol-

fahrt sem kívánja, hogy a ki szórakozni akar, *A helység kalapácsát* száz korona értékű első kiadásban olvassza. Az editio princeps gyűjtése már régóta egyik elsőrangú feladata a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának s így a főváros nemcsak hogy főlöszleges dologra adott ki pénzt, hanem egyúttal letért a hivatalos jellegű memorandumban részére kijelölt útról.

II. Ezzel Szabó Ervin válasának az új közkönyvtár tervét érintő részével végeztünk volna. Nem tartozik szorosán a dologra az eddigi népkönyvtárak ügye, de minthogy Szabó válasában e mellékes részt annyira előtérbe tolja, kénytelen vagyok egy pár szót erre is válaszolni.

Szabónak kiváltkép zokon esik, hogy a Budapesti Könyvtár-egyesület forgalmánál én a 20.000 darabból álló központi könyvtárt a népkönyvtári forgalom kimutatásánál nem veszem figyelembe. Teszem ezt azon egyszerű okból, mert maga a könyvtáregyesület is így jár el. Központi könyvtára nem is áll az Országos Tanács felügyelete alatt s így az Országos Tanács évi jelentésében szereplő forgalmi kimutatás is csupán a házi kikölcsönzésre berendezett s népkönyvtárnak nevezett részről szól. Szabó eliheti, hogy A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése cz. művemmel teljesen összhangban magam is szeretném, ha a Budapesti Könyvtáregyesület központi könyvtárát illetőleg letenne a «tudományos közkönyvtár» ábrándjáról s azt népkönyvtárai szerves kiegészítő részének tekintené s ennek megfelelően átatakitaná. Hogy a központi könyvtár forgalma nem olyan nagy, a minőt még mai alakjában is elvárhatnánk tőle, az különben nem csak anyagán mulik, hanem elhelyezésén is. Ha helyiségei a Corvin-téri vigadónak nem egy második emeleti lakásában szorongának, hanem pl. a földszinten volnának elhelyezve, közvetlen bejárással az utcáról, úgy ezen többi városrészünkhez viszonyítva lanyha forgalmú területben is jóval több eredményt volna képes elérni.

Ugyancsak nem tartozik a dologra a szakegyleti könyvtárak ügye. Szabó emlékiratában általában dicsőítette e könyvtárak összeállítását s így csak helyesen jártam el, a mikor egy oly könyvtárat ismertettem, a mely nagyságánál, irányánál fogva az átlagot képviseli. Hogy ez így van, arról bárki meggyőződhetik, aki «a budapesti mészárossegédek szakegyletének», «a magyar-

országi szabómunkások és munkásnők szakegyesülete budapesti női szabók csoportjának», «a budapesti pinczerek szak- és munkaközvetítő egyesületének», «a budapesti kőfaragók szakosztályának», «a budapesti cipőfelsőrész-készítő munkások és munkásnők szak- és munkaközvetítő-egyesületének» könyvtári jegyzékét átlapozza. Valamennyiben többé-kevésbé ugyanaz a szellem nyilvánul meg, melynek dokumentumait «kitergettem». S ebben nem «rosszhiszeműség» vezetett, mint Szabó inszinuálja, hanem csakis a méltányosság, mivel a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa épen ilyen méretű 300—1000 korona értékű kész könyvtárakat szervez, melyek igen is Nagybécliczen vagy Kistapolcsányon vannak helyükön s ha egy részük mégis nagyobb centrumokba jut, az illető centrumok saját megkeresésére jut oda, a melyek sajnos nincsenek abban a helyzetben, hogy mint a nyomdász-szakegylet «folytonos üldözések közepette» emelt ötemeletes palotában helyezték el intézményeiket.

De mert oly nagyon szíven fekszik dr. Szabó Ervinnek ezen a szakszervezeti könyvtárak közt terjedelemre egészen kivételes s az Orsz. Tanács létesítette apró könyvtárakkal semmikép össze nem hasonlítható könyvnyomdász-szakegyleti könyvtár, készséggel kijelentem, hogy igen is a könyvtár katalógusában «Bárony 9, Bródy 37, Gárdonyi 27, Herczeg 21, Jókai 280,¹ Mikszáth 66,² Pekár 10 kötetten van képviselve», de talán Szabó Ervin nem veszi rossz néven, ha a kép teljessége kedvéért hozzáteszem, hogy ugyanakkor Beniczkyné Bajza Lenke 88, Marlitt 26, Ohnet 52, Ponson du Terail 35, Sue 30 kötetten szerepelnek a jegyzékben s e selejtes szerzők az 1—2 kötetten képviselt többi «Lesefutter»-rel együtt³ az átlagos kölcsönkönyvtárak színvonalára süllyeszti le e könyvtár szépirodalmi részét, melyben az igazán jó szépírók határozott kisebbségben maradnak. A mintaszerűség furcsa dokumentumai továbbá e jegyzékben, hogy Alexander Bernát A művészet, Gregorovius Borgia Lucretia, Harasztí Gyula Csokonai Vitéz Mihály cz. művek a regények közé, Dante A. A pokol és A purgatorium, Darwin A fajok eredete, Az ember származása,

¹ Én a magyar s német részben együtt csak 216 kötetre akadtam.

² Ebből 21 kötet a Mikszáth-féle Almanach.

³ Bartalus «kávénéniké»-ivel a szervezett munkások úglátszik szívesen elszórakoznak, mert a nyomdászok is két példányt tartanak belőle.

Haraszi A naturalista regényről cz. művek a bölesészeti művek közé kerültek s hogy a «különfélék» cz. szakba nemcsak azt gyömöszölték be, a mire külön szakjuk nem volt, hanem igen sok olyan munkát is, a mi a felállított szakok egyik-másikába tartozik. Hogy Mendès *Catulle*, Conway *Hugh*, Cervantes *Saavedra* alatt vannak fölvéve, oly apró botlások, melyeket szívesen megbocsátunk, bár a mintaszerűség jellegével éppen nem tartjuk összeférhetőnek.

III. Szintén nem tartozik a fővárosi új közkönyvtár ügyére, de minthogy Szabó oly nagyon hangsúlyozza, hát nekem is ki kell térnem arra a nagy elmaradottságra, a mit a «policziális jellegű könyvtár» kitételrel elárultam s arra a fogalomzavarra, mely az Armenpflege-t és a Volkswolffahrtot egymással összecezeréli.

Szabó szerint a policzia száz év előtt «Polizeiwissenschaftot» jelentett; jelentette azt is és sok más egyebet, így többek közt, a miről úgylátszik Szabó Ervin nem tud, *urbanitast*, *morum elegantiat* is. Nos tehát, mikor én a policziális jelleget emlegettem, — akár csak Platon a *πολιτεία* megírásakor — sem a policziájra, sem az urbanitasra nem gondoltam, hanem értettem alatta mindazt, a mit pl. a müncheni könyvtári rendszer *Politia generalis* és *particularis* szakjaiban összefoglal s a melybe mindazok a tudományok is bele tartoznak, a melyeket Szabó Ervin a társadalomtudományok és határtudományaik körébe utal. Mikor tehát a policziális jelleget emlegettem, sem szeretetreméltóság, sem maliczia nem vezetett, hanem az a törekvés, hogy röviden, egy szóval fejezzem ki a mondanivalómat.

Hogy a népjólét és a jótékonyosság közt mi a különbség, magam is jól tudom, de a városházán úgylátszik nincs mindenki oly tisztában vele, mint dr. Szabó Ervin. Az újságokban olvassuk, hogy a főváros nagyszabású népházat építettett az V. kerületben: ugy-e bár ez népjóléti intézmény? De veszedelmesen fog hasonlítani jótékonyasághoz és szegényügyhöz, mert egy ugyancsak a régi «Armenpflege» jegyében álló egyesület, az általános közjótékonyasági egyesület gondjaira bizzák, a mely fejthet ki igen elismerésre méltó munkásságot, de azért rányomja az alamizsna bélyegét a «községi szocializmus» e négyemeletes alkotására. Mikor a város az egyik népjóléti intézménnyel így jár el, vajjon nem tarthatunk-e joggal attól, hogy a másikkal is ugyanezt cselekszi?

IV. S végül néhány szót *ad personam*. Szabó személyes sértésnek veszi azt a föltevésemet, hogy *akaratlanul* von hamis párhuzamot a mai Budapest s a nyolczvanas évek Berlinje között. Mint felszólalásából kiderül, eljárása nem akaratlan, hanem teljesen tudatos. Azt mondja, Berlin «népkönyvtáira még a nyolczvanas évek elején sem költött 30.000 koronánál többet.» Adatát Reyerből veszi, aki igen valószínűen sem a város által fentartott iskolák könyvtáira vonatkozó kiadásokat, sem az olyan fajta városi könyvtár kiadásait, minő a «fővárosi könyvtár», nem számította bele. Ellenben mikor a főváros «könyvtári» kiadásairól, mint «összehasonlításra alkalmas» adatokról beszél nem a népkönyvtári kiadásokat hozza fel, melyeket most — szerintünk túlságos magasra — 10.000 koronára becsül, hanem azokat a kiadásokat, a melyek Reyer adatában a dolog természeténél fogva nem szerepelnek. Olcsó gúnynyal mondja fenti válaszában, hogy «nyilvánvaló képtelenség» az «effektive könyvtárakra szánt és eszközölt kiadást» nem könyvtári kiadásnak tekinteni s páratlan elmésséggel föltételezi, hogy «Gulyás szerint talán inkább csatornázási vagy lóttartási kiadás az». Ügylátszik, mikor Szabó memorandumát megírta, még nem volt ily bizonyos a dolgában s tétovázott, vajjon azt a bizonyos 30.000 koronát könyvtári, csatornázási vagy lóttartási kiadásnak tartsa-e, mert különben nem írta volna, «ha a különböző iskolai könyvtárakra kiadott 30.000 koronányi összeget is könyvtári kiadásnak tekintjük». Azóta volt alkalma megoldani a nagy problémát s most nyugodt lélekkel megállapítja, hogy az iskolai könyvtárakra költött összeg bizony «könyvtári kiadás». Ne vegye rossz néven Szabó Ervin, ha ezúttal nem a könyvtári szakembernek — hanem a számvevőségnek adok igazat s az iskolai könyvtárakra fordított összeget annak veszem, a minek a számvevőség elszámolja: «iskola-fentartási» kiadásnak.

Szabó ama vádjára, mintha cikkem ezen — mint látjuk — jogtalanul inkriminált részével azt «akarnám» mondani: «Szabó kedvében akar jární Budapest hatalmasainak», csak azt jegyzem meg, hogy ez erőszakos belemagyarázás szavaimnak oly értelmet tulajdonít, a mely nincsen bennük. Budapest «hatalmasait» nem ismerem közelebről, de alig hiszem, hogy Vázsonyi, Ehrlich G. G., vagy Hüvös József kegyeihez ez az út vezet.

De még inkább zokon esik Szabónak egy másik «inszinuáció»: az a ezézés, hogy a fővárosi könyvtár túlnyomóan szocialista irányban fejlesztetik. Valamely könyvtár irányzatossága nem abból áll, hogy kizárólag egyetlen párt iratait gyűjti össze, mert ha «ostoba politikus az, a ki ha harcra készül, az esetleges hasznos szövetségeket elriasztja magától», az sem nevezhető okosnak, a ki mellőzi azt, a mi az ellentáborban történik. A küzdelemben ismernünk kell az ellenfél erejét és gyöngeségét, ezt pedig legjobban az ellenfél saját műveiből ismerhetjük meg, ha tehát beszerezzük, csakis a magunk párt-hiveinek teszünk szolgálatot. Hogy a fővárosi könyvtár mennyire a kombattans és nem a doctrinér szocializmusra van berendezve, azt «a ki egyetlen számát látta a Fővárosi Könyvtár *Értesítő*-jének, az ha jó hiszemű» tagadásba nem veheti. A napi értékű apró-cseprő röpiratok, melyek tudományos jelentőséggel alig bírnak, de igen jól megerősítik az agitátorok «fegyvertárát», hogy a «XX. század» könyvismertetőinek egyik kedvelt kitételével éljek, feltűnő nagy számban vannak az új szerzemények között s a könyvtár «tudományos jellegét» erősen veszélyeztetik.

Hogy dr. Szabó Ervin szocialista, erre nincs mit megjegyezni. Vallomása itt legfeljebb annyi értékkel bír, hogy érthetővé teszi emlékiratának gyöngeségeit. A mult és jelen tulságos pesszimiztikus felfogása s a jövőbe vetett indokolatlan optimizmus általános szocialista jellemvonás, a mely teljes mértékben megnyilvánul Szabó emlékiratában s jelen válaszában. Az igazságot keresi, de azzal a föltett szándékkal, hogy az igazságot csakis ő találhatja meg.

Bár már van száz éves, még ma is aktuális Goethe egy versikéje. A németeknek szól ugyan, de oly általános emberi, hogy mindnyájan érthetünk belőle, akár könyvtárosok, akár szocialisták vagyunk, akár mind a kettő együtt véve:

«Die Deutschen sind ein gut Geschlecht,
 Ein jeder sagt: will nur, was recht;
 Recht aber soll vorzüglich heissen,
 Was ich und meine Gevattern preisen;
 Das übrige ist ein weitläufig Ding,
 Das schätz' ich lieber gleich gering».

TÁR C Z A.

J E L E N T É S

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1910. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga e negyedévben kötelespéldányokban 2975 darab, ajándék útján 123 drb, áttétel útján 6 drb, vétel útján 179 drb, vagyis összesen 3283 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldányok czimén beérkezett: alapszabály 350 drb, egyházi körlevél 68 drb, falragasz 2013 drb, gyászejentés 1600 drb, hivatalos irat 185 drb, műsor 327 drb, szinlap 1837 drb, zárszámadás 570 drb, különféle 913 drb, összesen tehát 7863 drb apró nyomtatvány. Vételre fordítottatott 1486:54 korona, 25 márka és 11:50 franc.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Áldásy Antal (4 drb), A Múzeumok és Könyvtárak országos főfelügyelősége, Bibliothèque royale de Belgique Bruxelles, Budapesti kereskedelmi és iparkamara, Bunte I. Portsmouth, Deputazione di storia patria Fiume, Fabó Bertalan, Fejérpataky László, Főrendiházi iroda (8 drb), Galilei-kör (2 drb), Gallé Tamás Beregszász, Handelsministerium Wien (2 drb), Honvédelmi miniszterium, Kais. Akademie der Wissenschaften Wien, Kállay András Nyiregyháza (2 drb), Kereskedelemügyi miniszterium, Kongl. universitets bibliotek Uppsala, Kúnváry Fülöp (25 drb), Library of Congress Washington (2 drb), Löw Immanuel Szeged (2 drb), Maday Gyula, Magyar egyházirodalmi iskola, Magy. kir. földtani intézet igazgatósága, Magy. kir. központi statisztikai hivatal (2 drb), Magy. kir. posta központi anyagraktára, Magy. kir. posta és távirtda vezérigazgatósága (2 drb), Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Tud. Akadémia (3 drb), Melich János, Minister of mines Melbourne, Nagy Olivérné Kassa, Renaissance könyvkiadóvállalat, Rensselaer polytechnic institute Troy, Smithsonian Institution Washington (10 drb), Statistische Zentral-Kommission Wien (5 drb), Strausz Dávid Szabó György Nagyernye, Szalay Imre (2 drb), id. Szinnyei

József, Temesvár város tanácsa, Tud. Egyetem tanácsa (5 drb). Váczi múzeum egyesület elnöke (2 drb), Vallás- és közoktatásügyi miniszterium (2 drb), Városi múzeum és könyvtár igazgatósága Versecz, Verein d. niederösterr. Landesfreunde Baden. Wachsmann Ferencz, Zambra Alajos (2 drb).

A könyvtár helyiségeiben a múlt negyedévben 2473 egyén 6424 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 411 egyén 693 kötetet.

A lefolyt negyedévben 895 munka osztályoztatott, amelyekről összesen 1125 czédula készült. A kötelezpéldányok átvételére berendezett helyiségbe 601 csomag érkezett, 830 levél expediatatott, amiből 385 reklamálás volt.

II.

A *kézirattár* az 1910. év harmadik negyedében ajándék útján 1 újkori kézirattal és 2 irodalmi levéllel, vétel útján 2 újkori és 1 zenei kézirattal, áttétel útján 1 újkori kézirattal, 7 irodalmi és 2 zenei levéllel s 3 irodalmi analektával, összesen 18 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 330 koronát fordítottunk.

Ajándékozók voltak Kereszty István, ki 2 irodalmi levelet és Tolnai Vilmos, ki Mátyási József 1 művének sajátkezű kéziratát ajándékozta a kézirattárnak.

A szerzett anyagból kiemeljük Pap János magyar történetét, melyet a szerző, mint Guyon tábornok gyermekeinek nevelője írt Damaskusban s benne a szabadságharcz történetét személyes élményei alapján írta meg, továbbá Ruzsitska József «Kemény Simon» cz. operája partitúráját s néhány érdekes irodalmi levelet, melyek a Vadnay Károly hagyatékából származnak.

A gyarapodás feldolgozásán kívül elkészült az irodalmi analekták reviziója.

Az évnegyed folyamán 53 kutató 185 kéziratot, 24 irodalmi levelet és 17 irodalmi analektát használt. Kikölcsönöztünk 3 esetben 3 kéziratot.

III.

A *hírlaptár* gyarapodása: kötelezpéldányokban 199 évfolyam 24.638 szám (ezek közül számonként jött 5.927 sz.); ajándék 6 évf. 1.483 szám; áttétel 93 szám; vásárlás 8 évf. 1.976 szám (5790 korona fillér értékben), összesen 213 évf. 28.190 szám.

Vásárlás Wittner K. antiquariustól: Aehrenlese 1827., 1831., 1833.; Egészségi Tanácsadó 1866.; Kalauz (Pécs) 1866/7.; Der Kath. Christ 1855.; Valvoja 1882. évfolyama (ez az egyetlen

finn nyelvű lapunk), ezenfelül számos, hiányainkat kielégítő lapszám. — Ajándékozók: dr. Hermann Antal (Bosnische Post 1909. és 1910. évf.) és Budapest szék főv. Könyvtára.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 499 olvasó 1092 kötet hirlapot, házonkívül 7 olvasó 29 kötet, összesen 506 olvasó 1.121 kötet hirlapot használt.

Átnézetett 214 évfolyam 19.824 szám. Czeduláztatott 220 évfolyam, köztük 20 új lap. Bekötetett 196 kötet hirlap.

A nyomdai kimutatással érkezett kötelezpéldányok a gyarapodási naplóba irattak s a nyilvántartó czedulakatalógusba vezetettek és a számonként küldött lapokkal együtt betürendbe osztályozva elhelyeztettek. A csomagküldeményben hiányzott hirlapszámok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

IV.

A *levéltár* az elmúlt évnegyedben vétel útján 866 drb, ajándék útján 2 drb, összesen tehát 888 drb irattal gyarapodott.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából 130 drb esik a középkori, 404 drb az ujabbkori iratok csoportjára, 4 drb a czimereslevelek, 305 drb az 1848/49-es iratok és 45 drb a gyászjelentések gyűjteményére.

Vételre fordíttatott 1922 korona.

Ajándékaikkal Bevilaqua Béla m. n. múzeumi gyakornok és Thallóczy Lajos cs. és kir. közös pénzügyminiszteri osztályfőnök gyarapították a levéltár anyagát.

A nevezetesebb szerzemények közül megemlítendő az a 129 drb középkori oklevélből álló gyűjtemény, mely egy magánlevéltár anyagából került a Múzeum birtokába és a mely Hunyad és Közép-Szolnok megyékre, továbbá a Csáholyi családra vonatkozólag tartalmaz adatokat. Kuriozum számba mennek azok a levelek, a melyek Budavára visszavételének 50. évfordulója alkalmából az ostromban annak idején résztvett és még életben lévő honvédek által a jubileumi ünnepélyt rendező bizottsághoz intéztettek.

A czimereslevelek gyűjteménye a következő darabokkal gyarapodott. 1. 1574. augusztus 31. Bécs. Miksa király czimereslevele Zalay, máskép Tutor Péter és testvérei részére. Eredeti. 2. 1582. november 14. Varsó. Báthory István czimereslevele Ippi Frater Pál részére. (Fénykép.) 3. 1627. augusztus 24. Bécs. II. Ferdinand czimereslevele a Polotínich család részére. 4. 1638. márczius 28. Pozsony. II. Ferdinand czimereslevele Brukner Gáspár és családja részére.

A lefolyt évnegyedben 39 kutató 12.789 drb iratot használt. Kikölcsönöztetett 9 térítvényen 1396 drb irat.

A lefolyt negyedév szerzeményeinek feldolgozásán kívül feldolgoztatott a Hidaskürti Nagy család levéltára, melynek állománya a következő: XV. századi eredeti oklevelek 5 drb, XVI. sz. mohácsi vész előtti oklevelek 3 drb, középkori oklevelek másolatai 4 drb, XVI. sz. mohácsi vész utáni iratok 14 drb, XVII. sz. iratok 158 drb, XVIII. sz. iratok 780 drb, XIX. sz. iratok 1040 drb. Genealogiák 67 drb, kéziratok 5 drb, rajzok és térképek 4 drb, lajstromok 45 drb, összesen 2125 drb. Ezek között a következő czimereslevelek találhatók: 1. 1651 márczius 14. Bécs. III. Ferdinand czimereslevele Liszka János részére. 2. 1661. A Roboz család czimerének leírása. 3. 1745 október 11. Komárom vármegye nemes bizonyítványa Róka Ádám részére. Átírva a családnak 1651.-diki czimereslevele. NB. A családot előbb Liszka-nak hívták és erre a névre van az armalis is kiállítva, mely az 1. sz. alattival azonos. 4. 1792 július 26. Bécs. II. Ferencz czimereslevele Tokody Mihály és András részére. — Folytattatott azonkívül a Türr-iratok rendezése.

SZAKIRODALOM.

Bellai József. *A Temesvár szab. kir. városi nyilvános könyvtárnak címjegyzéke III. kötet.* Temesvár, 1910. Moravec Testvérek. n. 8. r., VI., 539. l.

Jelen kötet a szép temesvári városi könyvtár 1904—1910. évi gyarapodását dolgozza fel. Külsőleg teljesen megegyezik az első két kötettel, de belsőleg az elhamarkodás oly sok jelét viseli magán, hogy szinte félve gondolunk a könyvtár czédulakatalógusának, leltári naplójának értékére, amelyek tudvalevőleg¹ a nyomtatott jegyzék felhasználásával készülnek. Allításom igazolásául egyszerűen felsorolom a jegyzék átlapozgatásánál hirtelenében feltűnt téves beosztásokat, sajtóhibákat és egyéb furcsaságokat.

Téves beosztás: Nem tartozik a *könyvészet, nyomdászat* szakba. Hornyánszky Gyula: Gyomlay Gyula úr. Adalékok a könyvírás történetéhez cz. mű (5 l.) A szépirodalomba való s nem a theológiába Wiseman «Fabiola» cz. világhírű regénye (54. l.), melynek alcíme a szedő jóvoltából a katagombák egyháza. Schwiedland francia nyelvtan nem V. 2. (nevelés és oktatásügy)-be való (102. l.), mivel van külön szak a külföldi nyelvek és irodalmak számára: VI. 4. Ancient classics for english reades (*sic*), nem a külföldi nyelvek szakába (164. l.), hanem a classica philológiába VI. 2. való. Riemann H. Opern-Handbuch (184 l.) a külf. nyelvek és irodalmak szakából áthelyezendő VIII. 6., ének, zene cz. szakba. A Knackfusz-féle Künstler Monographien nem a festészet, hanem az ált. művészeti szakba való, mivel a feldolgozott művészek a képzőművészet különböző ágait művelik. A «veres kereszt» egyes emlékalbuma nem tartozik a gyermekgyógyászatba, föltéve, hogy a «veres» nem sajtóhiba — fehér helyett. (500. l.)

Sajtóhibák: Muzeumi könyvtári értesítő (7. l.) helyesen Muzeumi és könyvtári értesítő. Erdan Alexander: La france (*sic*) mystique (*sic*) tablau (*sic*) des exentricités (*sic*) religieuses de ce temps. (29. l.) Guyan, helyesen Guyau (31. l.) rhétorigne (183. l.) Comp

¹ V. ö. az I. II. kötet ismertetését a Magyar Könyvszemle 1904. évf. 171—173. l.

(229. l.) *Antour* (228. l.) Schönthal, e helyett hogy Schönthan (231. l.) Spiri e. h. Spyri (232. l.). Gurlit e. h. Gurlitt (239. l.). — Valósággal botrányos mérveket ölt a Knackfusz-féle *Künstler Monographien*-nak szentelt cikkelyben a sajtóhibák száma: Temers e. h. Teniers, Reinbold Begas e. h. Reinhold B., Thodowiecki e. h. Chodowiecki, Mantegna e. h. Mantegna, van Tyck e. h. van Eyck, Fiesde e. h. Fiesole. (250. l.) — Alberd e. h. Albert (251. l.) l'ouvre (sic) peint (sic) (252. l.) Gsányi e. h. Csányi (253. l.) esegnite, pin (254. l.) Bulhaupt e. h. Bluthaupt, Lortöing e. h. Lortzing (256. l.) Kétszer egymásután Hauslick e. h. Hanslick (257. l.) Scénes Millénaire suite (sic). (259. l.) *Catalogue* (303. l.) Timon Samüel (sic) *Imago antiquae Hungariae* (sic) Torelli, *Manüale* (sic) *topografico-archeolgico dell' Italia* (466. l.)

Furcsaságok: Platon extraits és Platon La république cz. művei Fouillée A. alatt (61. l.) Thackeray műveiből való szemelvények a kiadó Alm. Fr. alatt vannak fölvéve (164. l.) s ugyanitt Racine színművei Anger alatt, a kinek keresztneve Par M. (t. i. par Monsieur)! August Strindberg vezetékneve nem August, hanem Strindberg. (193. l.) Herczeg Ferencz egyelőre még szóvégi h nélkül írja a nevét (203. l.) Le neveu de Rameau (226. l.) tudtommal Diderot munkája s nem Janin-David-é. I. Oszkár svéd király költeményeit is furcsa Jónás Emil alatt fölsorolni (227. l.) Nem Luigi XI írt tragédiát Casimiro Delavigneről, hanem megfordítva (228. l.) Fénélon *Telmachját* nem szokás a fordító, jelen esetben Zimmermann J. alatt fölvenni. (234. l.) Paul Janet vezetékneve nem Paul (330. l.), a *Munkás-demokrácia* cz. művet pedig nem Sydney és Webb Beatrice, hanem Webb Sidney és Webb Beatrice írták (334. l.) Semmelweis összegyűjtött munkáit nem György Tibor írta. (497. l.) Végül szabályellenes és szokatlan eljárás farkasházi Fischer Jenőt, földvári Masznyik Endrét (239. l.) és telegdi Róth Lajost (442. l.) nemesi előnevük alatt fölvenni. Maga a katalógus szerkesztője is így gondolkodhatik, mert pl. törökkanizsai Schulpe Györgyöt már Schulpe és nem Törökkanizsai alatt vette fel. Értelmetlen rövidítés van e könyvezimben: Egyházirodalmi (budapest növendékpapság) fennállásának 50. évében kiadott emlékkönyv. (28. l.) Feltűnt a *Die Kunst* cz. vállalat egyes köteteinek nem számszerinti, hanem chaotikus sorrendben való felsorolása, ily formán: 24., 17—39., 9., 55—56., 44., 2. köt. stb. Minthogy a vállalat egyes kötetekre a szerzők alól utalás nem történik — az utalással egyáltalán igen szűkmarkuan bánik a katalógus készítője — a tájékozás épen nem könnyű.

Mind e hibákon most már aligha lehet segíteni, de a könyvtár belső használatára szánt czédulakatalógus és helyrajzi, meg szakkezimtarak gyökeres revízióra szorulnak. Σ.

Kudora Károly. *Jogi könyvtár. A jog- és államtudományi irodalom műszavak szerint rendezett könyvészete. 1867—1910.* Budapest, 1910. Grill Károly. 8° 246. l. 2 K.

A könyvtári anyagot minél részletesebben feldolgozni és ezzel a kutatást megkönnyíteni a könyvtárnoknak egyik legfőbb, de egyúttal leghálásabb feladata. Grill Károly könyvkiadónál egy, a bibliografusokat érdeklő könyvészeti mű jelent meg, mely, mint a czíme is mondja, a jogi irodalmat műszavak szerint csoportosítva, szótári rendben akarja hozzáférhetővé tenni. Tervezője Kudora Károly, a budapesti egyetemi könyvtár első őre.

Bármily fontosak és kifogástalanok is könyvészeti szempontból hazai és külföldi könyvészeti jegyzékeink, mégis idő — és írók betürendje szerint vannak nagyrészt összeállítva és így magasabb irodalmi ismeret nélkül használatuk hosszadalmas és bizonytalan. Ezért ujabban mind több tért hódítanak és a gyakorlati használatban megbecsülhetlenek az úgynevezett tárgyi katalógusok, melyek a kutatót minden előismeret nélkül tájékoztatják a keresett irodalom mezején.

Mindnyájan ismerjük a nálunk is szélteben elterjedt Georg-féle Schlagwort katalógust, mely a német irodalom áttekintésében ma az egyetlen gyakorlati vezető.

Ezt a módszert mutatja be az újabb jogi irodalommal magyar alkalmazásban a «Jogi Könyvtár».

Könyvtártani szempontból kivált a rendszavak összeállításánál úttörő munkát végez, mert az előbb megjelent Aigner-féle «Jelszavak» szerint összeállított czímmutató, sajnos, eredmény nélküli kísérlet maradt.

A rendszavak megválasztása az eddigi gyakorlattól teljesen elütő és a mennyiben ingadozást veszünk észre, ezt a műkifejezések nyelvészeti és irodalmi ingadozásának kell betudni. Ilyenek p. o. perrendtartás, peres eljárás, törvénykezési eljárás vagy: parlament, országgyűlés, stb.

Ezek az ingadozások a gyakori hivatkozást, utalást teszik szükségessé és egyik hátrányát teszik az ilyen katalógusoknak; de ezek a hátrányok elenyésző csekélyek, azonkívül nyilvános könyvtáraink szakezím-tárainál előfordulnak.

Végre is, úgy tudom, ezek a szempontok csak másod sorban jöhetnek figyelembe. Főczélja az egyetemi könyvtár modern jog- és államtudományi irodalmát joghallgató ifjúságunknak hozzáférhetőbbé tenni. Ezt a czélját pedig teljesen elérte. Mert az egyetemi könyvtár jog- és államtudományi egész anyaga tizenkét csoportra van felosztva, míg a jogi könyvtár ennek az anyagnak csak tizedrészét teszi, mégis nyolczszáz csoportra van tagolva.

Ez a száraz tény mindennél fényesebben igazolja a «Jogi Könyvtár» gyakorlati használhatóságát. A magyar bibliografiai irodalomban egyedül a Szabó Ervin fővárosi könyvtáros által szerkesztett könyvtári katalógusok vannak ezen modern irányban szerkesztve, a többiek többé kevésbé régi csapáson járnak.

A «Jogi Könyvtár» tehát nem tartalma, hanem alakjánál fogva hívja fel a figyelmet és ha sikerül a bemutatott minta alapján az egyetemi könyvtár nyomtatott katalógusainak indexét e szerint a módszer szerint szerzőnek elkészíteni, ezzel a könyvtárt megnyitja a kutató előtt.

Horváth Ignác.

I. van den Gheyn: *Croniques et conquestes de Charlemaine.* Reproduction des 105 miniatures de Jean Le Tavernier, d'Audenarde (1460). Bruxelles, 1909. Vromant et Co, imprimeurs et éditeurs. 8° 24 l., 105 tábla. Ára 16 Fr.

A burgundi udvar könyvtárából származó kéziratot ma az illuminált kéziratokban igen gazdag belga királyi könyvtár őrzi. Eredetileg két kötetből állt, a második kötetet legujabban, vastagsága miatt ketté osztották. Értékessé nem annyira a benne foglalt miniatürök művészi niveauja teszi, hanem azon nem ép gyakori körülmény, hogy keletkezésének pontos ideje mellett ismerjük scriptorát, miniatorait s könyvkötőjét. A scriptor a második kötet végén nevezi meg magát, megemlítve az évet is, — 1458 — melyben a művet befejezte. Az észak-francia születésű David Aubert ez, a burgundi udvar titulusos másolóinak egyike, a ki a XV. század második feléből származó fiamand eredetű kéziratokra annyira jellemző betűformát divatba hozta. Ugy látszik, hogy nemcsak leírója volt a kéziratnak, hanem résztvett a szöveg kompilálásában is. A prológusból kiténik, hogy a kézirat Créquy urának («seigneur monseigneur de Crequy»), voltaképp le sire de Créquy) rendeletére készült. A kész első kötet úgy látszik ajándék útján került a burgundi herczeg könyvtárába, a ki a művet ugyancsak Aubert-rel fejeztette be. A két kötet képeit az audenarde-i Jean Le Tavernier 1460-ban, Jó Fülöp rendelkezésre miniálta, a mint az egy Dehaisnestől közzétett utalványból kiténik. A flamand festő-családból származó művész az I. kötetet 44, a II-t 61 képpel díszítette. Az I. kötetben halványszürke grisaille technikát használt. A II-ban ábrázolásainak egységes lila-veres alaptónust ad, melyen finom arany vonalakkal árnyékol. Ez utóbbi technikának Jean Le Tavernier egyik leggyakorlottabb kezű kifejlesztője volt. E technika az exportra szinte gyárilag előállított flamand «très riches heures»-ök útján eljutott Olaszországba is, ahol azonban inkább csak dekoratív részleteknél alkalmazták. Jelenetes ábrázolásoknál már

ritkábban találkozunk vele, így a pármái Bibl. Palatina egy Corvináján (GG.* III. 170. 1654.), mely Diomedes Carrafa «De institutione vivendi» cz. művét tartalmazza s melyet szerzője Beatrixnek ajánlott volt férjhezmenetele alkalmából.¹ A kérdéses miniatűr (4' l.) diszes keretelésben azt a jelenetet ábrázolja, a mint a szerző, térden állva, munkáját a királynőnek átnyújtja. Itt a technika átvétele közvetlenül északfrancia-flamand kézből történt, a mi nemcsak abból következik, hogy az olasz kéziratokban e technika igen ritkán fordul elő egész lapot elfoglaló és jelenetes miniatűrökben, hanem első sorban abból, hogy a Beatrix ruhájának hajtékai az északi modornak megfelelően vannak rajzolva, a mely jegy járulékosan a technikával került az ábrázolásba. A technika Olaszországban csak izoláltan él, míg az északfrancia és a flamand miniatűr-festészetben a XVI. század elejéig tartja magát.

A «Chronicques et conquestes de Charlemaine» miniatora gyorskezü művész, a ki mesterségét alaposan ismerve, nagy rutinnal dolgozik. Ez legnagyobb erénye. A formaérzékben, a compositio gondosságában, a részletformák megfigyelésében nem emelkedik a közepesen felül. Csaták, párviadalok, hőstettek, várvívások, egy-egy nyugodtabb tábori jelenet: ezek feladatai, melyeknek változatait 105 lapon kellett bemutatnia. Leleménye ritkán hagyja cserben, de ritkán is szegődötti magasabb művészi problémák szolgálatába. Ábrázolásai ha nem is nyújtanak kiváló művészi élvezetet, kortörténeti szempontból igen becsesek. Francia, szaraczen, «magyar» harcosokat szerepeltet, városokat mutat be. De a harcos mind kora- és vidékebeli fegyverzetben vív, változtatásul egy-egy szaraczen fejére ú. n. zsidókalapot helyez, vagy sisakját turbánnal fonja körül. Várai, házai, utczái, intérierjei a saját vidékének építkezését tükrözik. Van egy pár ábrázolása, mely kulturhistoriai szempontból rendkívül becses, s melynek reprodukciójával gyakran találkozunk művelődéstörténeti kézikönyvekben. Így mindjárt az első miniatűr lap (11. l., repr. I. tábla): burgundiai város kapuja előtt kofák, kereskedők; a kapun belül utca, sétáló, lovagló urakkal; a háttérben terembe pillantunk, a hol Jó Fülöp, udvarától körülvéve, átveszi a művet a féltérdre ereszkedő művésztől.

Van a képek közt, megfelelően a regény szövegének, melyet magyarznak, három magyar vonatkozású.

96. lap (repr. 11. tábla): *Nagy Károly küldöttsége útnak indul a*

¹ V. ö. M. Kvszemle, III: 319—, XV: 54—; Arch. É. II: 277—. Berzeviczy A.: Beatrix, 144— (u. i. a 4'. lap reprodukciója. Joannes Marcus Cynicus nem tartandó szükségkép miniatűrnek is; a bejegyzés csak ennyi: «Joannes Marcus Cynicus exscripsit.»)

«magyar királyhoz». Város nyitott kapuján hosszú sorban számos lovas vonul ki, kiket erkélyről két alak kísér tekintetével. Középtérben terembe látni, melyben Clermont grófjának meggyilkoltatása játszódik le. Korviselet. Gotikus architektúra.

100' lap (repr. 12. tábla): *Csata a francziák és a magyarok* közt. Erődített, építkezésre kései gotikus jellegű város előtt, halmos talajon lovas harc. A compositio középpontján Nagy Károly — sisakszerű koronával megkülönböztetve, mint más képeken — vív párbajt pánczélos vitézzel. Az öltözetekben itt sincs törekvés korhűségre. A mester a magyar tábornok úgy igyekszik jelezni, hogy némely lovas fejére alul turbánszerűen csavart kendővel ellátott sisakot helyez. Ugyaníly módon különbözteti meg a szaraczen harcosokat a 212. és a 216' lap csatajelenetén. A francziák és a magyarok csatáját ábrázoló jelenet jobb sarkán hatalmas bárdal sújtani készülő lovas turbános sisakjára, mint közbelső tag, korona van alkalmazva; azt kell gondolnunk, hogy ez a «magyar királyt» akarja ábrázolni, mint-hogy rajta s Nagy Károlyon kívül a képen más koronás alak nincs. Hasonlóan ábrázol a mester más exotikus fejedelmeket és lovagokat (216', 262, 286, stb. ll.). A pajzsokon, zászlókon czimert nem találunk.

106' lap (repr. 13. tábla): *Buda városának ostroma*. Hatalmas falakkal és bástyákkal erődített város. Az épületek a művésznek más lapokon egyaránt használt készletét variálják. Kései gotikus stílusú épületek. A legdiszesebbik áttört koszorúpárkánnyal van ellátva (analógiák a 14., 32, 73, stb. ll.); rajta az ismert exotikus fővegben a «magyar király», két pánczélos vitéz kíséretében kiváncsian lesi a város sorsát. Természetesen tévedés volna itt Buda egykorú képét keresni. Az ostromlottak nyíllal, kövel, hatalmas doronggal védekeznek. Köztük két nőalak tűnik föl, szintén a kor viseletében; egyikük a létrán felkapaszkodó eltenséget veder vízzel készül leönteni. Az ostromlók sűrű csoportokban vívják a várat. Az előtérben a császár, gyalogosan ifjú lovaggal beszélget. A compositio alapjában alig tér el a codex számos hasonló tárgyú ábrázolásától.

A három kötetet a jelenetes ábrázolásokon kívül egész sereg igen szép illuminált kezdőbetű, «lettrine» diszíti. Aránylag nagy méretűek, gazdag aranyozással, változatos színskálában. Külön művész, Pol Fruit készítette őket, a mi analógia segítségével biztossággal megállapítható. Nevét a burgundi hercegek számadási könyvei őrizték meg. Egyéb életkörülményéről, valamint származásáról semmit se tudunk. Igen ritka eset, hogy illuminált kézirat lettrináinak készítőjét, a tulajdonképeni enlumineur alárendelt munkatársát, személy szerint ismerjük.

A «Croniques et Conquestes de Charlemaigne» eredeti kötési tábláit csak régi leírásból ismerjük; a három kötet ma modern kötésben áll a brüsszeli könyvtárban. A könyvkötő nevét azonban az első kötet elején olvashatjuk:

Stuvaert Lievin à Gand
me lya ainsin.

Két másik kéziratban is előfordul a Liévin Stuvaert neve, a mit a Van den Gheyntől citált Paulin Paris, illetve Paul Durrieu hozott napfényre.

A van den Gheyne publicatioja a «Croniques» összes jele-

netes miniatűrjének, zöldesszürke alaptónusban tartott kitünő fototípiáját adja, a különböző méretek daczára eredeti nagyságban. Szívesen vettük volna néhány inicziálé s tekintettel a jellegzetes betűformákra egy pár íráspróba közlését is. *Gerevich T.*

Jahrbuch der Bücherpreise. *Bearbeitet v. C. Beck.* III. és IV. évfolyam. Leipzig, 1909, 1910. O. Harrassowitz. 8-r, X, 325; XI, 227. I. Vászorboritékban 10 és 8 M.

Ha a Beck-féle árverési katalogus két legutolsó kötetét összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy bár a IV. folyamaban a feldolgozott árverések száma 40-ról 68-ra emelkedett, a kötet terjedelme a III-ikéhoz képest mégis vagy száz lappal csökkent. A terjedelem csökkenése onnan magyarázható, hogy a szerkesztő azt az elvet, melyet már a III. évfolyamra nézve felállított s a mely abban áll, hogy a kisebb áron elkelt könyvek közül azok, melyek hasonló áron az előző folyamokban már szerepelnek, elhagyatnak, ezúttal szigorubban tartotta be s e mellett a külföldi — értsd nem németországi vagy osztrák — aukciók feldolgozásánál az árak határát sokkal magasabbra (hogy mennyire, azt a szerkesztő nem árulja el) vonta, mint az előző folyamoknál. Egy másik újítása a IV. folyamnak, hogy a könyvek megjelenésének határát, mely eddig 1850 volt, ezúttal sok esetben kijebb tolták «Namentlich trifft dies bei Privatdrucken, in geringer Auflage hergestellten, besonders erhaltenen Büchern, solchen aus berühmten Besitz usw.» Megjegyzendő, hogy ez az újítás tulajdonképen nem az, mert hiszen a III. folyamaban is szerepelnek fölösleges számban 1850 után megjelent művek, még pedig nemcsak a francia, hanem a német irodalomból is. Így pl. a III. folyam egyetlen lapján, a 149-en a következő 1850 utáni művek szerepelnek: Katherina II., Mémoires 2. éd. 1859. — Keil, Rich. u. Rob. Gesch. d. Jenaischen Studentenleben 1858. — Keller, A., Italien. Novellenschatz 6 Be. 1851. — Keller, G., Gesammelte Gedichte, 1883. — U. a. Der grüne Heinrich 4 Be. 1854—55. — U. a. N. A. 4 Be. 1879—80. — U. a. Die Leute von Seldwyla. 1856. — U. a. Martin Salander 1886. — U. a. Sinngedicht 1882. — U. a. Züricher Novellen 2 Be. 1878. S e mellett a felsorolt művekre nézve — Keller Grüner Heinrichjét kivéve — nem is állanak fenn azok a szempontok, melyekkel Beck a IV. folyam állítólagos «újítását» menteni iparkodik.

Ez állítólagos reformoknál sokkal fontosabb az az újítás, hogy a IV. folyamtól kezdve a Hôtel Drouot-ban tartott árverések is feldolgoztattak, a melyek tudvalevően az európai kontinens legelőkelőbb aukciói. Ez az újítás egyszerre nagyot változtatott

az évkönyvben eddig szereplő árákon. Míg a III. évfolyamban feltüntetett legmagasabb ár az a 2550 M, a melyet Goethe egy tusrajzáért fizettek ki (III:106) s így szorosán véve, nem is illik a «könyvárak»-ról szóló évkönyv kereteibe, addig a IV. folyamban a 3000–4000 frankos árák — hála a Hôtel Drouot árverései feldolgozásának — épen nem tartoznak a ritkaságok közé. Az 1909. év különben is a nagy árák éve volt. Ez évben került eladásra — a Hôtel Drouotban — az év legnagyobb eseménye gyanánt Molière műveinek 1773. 6 kötetes kiadásából az a példány, mely a többi közt Moreaunak e kiadásához készült 33 rajza *eredetijét* is tartalmazza s ennek folytán 177.500 frankon cserélt gazdát. Messze mögötte marad évkönyvünk nagyságra második ára, melyet a Biblia pauperum-ot tartalmazó 1465. körül készült németalföldi duczkönyv ért el. E ritkaság Gilhofer bécsi árverésén kelt el 21.000 koronán. Ugyancsak a Hôtel Drouotban került eladásra potom 10.000 frankon Molière műveinek egy 50 nyolczad- és negyedréti kötetbe kötött sorozata, mely 882 eredeti rajzot és 2850 különféle metszetet tartalmaz.

Magyar vonatkozású könyveket csupán a III. folyamban találunk nagyobb számban, jobbra Franz Gaul és L. v. Lachnit hagyatékának árveréséről. Ezek: Beschreibung des Hochfürstl. Schlosses *Esterház* im Kgr. Ungarn. Pressburg. Loeuve 1784. Ára 88 frt (27 l.). — Wahrhaftige Beschreibung der jüngsten gloriosen Victori wider den Erbfeind in Ungarn an der Theyss bey Zenta. (1697) Ára 23 frt. (28 l.) — Bonifinius (sic), A., Des Aller Mechtigsten Kunigreichs inn Vngern warhafftige Chronick. Basel, 1545. Ára 23 frt. (37 l.) — Décsy S. A magyar szent koronának és ahoz tartozó tárgyaknak hist. Wien, 1792. Két példány egyik 72, a másik 51 frton. (69 l.) — Hadi és más nevezetes történetek. I. szakasz. Bécs, 1789. Ára 30 frt. (123 l.) — Krönungszug Ihrer Majestät Kaiserin Carolina Augusta v. Oesterreich als Königin v. Ungarn zu Pressburg 25. IX. 1825. Ára 205 frt. (156 l.) — Pelbartus, O., Sermones Pomerii de Sanctis Argent., I. Knoblauch 1506. Ára 17 M. (228 l.) — Portraits of the Hungarians. London, 1843. Ára 70 frt. — Pray G. Annales Vindob. 1763—67 Tomes 1—4. Ára 100 fr. (237 l.) — Prónay, G. Esquisses de la vie populaire en Hongrie. Pesth (1855). Ára 16 frt. (238 l.) — Der türkische Schau-Platz, 1685. Ára 425 frt. (264 l.) — Schedel, H., Buch der Chroniken. Nürnberg. 1493. Ára 350 M. (264 l.) — U. a. Liber chronicarum. Nürnberg., 1493. Ára 475 frt. (265 l.)

Az általános bibliofilia szempontjából különösen érdekesek a francia és német szépirokra vonatkozó adatok. Nagyobb árat rendszerint a francia írók érnek el, a mi a fejlettebb francia bibliofilia természetes következménye. A francia bibliofilek most

is leginkább a XVIII. század szépen illusztrált zsebkiadásait kedvelik. Így Cervantes *Histoire de l'admirable Don Quichotte*, Paris 1741 6 vol. 1045 frankon (III:55) Dorat *Les baisers*, 1770. kiadása kopott példánya Gilhofer-nél 45 frton, Paulnál 50 frankon, nagy papírra nyomott példánya 390 frankon (III:74), hollandi papírra nyomva, régi kötésben a Hotel Drouotban 1510, modern kötésben 920, egyéb szépkötésű példányai pedig 485, 640, 420 frankon, Dorat *Fables nouvelles*jei 150—650 frankon (IV:55), Lafontaine *Contes et nouvelles*, éd. des fermiers-gén. 1762. nyolcz példánya egyenkint 425—2425 frankon (IV:120), U. a. *Fables choisies* 4 folio köt. 1755—59: példányonkint 560—2350 frankon (IV:121) kelt el stb. A XIX. század nagy íróinak eredeti kiadásai szintén jó, 250—300 frankig is fölemelkedő árakat érnek el: így pl. H. Beyle (Stendhal) *De l'amour*, Paris 1822. 80 frankon, U. a. *Promenade dans Rome* 1829. 152 frankon, U. a. *Le Rouge et le Noir* 1831. 260 és 250 frankon (III:29), Chateaubriand *Les martyres* 1809. 145 frankon (III:56), U. a. *Atala*, René 1805. 100 frankon (IV:41), Flaubert *Trois contes* 1877. 105—220 frankon (IV:65) — V. Hugo *Cromwell* 1828. 60 frankon (III:139), U. a. *Les feuilles d'automne* 1832. 300 frankon (IV:106), Lamennais *Paroles d'un croyant*, 1834. 430 frankon (IV:122), Musset *Contes d'Espagne et d'Italie* 1830. 121 frankon (IV:158), Töpffer R. *Voyages en zigzag*. 1844. 190 frankon (IV:209), Zola É. *L'assomoir* 1877. 205 frankon (IV:226) cserélt gazdát. Végül magas árakat értek el a modern illusztrált s kis számban nyomtatott kiadások is. Mutatóba a következő árakat említhetjük meg: V. Hugo *Le roi s'amuse* Vign. p. Andrew 1892 — 405 fr. (IV:107), Huysmans, J. K., *A rebours*. Grav. de Lepère. 1903. 900—1550 fr. (IV:107), Leconte de Lisle, Nausikaa. *Comp. de Latenay* 320 fr. (IV:126), Musset, Lorenzaccio. *Décor. de Maignan* 1895. 205—705 fr. (IV:158), U. a. Rolla. *Compos. de Desvallières* 1906 2 kötet 3020 fr. (IV:158), Sand G. *François le Champi*. Ill. p. Robaudi 1905. 300—400 fr. (IV:190) stb.

A német irodalom kedvelői árak tekintetében sokkal kevésbé bőkezűek. Aldoatkészségük Goethe *Faustjának* Leipzig, Göschel 1790-iki kiadásának vásárlásánál éri el tetőpontját, melyből 1909-ben két példány került árverésre. Az egyik 1200, a másik 2280 márkán kelt el (IV:82). 1908-ban ugyane kiadás kissé vízfoltos példányát csupán 805 M.-ra tudták felszöktetni (III:108). Arra közvetlen *Faust* után következik Goetz v. Berlichingen 1773. kiadásának első nyomata 740 M.-val, azután jó *Die Leiden des jungen Werthers* Leipzig 1774. 650 M.-val (III:111), míg a többi főbb műveinek editio princepsai 100—250 M. körül ingadoznak. Érdekes, hogy míg az *ἸΦΙΓΕΝΙΑ Η ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ*... *Ἰένη*

1818-iki kiadása 1909-ben 40 M-án kelt el (IV : 84), addig egy Goethe sajátkezű ajánlásával ellátott példány árát 1908-ban 505 M-ra szöktették fel a szenvedélyes autogramkedvelők (III : 111). — Schiller Frigyes művei közül ár szempontjából első helyen a Räuber I. kiadása áll, melyből 1909-ben két példány került piacra, az egyik 650, a másik — egykorú bőrkötésben — 750 M-n. (IV : 193). E még mindig szép ár erős visszaesés az 1908-ban eladott két példányához képest, melyek 1210, illetve 1200 M-n cseréltek gazdát (III : 269). Ugyane mű 1782. évi kiadásának háromféle variánsa 195—380 M. közt ingadozik (III : 269, IV : 193), míg többi műve közül csupán az Anthologie auf das Jahr 1782, Don Carlos 1787. Gedichte 1800—1803 s a Kabale u. Liebe 1784. kiadása értek el e két év alatt 100 M-nál magasabb árakat. Egyéb érdekesebb árak: Brentano, A., Gockel, Hinkel, Gakelaia Frankfurt 1838. 200 M. (IV : 32); Heine, H., Buch der Lieder, Hamburg 1847. 120 M. U. a. Gedichte, Berlin 1822. 130 M. (IV : 95—97). Hoffmann, E. T. A., Kater Murr. Berlin 1820—1822. 155 M. (IV : 102). Kant, Kritik der reinen Vernunft. Riga 1781. 68—91 M. (III : 148) és 130 M. (IV : 112). Keller G. Neuere Gedichte. Braunschweig, 1851. 255 M. U. a. 2. Aufl. 105 M. (IV : 113). Kleist, Penthesilea. Tübingen (1808) 115 M. (III : 152) és 140 M. (IV : 114). U. a. Germania an ihre Kinder. (1813). 190 M. U. a. Familie Schrockenstein, 1803. 165 M. (III : 155) 125 M. (IV : 113). Lessing G. E., Minna v. Barnhelm, Berlin 1767. 205, 405 és 585 M. (III : 171) 180 és 455 M. (IV : 130), Novalis, Heinrich v. Ofterdingen. Berlin 1802. 470 M. (IV : 163) stb. A többi hasonló érdekességű kiadvány ára 40—50 M. közt ingadozik, de igen sok értékes és érdekes irodalmi mű editio princepsit 20—25 márkáért is lehet kapni.

Az árak ingadozása, mint a felhozott példák is mutatják, sok esetben oly erős, hogy az évkönyv adatait csak a legnagyobb óvatossággal fogadhatjuk el irányadókul. *Dr. Gulyás Pál.*

Zeitschrift des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen. I. évfolyam. Wien. 1910, Wilhelm Baumüller. Ára egy évre 7 K 20 fill.

Új cím alatt, modern formában jelenik meg a folyó évtől kezdve osztrák kollégáink hivatalos közlönye, melyet Friedrich Arnold Mayer, a bécsi egyetemi könyvtár őre szerkeszt. Mint az első számból kivehető, a szerkesztő a tudományos értékű eredeti közleményekre kevés súlyt helyez, hanem főleg a bel- és külföldi tudományos és népkönyvtári ügyről s a velük kapcsolatos intézményekről kívánja tájékoztatni olvasóit. Sajnálattal állapítjuk meg, hogy a szerkesztő a kettős monarchia közjogi helyzetét

nem ismeri s a magyar korona országait egyszerűen bekebelezi Ausztriába. Igazán nem tudjuk, micsoda jogcímen sorolják az «Österreichische Bibliographie» alá a *Magyar Könyvszemlét* és *A fővárosi könyvtár értesítőjét* s ha az egész bibliografiai rész elrendezéséből a folyóirat irányzatára következtetni szabad, úgy lapjuk nem egyéb, mint Schmerling szellemének tökéletes kifejezése. Klasszikus példa erre a bibliografiai rész II. szakasza, melyben a «nationale, lokale und personale Bibliographie» van földolgozva, még pedig a következő elrendezésben (csak az országnevek czimszóit jegyzem ki, eredeti sorrendben): Österreich, Böhmen, Krain, Kroatien, Tirol und Vorarlberg, Ungarn etc. De a rovatokban is elsikkasztják hazánk államiságát, így például a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségét az *Österreichische Rundschau*-ban ismertetik, még pedig nem a Museumskunde-ban megjelent s előttük is ismert tanulmányom, hanem Weckbeckernek az én dolgozatomnak osztrák mázzal bevont parafrázisa nyomán. Ezek a jelek azt hiszem, teljesen elégségesek ahhoz, hogy elvegyék minden hazai szakember kedvét a közreműködés gondolatától, annál is inkább, mert bármely németországi szaklap szívesen veszi a hazai viszonyainkat ismertető közleményeket a nélkül, hogy államiságunkon esorbát kellene ejtenünk.

Dr. Gulyás Pál.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXX. *évfolyam*, 33. szám (1910. augusztus 13.): C. Beck, Jahrbuch der Bücherpreise. IV. (Fritz Milkau). — 34. szám (augusztus 20.): F. Eichler, Aus einer österreichischen Bibliothek. (Salamon Frankfurter). — 35. szám (augusztus 27.): *Bibliotheca* theologica. Williams Jackson. (Gustav Kawerau). — F. Müller, Führer durch die mathematische Literatur (Emil Lampe). — 36. szám (szeptember 3.): W. M. Lindsay, Early irish minuscule script. (Huys Rabe). — 39. szám (szeptember 24.): E. Calvi, Bibliografia delle catacombe e delle chiese di Roma. (Joseph Sauer). — P. Otlet, L'organisation internationale et les associations internationales.

La bibliofilia. XII. *évfolyam*, 3—4. szám (1910. június—július): C. Mazzi, Ricordi del Savonarola ed aneddoti in un anonimo *Diario* della Corte pontificia (diario del Burchardo). (Folytatólagos közlemény.) — Luigi Zambra, I manoscritti italiani nella Biblioteca Széchényi del Museo Nazionale Ungherese di Budapest. — Carlo Frati, Bollettino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. Essai de bibliographie. (Folytatólagos közlemény.) — G. Boffito, Saggio di bibliografia Egidiana. Egidio Colonna o Romano. (Befejező közlemény.) — A. Boinet, Courrier de France. — *Vendite* pubbliche. — *Notizie*: Il più antico monumento letterario del Germanismo. Scoperte di libri cinesi. Una biblioteca teologo-giudica in America. Una raccolta di libri e articoli proibiti a Mosca. Un contadino tedesco «mercenate». Una mostra del libro. Una carta universale del globo. Manoscritti di Casanova. Il biglietto di banca. L'inaugurazione della Sala Minghetti alla Biblioteca di Bologna. Il re dei raccoglitori di manoscritti. Una biblioteca unica nel suo genere. Tipografia nazionale cinese. — *Necrologio*. — 5—6. szám (augusztus—szeptember): Ch. Heulsen, Le illustrazioni della Hypnerotomachia Polifili e le antichità di Roma. — M. Fava, Le «Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium Bibliographicum» del prof. Reichling. — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. Essai de bibliographie. (Folytatólagos közlemény.) — Carlo Frati, Bollettino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — Luigi Zambra, Corriere d'Ungheria. — *Notizie*: La bibbia latina a 42 linee di Giovanni Gutenberg. Un furto ingente alle Biblioteche di Napoli. Una mostra del libro in Olanda. I salmi di Davide del Racine. Il ritorno d'un cimelio rubato. Un' opera ignota di Montaigne. L'autografo della «Pastorale» di Beethoven. La matita. Stenografia antica. Onosificenza.

Le bibliographe moderne. XIII. *évfolyam*, 75—77. szám (1909. szeptember—december): C. M. Briquet, Les filigranes ont-ils un sens caché? — Henri Stein, Iter Helveticum; notes d'un voyage d'archives en Suisse. — Ch. Samaran, Un imprimeur et un libraire à Bourges à la fin du XVe siècle. — Ch. Schmidt, A propos de bâtiments d'archives. — *Chronique des archives*: Espagne. France. Italie. Luxembourg. — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne. Belgique. Espagne. France. Pays-Bas. Suède. Suisse. — *Chronique bibliographique*: Publications de la «Bibliographical Society». Bibliographie brestoise. Explorations suédoises au Spitzberg. Le «Faust» de Goethe. Quelques catalogues de livres rares et de manuscrits. Publications de la «Library of Congress». Le domaine gascon. La langue française en Suisse. Histoire de l'imprimerie. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: Revues spéciales. I. G. C. Joosting. De archiven der elkander vóór 1814 opgevolgde gewestlijke besturen van Drende. (H. S.) C. T. Hayberg Wright, Catalogue of the London Library. Subject-Index of the London Library. (H. S.) Eug. Capet, Catalogue du fonds scandinave de la Bibliothèque Sainte-Geneviève. (H. S.) C. Frati e A. Segarizzi, Catalogo dei codici Marciani. I. (H. S.) J. F. Van Someren, De Utrechtsche Universiteitsbibliotheek. (H. S.) Marie Vogel und Victor Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. (H. S.) E. Sitzmann, Dictionnaire de biographie des hommes célèbres de l'Alsace. (H. S.) M. Tiffon, L'industrie du papier à Angoulême. (H. S.) G. Lepreux, Gallia Typographica I. (H. S.) A. Sorbelli, I primordi della stampa in Bologna. (H. S.)

Revue des bibliothèques. XX. *évfolyam*, 4—6. szám (1910. április—június): Etienne Deville, Les manuscrits de l'ancienne bibliothèque de l'abbaye de Bonport. (Befejező közlemény.) — Giulio Bertoni, Di un manoscritto estense contenente un tratto grammaticale di Francesco Gonzaga. — M. Fosseyeux, Registres de tailles du XVIIe siècle conservés aux archives de l'Assistance publique de Paris. — Jean Bonnerot, J. B. Cotton des Hossayes, bibliothécaire en Sorbonne. — *Bibliographie*: A. de Laborde, Les manuscrits à peinture de la Cité de Dieu. (A. Boinet.) J. Romain, Inventaire des sceaux de la collection des pièces originales du Cabinet des Titres à la Bibliothèque nationale. I. (A. Boinet.) G. Lanson, Mamel bibliographique de la littérature française moderne. II. (A. B.) J. Calvin oeuvres choisies. (A. B.) G. Armand d'Agnel, Les comptes du roi René. II. (A. B.) — 7—9. szám (július—szeptember): Seymour de Ricci, Inventaire sommaire des manuscrits du Musée Plantin, à Anvers. — Albert Maire, Aérostation et aviation, catalogue de la Bibliothèque de l'Université de Paris. — *Bibliographie*: Baudrier, Bibliographie lyonnaise. (F. Préhac.) A. Sorbelli, Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia. (E. Ch.) H. Cordier, Essai bibliographique sur les oeuvres de Lesage. (E. Ch.) A. F. Aude Bibliographie des Ana français et étrangers. (A. Boinet.) Ch. Jacotin de Rosières, Recherches sur la fabrication des cartes à jouer au Puy. (A. Boinet.) E. Zarncke, Leipziger Bibliothekenführer. (E. Ch.) Evola, Bibliografia

sistemica internazionale dei più notevoli scritti di lingue e letterature moderne pubblicati entro il 1909. (E. Ch.) — *Allandó rovatok*: Sociétés savantes. — Chronique des bibliothèques. — Catalogues de libraires. — Ventes. — M. *Prevost*, Inventaire sommaire des documents manuscrits contenus dans la collection Châtre de Cange au Département des imprimés de la Bibliothèque nationale.

The library journal. XXXV. kötet, 7. szám (1910. július): N. D. C. *Hodges*, An anathema upon finger-posts. — Frank P. *Hill*, The deterioration of newspaper paper. — Herbert Olin *Brigham*, Library efficiency under new conditions. — William M. *Hepburn*, Selection and preservation of agricultural periodicals. — *Technical book exhibit at Mackinac*. — *Trained librarians in prison libraries*. — *Pacific Northwest Library Association*. — *Special Libraries Association*. — *American Association of Law Libraries*. — *Bibliographical society of America*. — *American Library Institute*. — *League of Library of Commissions*. — *National Education Association library section*. — *National Education Association proceedings*. — *Meetings at Brussels*. — *Reviews*: Morris H. *Morgan*, A bibliography of Persius. (W. W. B.) Edmund L. *Pearson*, The library and the librarian. (Helen E. *Haines*.) — 8. szám (augusztus): Henry E. *Bliss*, A modern classification for libraries, with simple notation, mnemonics and alternatives. — Charles H. *White*, Literature of agriculture. — Mary S. *Saxe*, Popularizing the library. — James A. *Robertson*, Library work in Manila. — *Book exhibition in Manila*. — J. M. *Rogers*, Collections of local history. — William R. *Reinick*, Monthly list of state publications. — Louis N. *Feipel*, Primitive inter-library loan-system. — *Vacation reading*. — *The blinding clerk's soliloquy*. — *Reviews*: Arthur E. *Bostwick*, The american public library. (Th. *Hitchler*.) Fr. *Winthorpe Faxon*, Dramatic index for 1909. (C. W. *Foss*.) G. G. *Griffin*, Writings on american history. (V. H. *Paltrists*.) C. P. *Cary*, List of books for township libraries in the state of Wisconsin. (F. C. *Hicks*.) — 9. szám (szeptember): Arthur *Fremont Rider*, Old classifications and the excuse for new ones. — John G. *Moulton*, Duplicate pay collection. — Bureau of railway economics. — Guy E. *Marion*, The library as an adjunct to industrial laboratories. — Annie *Carroll Moore*, Report on storytelling. — I. *Franklin Currier*, Too many cards under a subject heading. — *Alumni library, Miami University*. — *Allandó rovatok*: Editorials. — *American Library Association*. — *State library commissions*. — *State library associations*. — *Library schools and training classes*. — *Library clubs*. — *Library economy and history*. — *Librarians*. — *Cataloging and classification*. — *Bibliography*. — *Notes and queries*. — *Humors and blunders*.

Zeitschrift des österr. Vereines für Bibliothekswesen. I. évfolyam, 1—2. szám (1910. január—június): *Zur Einführung*. — A. *Mell*, Bibliotheken für Blinde. — *Eine Rundfrage II*. — *Ein Delegiertentag der österreichischen Staatsbibliothekare*. — *Allandó rovatok*: Österreichische Rundschau. — Deutsches Reich. — Rundschau der Fremde. — Volksbibliotheken. — Besprechungen. — Vereinsnachrichten. — Amtliches. — Personalnachricht-

ten. — Kleine Notizen. — Österreichische Bibliographie des Bibliothekswesens.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Új folyam, II. évfolyam, 4. szám* (1910. július): Johannes Schirme, Moderne Reklamekunst. — Georg Wietkowski, Sortiments-Einbände. — Otto Grautoff, Die französische Dichtkunst der Gegenwart. — Ernst Schulte-Strathaus, Eine Monumentalausgabe des Niebelungenliedes. — 5–6. szám (augusztus—szeptember): Gustav Gugitz, Eine Geliebte Casanovas. — Friedrich E. Hirsch, Der Bauer in der Stadt. — Leopold Hirschberg, Eine bisher ungedruckte Übersetzung von Johann Gottlob Regis. — Julius Kurth, Sharaku. — Zwei Einbände aus der Buchbinderwerkstatt Carl Sonntag jun. in Leipzig.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVII. évfolyam, 6. szám (1910. június): Joh. Luther, Aus der Druckerpraxis der Reformationszeit. — W. Erman, Der Kaufpreis der im Jahre 1909 in Deutschland erschienenen wissenschaftlichen Literatur. — P. S. Die 11. Bibliothekerversammlung in Nürnberg. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Taschenbuch des Bücherfreundes II. (P. S.) Arthur Singer, Bismarck in der Literatur. (Walther Schultze.) Dietrich, Katalog von Verlags- und Preisänderungen. (E. Roth.) — 7–8. szám (július—augusztus): Elfte *Versammlung* deutscher Bibliothekare in Nürnberg. — J. Fücksel, Über Arbeitsmethoden in Organisationsformen der Bibliotheken. — J. Loubier és H. Paalzow, Die Beschaffung des heutigen Leders und anderer Einbandstoffe. — H. Brunn, Über den Geldbedarf der Bibliotheken technischer Hochschulen. *Kleine Mitteilungen*. — E. Hewrici, Bruchstücke mittelalterlicher Handschriften in der Braunschweiger Stadtbibliothek. — *Literaturberichte und Anzeigen*: W. Weinberger, Beiträge zur Handschriftenkunde. (G. Valentin.) — *Állandó rovatok*: Umschau und neue Nachrichten. — Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. — Antiquariatskataloge. — Personalnachrichten. — Bitte.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1910. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

BLAU, LUDWIG. Bibliographie der Schriften Wilhelm Bachers nebst einem hebräischen Sach- und Ortsnamen-Register. Budapest, 1910. Athenaeum kny. 8-r. 64 l.

BOZÓKY ALAJOS irodalmi működése. Nagyvárad, 1910. Szent László ny. 2-r. 7 l.

CATALOGO della biblioteca sociale. Fiume, 1910. Mohovich Emőd ny. 8-r. 32 l. (Società di M. S. degli artieri in Fiume.)

CATALOGO della biblioteca sociale. Fiume, 1910. Mohovich Emőd ny. 8-r. 31 l. (Società di M. S. cooperatrice degli addetti al commercio in Fiume.)

CATALOGUL cărților și tipăriturilor tipografiei diecezane din Gherla-Szamosujvár. Szamosujvár, 1910. Gör.-kath. egyházmegyei ny. 8-r. 16 l.

CATALOGUL librăriei «Tribuna». Arad, 1910. Nichin és Tsa kny. 8-r. 85 l.
CZÍMJEGYZÉKE, A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia tanári nagy könyvtárának —. Budapest, 1910. Pallas kny. 8-r. XVIII, 829 l.

CZÍMJEGYZÉKE, Az eperjesi társadalmi egyesület könyveinek —. Eperjes, 1910. Kosch Árpád kny. 8-r. 40 l.

CZÍMJEGYZÉKE (8-ik), A m. kir. országos meteorológiai és földmágnesei intézet könyvtárába 1909. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek —. 8-tes Verzeichnis etc. Budapest, 1910. Heisler és Kózol kny. 8-r. 54 l.

DOBJÁN LÁSZLÓ. Népkönyvtárak. Mit olvastassunk gyermekeinkkel és az ifjúsággal? Erkölcsei nevelés. Budapest, 1910. Franklin-társ. kny. 8-r. 37, 2 l.

ERGÄNZUNGSKATALOG Nr. III. der Leih- und Lesebibliothek des Bistritzer Gymnasiums über die in den Jahren 1904—1910. angeschafften Werke. Besztercze, 1910. Botschar Tivadar kny. 8-r. 14 l.

GOLDZIHNER IGNÁCZ irodalmi műveinek jegyzéke. Összeállította több tanítványa. (Bibliographie des oeuvres de M. I. Goldziher. Par plusieurs de ses élèves.) Budapest, 1910. Hornyánszky Viktor kny. 8-r. 5—62 l. (Keleti Könyvtár. II. sorozat. 1. rész.)

GREISING JÓZSEF és ERDŐS GÁSPÁR. A mezőtúri központi kaszinó könyvtárának szakszerű betűrendes névsora a könyvek értékével. Mezőtúr, 1910. Borbély Gy. ny. 8-r. 51 l. ra 60 fill.

GYÖRY TIBOR. A magyar orvosi irodalom. 1909. V. évfolyam. Eger, 1910. Érseki lyceum ny. 8-r. IV, 104 l.

JEGYZÉK, Könyvtári. A magyarországi vas- és fémmunkások központi szövetségének miskolczi csoportja. Miskolcz, 1910. Boros Benő kny. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A «bicskei olvasókör» könyvtárának —. Budapest, 1910. Bichler Ignác ny. 8-r. 29 l.

JEGYZÉKE, A hajdunánási kaszinó könyvtárának —. VI. füzet. Hajdunánás, 1910. Horovitz I. Gyula ny. 8-r. 6 l.

JEGYZÉKE, A czeglédi kereskedelmi bank kaszinója könyvtárának —. Czegléd, 1910. Sebők Béla kny. 8-r. 15 l.

JEGYZÉKE, A jászkiséri kaszinó egyesület 4. számú könyvtári — és rövid története. Nagykőrös, 1910. Bazsó Kálmán kny. 8-r. 74 l.

JEGYZÉKE, A dunaföldvári polgári olvasókör könyvtári —. Dunaföldvár, 1910. Somló Manó kny. 8-r. 12 l.

JEGYZÉKE, A szilágysemlői polgári olvasókör könyveinek —. Szilágysemlő, 1910. Bölöni Sándor kny. 8-r. 19 l. ra 20 fill.

KATALOG der Lehrerbibliothek der ev. Elementar- und Bürgerschule A. B. für Mädchen am Schlusse des Schuljahres 1909/10. Segesvár, 1910. Krafft Vilmos ny. 8-r. 20 l. (Megjelent a segesvári ág. h. ev. elemi- és polg. leányiskola 1909/10. Értesítőjében.)

KÖNYVÉSZET, I. Magyar. 1909. II. Könyvkereskedelmi üzletcímzár. III. Közhasznú üzleti tudnivalók. A «Magyar Könyvkereskedők Egyesülete» megbízásából szerk. *Steinhofner Károly*. Budapest, 1910. Pallas kny. 8-r. CXXXIII, 415 l. (Magyar Könyvkereskedők Évkönyve. Huszadik évfolyam.) (KÖNYVJEGYZÉK.) 1904—1910. évi beszerzés. II. Zalaegerszeg, 1910. Breisach Sámuel ny. 8-r. 28 számozatlan lap.

(KÖNYVJEGYZÉK.) A tordai Erzsébet jótékony nőegylet könyvtárának 1909. évben kiadott könyvjegyzékéből kimaradt művek. Torda, 1910. Füssy József ny. Kis 8-r. 11 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A békéscsabai kisgazdák egyesületének —. Békéscsaba, 1910. Békéscmegyei Függetlenség kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRI PÓTCZÍMJEGYZÉKE, A magyarországi könyvkötők és rokon-szakmabeli munkások és munkásnők szakegyesületének —. Budapest, 1910. Világosság ny. Kis 8-r. 7 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A magyarországi famunkás-szövetség asztalosok szakosztálya —. Budapest, 1910. Világosság ny. Kis 8-r. 40 l. Ára 20 fill.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE ÉS SZABÁLYZATA, A magyarországi szabómunkások és munkásnők szakegyesülete budapesti csoportjainak —. Budapest, 1910. Világosság ny. Kis 8-r. 63 l. Ára 30 fill.

KUDORA KÁROLY. Jogi könyvtár. A jog- és államtudományi irodalom műszavak szerint rendezett könyvészete 1867—1910. Budapest, 1910. (Róthberger Miksa és Weisz Fülöp ny.) 8-r. 246 l. Ára 2 kor.

LANI, GUSTAV. Bücherverzeichnis für die Volksschullehrerbibliothek des Bistritzer Kirchenbezirkes A. B. Beszterce, 1910. Csallner Károly kny. 8-r. 30 l.

MOLNÁR ERVIN. A győri szent Benedek-rendi főgimnázium tanári könyvtárának jegyzéke. Győr, 1910. Győregyházmege kny. 8-r. 49 l. (Megjelent a rend győri főgimnáziuma 1909/10. isk. évi Értesítőjében.)

PÓTJEGYZÉK, Könyvtári, az 1901. évben kiadott «Szered alespereskerület tanítóí kör» könyvtárjegyzékéhez. Galánta, 1910. Első galántai kny. 8-r. 6 l.

PÓTLÉK a budapesti ág. h. ev. főgimnázium Arany János Körének könyvtárjegyzékéhez, 1910. Budapest, 1910. May János ny. 8-r. 13 l.

PRILISAUER ADOLF. A kaposvári m. kir. állami főgimnázium és Somogy vármegye egyesített könyvtárának V. czimjegyzéke az 1905—1909. évekből. Kaposvár, 1910. Hagelman Károly kny. 8-r. 64 l. és 2 statisztikai kimutatás külön lapon. (Megjelent a főgimnázium 1909/10. évi Értesítőjében és önálló füzetben is.)

SMIDA ISTVÁN. A besztercebányai kir. kath. főgimnázium tanári könyvtárának alapleltára az 1907/8. isk. év végén. (Vége.) Besztercebánya, 1910. Havelka József kny. 8-r. 5—110 l. (Megjelent a főgimnázium 1909/10. évi Értesítőjében.)

STEINHOFFER KÁROLY. I. Magyar Könyvészet. 1909. II. Könyvkereskedelmi üzletczimtár. III. Közhasznú üzleti tudnivalók. *L. Könyvészet.*

SUPPLEMENTO (III. e V.) al catalogo della Biblioteca popolare «Alessandro Manzoni». Fiume, 1910. Mohovich Emőd kny. 8-r. 31 l.

SZIKLA JÁNOS. A M. Á. V. miskolczi dal- és önképző-kör könyvtárának II-ik pótljegyzéke. Miskolcz, 1910. Boros Benő kny. 8-r. 7 l.

TARTALOMJEGYZÉKE, Parád gyógyfürdő könyvtárának —. 1910. Gyöngyös, 1910. Herzog Ernő Armin kny. 8-r. 12 l.

VISEGRÁDI JÁNOS. A kegyesrendiek sátoraljaujhelyi házikönyvtárának ismertetése. Sátoraljaujhely, 1910. «Zemplén» kny. 8-r. 3—40. l. (Megjelent a sátoraljaujhelyi róm. kath. főgimnázium Értesítőjében az 1909/10-ik tanévről.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A 42 soros Gutenberg-biblia hasonmás-kiadása. A legrégebbi mozgó betűkkel nyomtatott tipográfiai emlék hasonmás-kiadásának gondolata már ezelőtt huszonöt esztendővel fölmerült. E terv azonban, melynek eszméjét Alfred Brothers, Manchesterből, vetette föl, soha sem valósult meg. Csak örülnünk lehet, hogy ez a terv annak idején megfeneklett, mert mondanunk sem kell, hogy a hasonmás hűség szempontjából a technikai eljárások akkori fejletlensége következtében, ma már távolról sem felelne meg azoknak az igényeknek, melyeket ily kiadványokkal szemben a mai fotomechanikai eljárások által elkényeztetett ízlésünk megkövetel.

Most a tervet újra felvette egy nagyszabású, komoly tudományos vállalatáról híres párisi cég: H. Welter. Az első hirt — még nem egészen kialakult tervéről — a *Courrier des Bibliothèques* áprilisi számában vettük. Egy német cég, mely a modern bibliofília terén tagadhatatlan érdemeket szerzett, de e vállalkozáshoz hasonló természetű kiadványokkal mindeddig még nem állott elő, Welter tervét legott kisajátította magának s július közepén részletes programot bocsátott ki; a melyben ugyane tipográfiai emlék hasonmás-kiadására hirdet előfizetést. Ez a konkurrens német cég az Insel-Verlag, melynek vállalkozása vezetéséhez nem kisebb embert sikerült megnyernie, mint Paul Schwenkét, a berlini múzeum első igazgatóját.

Hogy a két vállalkozó közül melyik fogja tényleg megvalósítani a vállalatot, az egyelőre a jövő titka. Annyi tény, hogy az Insel-Verlag nagyhangú prospektusnál többet eddig még nem adott. E prospektus legkiemelkedőbb pontja az az ígéret, hogy a hasonmás elkészítésével Albert Frisch berlini műintézetét fogják megbízni, a mely tudvalevőleg a Grimani Breviarium hasonmás-kiadását oly fényesen megoldotta. Welter legújabb prospektusában csak annyit mond, hogy egy elsőrangú németországi céggel fogja a hasonmás elkészíttetni. A prospektushoz mellékelte négy lapnyi színes reprodukció azonban minden hozzáértőt meggyőz arról, hogy e cég elsőrendű munkát képes végezni, mely hűség és megbízhatóság szempontjából teljesen a mai technikai tudás színvonalán áll s a Frisch-céggel minden tekintetben fölveszi a versenyt. A lipcei prospektus másik erősségével, a bevezetés írójának személyével szemben Welter egy másik, nem kevésbé neves szakembert léptet sorompóba: Seymour de Riccit, a kinek neve a szakirodalomban külön dicséretre aligha szorul. A reprodukáláshoz alapul szolgáló példány megválasztásában, véleményünk szerint, határozottan Weltert illeti az elsőség. A két teljes példány egyikét, a pompás mün-

cheni példányt veszi alapul, a melyet kiegészít a Gutenberg által duplán nyomtatott 139 lap összes variánsaival. Ezzel szemben az Insel-Verlag a kiadás alapjául a berlini könyvtár fényes, de csonka hártya-példányát veszi, melynek hiányait egyéb pergamen-példányokból s a tabula rubricarumot a müncheni példányból szándékozik kiegészíteni. Hogy az ilyen önkényes összeválogatás eredménye is mennyire önkényes s ép azért tudománytalan lesz, azt fölösleges bizonyítani. Arra nézve a két konkurrens vállalat közt aránylag tetemes különbség mutatkozik s ebben is a Welter-czég javára. Welter az első 250 aláírónak egy-egy példányt 600 márkával számít, mely ár később jelentkezőknél 800 márkára fog emelkedni. A két kötet stilszerű bekötéséért külön 128 márkát számít. Az Insel-Verlag ellenben a fűzött példányok árát 700 márkára, a kötöttéket 850 márkára teszi. Welter ezenkívül valódi japáni papírra levont példányokra is elfogad megrendelést 1200 márka áron s végül külön megrendelésre hártýára is levon példányokat egyenkint 2400 márkáért. Az Insel-Verlag csupán pergamenpéldányokat készít s ezek árát 3000 márkában, tehát 600 márkával többen állapítja meg.

A 42 soros biblia csonka példányainak birtokában lévő bibliofilekkel és könyvtárakkal szemben Welter igen előzékenyen jár el, a mennyiben egyes lapok vételét is lehetővé teszi laponként 1-60 márka áron. Végül kellő számú megrendelés esetén a teljes műből egy 400 oldalas válogatott szemelvényes kiadást is szándékozik kibocsátani, melynek ára 280 márka lesz.

A prospektust a cég minden érdeklődőnek megküldi. Színes mutatónylapokért azonban 2 fr. 50, illetve 5 fr. küldendő a kiadónak, mely ez árért két, illetve négy lapot (tehát egy, illetve két levelet) küld. *G. P.*

A mai bőrkötések borítóanyagáról dr. Loubier a német könyvtárosok 1910. nürnbergi ülésén igen tanulságos előadást tartott, mely minden oldalról megvilágította ezt, a könyvtárak szempontjából elsősorban fontos kérdést. Elsősorban a napjainkban használt bőryanag selejtségéről beszélt s a berlini kir. Iparművészeti Múzeum könyvtárából vett példákon mutatta be a múlt század 60-as, 70-es, 80-as és 90-es éveiben készült, nem is valami tulságosan használt kötések gyors pusztulását. E gyors pusztulás okait eddig legbehatóbban az angolok kutatták, a kiknek vizsgálódásai Loubier szerint a következőket állapították meg:

A bőrkötés tartósságának csökkenése 1830 óta vehető észre, de feltűnőbb arányokat csupán 1860 után kezdett ölteni. A legfeltűnőbb az úgynevezett vörös romlás (red decay), mely a bőrt elégeti, megvörösíti és törékenynyé teszi. 1830 körül ezt a jelenséget csupán borjúbőrnél tapasztalták, de azóta más bőrfajoknál is föllép, még pedig egyre súlyosbodó formában. Az ilyen vörös romlásnak indult kötetnek a fénynyel és levegővel közvetlen érintkező felülete kiszárad, törékenynyé lesz s a legcsekélyebb horzsolásra vörös porrá válik. A hát előbb csuklójában szenved törést, majd egészen szétmállik. Ezt a bajt főleg a nagyon világos, fűthető és gázzal világított raktárakban tapasztalják. Hogy a közvetlen napfény s a gáz égési termékei káros hatással vannak a bőr szövetére, az kétségtelen, de minthogy a vörös kór csupán újabb kötéseknel lép fel, míg a régebbi szá-

zadok kötésesei ugyanily viszonyok közt sértetlenül maradnak, kétségtelen, hogy a baj csiráit az új bőr már magában hordja, de ép oly természetes az is, hogy a baj nem a bőr eredendő tulajdonsága, hanem kikészítésénél szerzett hiba. A mai könyvkötésre használt bőrök selejtességének okai tehát: 1. a bőr cserzésénél, festésénél és kikészítésénél követett új módszerek és eszközök; 2. a könyvkötő kevésbé megbízható technikája: s végül 3. a könyvtári raktárak kevésbé kedvező föltétele.

A mai nap használt cserző anyagok közül — miként az angol bizottság vizsgálatai kiderítették — legkevesébbé ártalmasok azok, a melyek a pyrogallol-csoportba tartoznak, elsősorban a sumach és a gubacs. Ellenben károsak a katechol-csoportba tartozó, rendkívül erős savtartalmú anyagok, a minők a québracho-fa és főleg a cassia-háncs, a melyet Kelet-Indiában kizárólag használnak a bőrök cserzésénél. Megjegyzendő, hogy e körülmény igen súlyosan esik a latba, mert a «hockbőr» és «hockszattyán» elnevezés alatt kereskedelembe jövő és kötésekhez sokat használt «perzsa» juh- és kecskebőrök mind ily selejtes keletindiai készítmények. A Loubier dr. által közszemlére kitett kötések mindegyike keletindiai bőrökből készült.

Csökkentik a bőrök tartósságát az 1870 óta szinezésüknél alkalmazott anilinfestékek is, főleg azért, mivel az ekként festett bőroket fényük fokozása czéljából még festésük előtt kénsavoldatban fűrésztik. A vegyi vizsgálat kiderítette, hogy e kénsavas fürdő következtében a kénsav egy része fől-szívódik a bőr pórusaiba, a honnan a leggondosabb mosás útján sem távolítható el nyomtalanul s hogy az ekként lerakódott kénsav lassan, de biztosan szétroncsolja a bőr szervezetét. A megvizsált 38 féle maroquin-bőr közül 36-ról állapították meg a kénsavtartalmat; 18 féle hasított juhbőrből 12 s 32 féle borjubőrből 27, végül az összes «perzsa» kecske- és juhbőrök, valamint valamennyi megvizsgált disznóbőr tartalmazott több-kevesebb kénsavat.

Az anilinfestékek különben ép oly tartósak és kevésé ártalmasak, mint a növényi festékek, föltéve, hogy alkalmazásuknál az erős savakat és páczokat mellőzik. Legtartósabb színek természetesen itt is a vörös, kék és fekete.

A kikészítés bünei: egyrészt a mai cserzés és festés folytán szűk-ségessé váló mesterséges zsirozás, mely a meleg helyiségekben csakhamar elpárolog, úgy hogy sok könyvtárban a kötésekét időnkint vazelin-nel újra utána zsirozzák; másrészt a mesterséges ikrázat, melyet erős nyomás mellett forró mintavassal nyomnak a bőrbe s ezzel a felületet többé-kevésbé megpörkölük. Hogy a bőrök hasítása szintén erősen csökkenti a tartósságot, az szinte magától értetődik.

Az egyes állatfajok bőrének tartósságára vonatkozólag Loubier megjegyzi, hogy a juhbőr, mint leglazább szövetű, egyúttal a legkevesébbé tartós kötésanyag; mindjárt utána jó a borjubőr, míg a kecskebőr sokkal szorosabb szövésű, szebb és tartósabb, mint amazok. A fókabőr tartósságát illetőleg eddigelé megbízható adatok nincsenek. Pompás anyag, de első-sorban csak nagyobb méretű köteteknél jöhet figyelembe a fehérre cser-

zett disznóbőr. Ellenben az orosz bagaria, mint a müncheni Hof- und Staatsbibliothek jelenti, nagyon kevésbé vált be.

A mai kötések tartósságát károsan befolyásolja továbbá a modern könyvkötők sok tekintetben pontatlan s kevésbbé gondos munkája is.

Az angol bizottság a könyvtári kötések elkészítéséhez a következő normát állította fel: 1. Ne vegyünk — főleg nagyobb köteteknél — túlságosan kevés kötőt s ehhez ne túlságosan vékony zsineget. 2. Lehetőleg szilárd hát. 3. Nehéz, sokat használt köteteknél a kihúzásra szolgáló bőrből készült leffentyűt alkalmazzunk s a táblák alsó peremét fémmel vonasuk be. 4. Nehéz kötésekhez ne használjunk nagyon vékony bőroket s a szél- valamint hátrészekben ne lapaszszuk túlságosan vékonyra. 5. A bőrt a borításnál ne húzzuk túlságosan meg. 6. Az iverk mindig végig füzendők. 7. A táblák kéregpapírjának a hátrészre eső szélét ne messzük élesre, mert ez gyorsan kikopattja a bőrhuzatot. 8. A kötöket legjobb áthúzni a bemetszett táblákon. 9. A bőr márványozása, ha erős savakkal történik, káros a kötésre. 10. A kötések lemosása oxálsavval kerülendő. 11. A tojásfehérjével való kezelés csökkenti a bőr rugékonyságát.

A könyvraktárnak a kötésekre kedvezőtlen feltételei a következők: 1. Túlfűtött levegő, mely a bőrt hamar kiszáritja. 2. A világító gáz égési terméke, amit azzal kerülhetünk el, hogy a gázvilágítást villamvilágítással cseréljük fel. 3. Közvetlen napfény, a mit színes ablaküveggel ellensúlyozhatunk. Megjegyzendő, hogy a kék- vagy ibolyaszínű üveg alkalmazása ép oly káros, mint a szintelen üvegé. Halványsárga vagy olajzöld üveg ellenben igazán megvédi a könyveket.

G. P.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1910. szeptember—november hónapokban.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

Bárd Mór.

VII., Almássy-tér 8.

Biró Miklós és Schwarcz Béla.

VII., Dohány-utca 31.

**Bokor Dezső.

VII., Hársfa-utca 25.

Bokor Dezső.

VIII., Kisfaludy-utca 19.

Brüll Zsigmond és Feuermann Árpád.

VII., Király-utca 95.

I. Budapesti baptista hitközség,

üv. Welkes József.

VII., Hársfa-utca 33.

Budapesti ny. és lapkiadó r. t.,

üv. László Albert.

VIII., Tisza Kálmán-tér 6.

Deutsch Sámuel.

VII., Erzsébet-körút 32.

Özv. Ernbeck Györgyné, Klaus

Augusztá és Bugenszky Milán.

VII., Akácza-utca 13.

Fischer Jakab és Baron Arnold.

VI., Csengery-utca 64.

**Fried József.

VIII., Röck Szilárd-utca 40.

- Grosz Baruch Bernátné, helytelenül
Grosz Bertalanné, Minkus Albina.
VIII., Német-utca 9—11.
- **Grosz Baruch Bernátné, helytelenül
Grosz Bertalanné, Minkus Albina.
VIII., Német-utca 9—11.
- Guttmann Ignáczné, Jelenik Gizella.
VI., Dessewffy-utca 7.
- Haber Miksa és Wollner József.
IV., Hajó utca 5.
- Klusek Manó.
VIII., Rizó-utca 12.
- Kupkay Domokos és Weingarten Fri-
derika, üv. Glasel Adolf.
VI., Szondy-utca 93.
- Maszkál József.
VIII., Bezerédy-utca 9.
- **Maszkál József.
VIII., Bezerédy-utca 9.
- Pápai Ernő.
VII., Kertész-utca 16.
- **Petőfi ujság-, könyvkiadó- és
hirdetési vállalat, Pesti Alfréd.
VII., Kertész-utca 16.
- **Poldini Ede és társa. (Tul. Kerner
Istvánné, Poldini Lujza).
IV., Irányi-utca 1.
- Poldini Ede és társa. (Tul. Kerner
Istvánné, Poldini Lujza).
IV., Molnár-utca 7.
- Reich Bernát és Nagy Ignác, üv.
Reich B.
VIII., Fecske-utca 16.
- Reiner Lajos arczkép-sokszorosító.
IV., Irányi-utca 19.
- Rosenfeld Farkas.
VIII., József-körút 10.
- Rózsa Kálmán és neje könyvkiadó
és könyvnyomdai r. t.
VIII., Szentkirályi-utca 30.
- **Rózsa Kálmán és neje.
VIII., Szentkirályi-utca 30.
- Rusznák Samu és Funk Ármin.
IV., Koronaherczeg-utca 9.
- *Säculum, Neuwirth és Wilhelm.
VI., Király-utca 16.
- Schulhof Károly.
V. Visegrádi-utca 11.
- Sipos Sándor.
IX., Lónyay-utca 64.
- Springer Gusztáv.
VI., Dalszínház-utca 10.
- Steiner Vilmos.
VII., Klauzál-ter 5.

*Vidék.***Kassa.**

*Kassai kny. és lapkiadó. r. t.

Nagyvárad.

Szekely Ármin.

Nyiregyháza.

Fráter Ernő és dr. Friedmann Ernő.

Pozsony.

Mandl Gyözőné, Buxbaum Jeanetté.

Salgótarján.

**Boros Ignáczné, Lányi Regina
(Láng).

Salgótarján.

Ujj István.

Szamosujvár.

*Schönfeld Henrik.

Szeged.

*Pannonia.

**Pannonia.

Schulhof Károly.

Zenta.

**Kabos Ármin.

*Poltitzer Sándor.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; cz. = czimerlevél; egy. = egyetemi; kir. = királyi; kny., ny. = könyvnyomda, nyomda; ktár = könyvtár; ltár = levéltár; m. = magyar; min. = minisztérium; pk. = püspök; r. f. = részvénytársulat; szerk. = szerkesztőség; vár. = városi; vm. = vármegye.

- Abafi Lajos 19.
 Aboi vár. múzeum 100.
 «Abrisz, Dunckeler — und Kurtze Beschreibung des ... neuen Comentens» (1680) 255.
 Acsay Ferencz 263.
 Aeneas Sylvius I. II. Pius.
 «Aehrenlese» 360.
 Afra (Szent) 143.
 Aigner Lajos 175, 365.
 Aitken P. Henderson I. Young.
 Ajándékozások a M. N. Múzeum ktára számára 75—77, 99—102, 105, 107, 110, 169—171, 263—266, 359—361.
 Akadémia, M. T. 75, 101, 144, 170, 232, 264, 293, 359. — ktára 144, 195, 244, 267, 268.
 Alapi Gyula 60, 100.
 Albert szász hg. 330.
 Albrecht főhg. 230—232.
 Aleduse de Buzzaccarini marchese 110.
 Alexander Bernát 340, 355.
 Alexander Halensis 150.
 Alm Fr. 364.
 «Almanach impérial» 162.
 Almásy Pál 233.
 Alsótabas 101.
 Alsófehér vmegyei Tört., Régészeti és Természettud. Egylet és múzeuma 47, 100.
 Alsókubin 42.
 Altdorf 128, 130.
 Altmann Ignác 263.
 Amália osztrák főhg. 331.
 Ambrus kassai könyvkötősegéd 190.
 Amerikai magyar hirlapok 105. — tört. egyesület 301.
 Amsterdam 170.
 András krakkói könyvkereskedő 189.
 Andrew 371.
 Andrews Clement Walter 302.
 Anger 364.
 Angol municipális ktarak 303.
 «Annales Provinciae SS. Salvatoris» 142.
 «Annuaire des Bibliothèques» 304.
 «Anordnung, Eines Edlen Hoch-Weisen Rathes der ... Stadt Lübeck Christliche —» 321, 322.
 Anségise fontenellei apát 25.
 Antal kassai ötvös 189.
 Anti-Scepticus Theophilus I. Unverrucht.
 Anversi áll. ltár 301, 313, 315.
 Apafi Mihály erdélyi fejedelem 266.
 Apponyi Sándor gr. 124, 144.
 Apró nyomtatványok a M. N. Múzeum ktarában 75, 99, 169, 263, 359.
 Arad 42, 263, 338.
 Aradségai népktár 42.
 Aradszentpéteri népktár 42.
 Arany János 109, 111, 175, 203, 237.

- Aranyosmarót 43.
 «Archaeologiai Értesítő» 367.
 «Archiv für siebenburgische Landeskunde» 304. — «für Volkswohl-fart» 348.
 «Archivalische Zeitschrift» 305.
 «Archivalischer Almanach» 304.
 Argenson gr. 155.
 Argentínai köztársaság bécsi nagykövetsége 169. — konzulátusa 263.
 Aristoteles 329.
 «Arithmeticae vulgaris nucleus» (Lócse, 1689) 103.
 Arnheim 328.
 Arno 237.
 Arrasi Itár 313.
 «Articuli Diaetales» 285.
 Asseburg, Johansen von der — 248.
 Athenaeum r. t. 80, 175, 176, 273.
 Atya (helység) 141, 152, 153. —i káptalan 152, 153.
 Aubert Dávid 366.
 Aufrecht és Goldschmidt könyvkiadó cég 176.
 Augsburg 126, 128, 256. —i vár. ktár 126.
 «Aurus Sanctus» 285.
 Ábrányi Kornél id. 110. —né Katona Klementin 100.
 Ács Mihály, Magyar Theologia (Bártfa, 1709) 170.
 Ágai Adolf 238.
 Ágoston (Szent) 25, 30.
 Áldásy Antal 116, 284, 300, 359.
 Államvasutak igazgatósága, M. kir. — 263.
 Állatorvosi főiskola, M. kir. — 75, 101.
 Árva vm. 42.
 Árvai Mihály 137.
**Babay Ferencz, De Hungariae Re-
 gibus** 285.
 Bach 175, 230.
 Baden 235, 360.
 Baja 175.
 Bailleu Pál 301, 302, 308.
 Bajza József (a költő) 232. — (múzeumi gyakornok) 120.
 Balassagyarmat 43.
 Balczér György 62.
 Ballagi Aladár 340. — Mór 293.
 Balogh István 171. — Lőrincz ezle 266.
 Bamberg 20, 24. —i Graduale 22, 24. —i nyilv. vár. ktár 20, 21, 24.
 Banadi Ferdinandus I. Bánáti.
 Baranya vm. 75, 100, 181.
 Barbier 39.
 Barcianu 177.
 Bars vmegyei múzeum 43.
 Bartal Aurél 65.
 Bartalus István 203, 355.
 Barth Johann Ambrosius 179.
 Basch Imre 83.
 Basel 257, 370. —i ált. ipariskola 100.
 Bashardt Timót 286, 287.
 Baskerville lord 332.
 Bastide, Jean François de — I. Paulmy.
 Batthyány Ignác gr. pk. 138, 153, 178. — Lajos gr. 231, 232.
 Batthyány-ktár Gyulafehérvárott 140, 144, 153.
 Baumüller Wilhelm 372.
 Bayle Pierre 245—248.
 Bayreuth 191.
 Bazancourt 219.
 «Bábakalauz» 100, 169,
 Bács-Bodrog vm. 284, 285. —i Itár 284. —i Tört. Társulat és ktára 74.
 Bánáti Ferdinánd 287.
 Bányay Elemér 100, 107. — Ferencz 131.
 Bárczy István 197, 350.
 Bárd Ferencz 178.
 Bársony István 203, 343, 355.
 Bártfa 43, 170, 181.
 Báthory István lengyel kir. 361. — Zsigmond erdélyi fejedelem 266.
 Bátky Zsigmond 98, 117, 284.

- Bär 304.
 Beatrix m. királyné 367.
 Beaumarchais 216, 217.
 Beck C., Jahrbuch der Bücherpreise (Leipzig, 1909—10) 369—372.
 Becker Paul 93.
 «Bedenken, Einfältiges — von Cometen» (1681) 254.» Unmassgebliches — Ob die Cometen... Unglücksfälle... verkuendigen» (1681) 255.» Unvorgreifliches doch schriftmässiges — über das nechstkommende MDCLXXIII. Jahr» (1673) 328.» Wiederholtes und vertheidigtes ohnmässgebliches — von der Cometen-Bedeutung» (1681) 323.
 Beer Rudolf 7.
 Behrens 271.
 Beiffault 202.
 Beke Antal 153.
 Belenczéri Dezső 203.
 Beleznay gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 171, 172, 267.
 Belga kormány 302.
 Bellai József, A Temesvár vár. nyilv. ktárnak czímjegyzéke (Temesvár, 1910) 363, 364.
 Bellini 238.
 Belügyminisztérium, M. kir. 75, 100, 101, 169, 263, 300.
 Benedict Friedrich 180, 181.
 Benevent Péter 20, 21, 23.
 Beniczky Bajza Lenke 355.
 Benoît 225.
 Beöthy Zsolt 176, 202.
 Bercsényi Miklós 56.
 Berecz Mihály 286.
 Bereg megyei magyar közművelődési egyesület 100.
 Beregszász 100, 359.
 Beregszászi Pál 196.
 «Bericht, Vernunft- und Schriftmässiger — von Cometen 1680» (Marburg) 317.
 Berlin 180, 198, 199, 212, 215, 224, 228, 233, 235, 301, 309, 346, 347, 357, 372, 380. —i egyetemi ktár 387. —i iparművészeti iskola 269, 272; múzeum 381. —i kir. ktár 91, 135, 187, 199, 302, 381. —i kir. színház 233. —i népkönyvtárak 82, 199. —i porosz áll. ltár 301, 305. —i Zentralstelle für Volkswohl-fart 348.
 Bernardinus (Sienai Szent) 150, 151.
 Bernát esztergomi diák 7.
 Bernstein Regina 236. — Rozina 230, 232. — Salamon 230.
 Berry hg. 156.
 Berzeviczy Albert 193, 367.
 «Beschreibung des Schlosses Esterház in Kgr. Ungarn» (Pozsony, 1784.) 370. «— und Bedeutungen... der Cometen etc.» 1681.) 319, 320. «Wahrhaftige — der jüngsten gloriosen Victori... bey Zenta» (1697.) 370.
 Besztercebánya 43, 100, 175. —i vár. múzeum 43.
 Betford 31.
 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 112, 266. — Miklós ifj. gr. 222.
 «Betrachtungs-Lust, Geistlicher —» (1681.) 321.
 Bevilaqua Béla 121, 361.
 Beyle Henri l. Stendhal.
 Bécs 6, 7, 16—18, 41, 75, 76, 78, 100—103, 127, 128, 131, 132, 135, 169, 170, 172, 174, 181, 190, 201, 216, 218, 223, 226, 227, 229, 230, 263, 264, 266, 287, 340, 342, 359, 361, 362, 370, 372. —i cs. tud. akadémia 75, 101, 169, 263, 359. —i egyetemi ktár 372. —i központi ktár 201, 211, 342. —i központi statisztikai bizottság 76, 102, 264, 359. —i nemzetközi vadászati kiállítás 264. —i udv. ktár 4, 6, 7, 18, 199, 340. —i udv. ltár 301,

- 305, 307. —i udv. várszínház 215, 218, 229, 230. —i vár. ktár 128.
- Békesy Emil 19, 20, 21, 132.
- Békéscsaba 44. —i Múzeum-egyesület és múzeuma 44.
- Békésgyula 44. —i róm. kath. főgimnázium 44.
- Békésmegyei közművelődési egyesület és gyűjteményei 44.
- Biasiotti Giovanni 263.
- «Biblia pauperum» 370.
- Bibliografiai, Magyar — irodalom 89, 90, 280—282, 377—379. Nemzetközi — kongresszus (Bruxelles, 1910.) 188, 284, 300—316.
- «Bibliothèque Universelle des Romans» 155.
- Bičkof 291.
- Bihar vmegyei és nagyváradi rég. és tört. egyesület és ktára 63, 100.
- Birmingham 347.
- Biró Mátyás (Dévai) 295, 299.
- Blahó Vince 286.
- Blaubeyren 326.
- «Blätter für Volksbibliotheken» 91.
- Bluthaupt 364.
- Bodnár Zsigmond 203.
- Boerner C. G. 78, 112.
- Bogdányi Mór 203.
- Bohier Fr. saint-maloï pk. 324.
- Bojnočic Iván 300.
- Bologna 19, 22. —i egyetem 20, 22.
- Bolyai-gyűjtemény a M. T. Akadémia ktarában 268.
- Bonaventura (Szent) 150.
- Bonfini Antonio 285, 370.
- Bonni egyetemi ktár 301.
- Bonno 333.
- Borghi-Mamo 225. —né 225, 226.
- Borgia Lucretia 221, 227, 355.
- Bovius András 256, 257.
- Bornmeister Simon 260, 262. —Christlich vernuenfftige Cometen-Betrachtung (Nürnberg, 1681.) 259.
- Vertheidigte Cometen-Betrachtung (Nürnberg, 1681.) 259.
- Boross Vilmos 202.
- Borsodmiskolci közművelődési és múzeum-egylet ktára 61, 62, 100.
- Borszéký Soma 100.
- «Bosnische Post» 361.
- Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány 75, 100, 263.
- Bowermann George Franklin 302.
- Bórkötések borítóanyaga 381.
- Börtönügyi múzeum, Orsz. — 266.
- Brachvogel Udo 110.
- Brandes 226.
- Brandstetter O. 180.
- Brassó 177. —i ev. iskola ktára 129.
- Braunschweig 372. —i városi ktár 135.
- Brentano A. 372.
- Breuner 266.
- Brewer Lőrinc nyomtató 108.
- Breyer Mirko 176, 177.
- Bréma 346.
- Brichanteau Benjamin apát 26.
- British Museum l. London.
- Brixen 149.
- Brockhaus 233.
- Brockmann F. 93.
- Brothers Alfréd 380.
- Brouwers 301.
- Brown James Duff 81, 303, 345.
- Browning Elisabeth 273.
- Bródy Sándor 203, 343, 355.
- Brukner Gáspár czle 361.
- Brunet 39, 324.
- Brutus, L. Junius — 215, 216, 218, 222, 226, 227, 231, 237, 240.
- Bruxelles 93, 179, 188, 229, 300, 308, 366. —i áll. ktár 301, 303. —i belga kir. ktár 100, 179, 180, 300—302, 359, 366. —i nemzetközi ktári kongresszus l. Bibliografiai kongresszus. —i opera 229. —i vár. ktár 301, 307. —i világkiállítás 300.
- Brüggei áll. ktár 301.

- Buchner Carl 92.
 Buda 1, 4, 11, 13, 78, 131, 137, 143, 149, 152, 286, 368. — bevétele (1849) 361. — i egyetem 137. — i ferenczrendi konvent és ltára 137, 141, 142, 188. — i krónika 9—19.
 Budafoki egyesült kaszinó és sportclub 263.
 Budapest 44, 79, 80, 82, 124, 129, 134, 136, 139, 144, 145, 148, 153, 173—175, 178, 193, 197—199, 201, 204, 239, 273, 274, 287, 289, 294, 338—340, 342—351, 356, 357. — i aranyművesek szakegylete és ktára 202, 203, 342. — i cipőfelsőrész-készítő munkások szak- és munkaközvetítő egyesülete 355. — i ev. ref. főiskola 45. — i földrajzi observatorium 100. — i főv. iskolai ktárak 208—210, 349, 353, 357. — i főv. ktár és értesítője 82, 83, 198, 205, 210, 343, 344, 350—352, 358, 361, 373. — i közkvár tervezete 193—213, 338—358. — i főv. közmunkák tanácsa 100. — i főv. paedagógiai ktár 210. — i főv. rendőrkapitányság 102, 263. — i főv. statisztikai hivatal 100, 263, 341. — i József műegyetem és ktára 169, 199, 274, 275, 300, 339, 340. — i kereskedelmi és iparkamara és ktára 205, 206, 359. — i III. ker. nép- és iskolaktár 200. — i kir. orvosegyesület 100. — i kőfaragók szakosztálya 355. — i könyvnyomdász-szakegylet és ktára 343, 355. — i Könyvtár-Egyesület központi ktára 44, 45, 201, 207, 341, 342, 354. — i m. kir. tud.-egyetem 100, 169, 199, 215, 284, 359; i ktár 124, 194, 339, 365, 366; kny. 173.; i turista-egyesület 199. — i mézszárossegédek szakegylete 354. — i növendékpapság 364. — i pincérek szak- és munkaközvetítő egyesülete 355. — i szünidei gyermektelep 100.
 «Budapesti Hirlap» 222, 265.
 «Budapesti Szemle» 175.
 Bukarest 101.
 Bunte J. 359.
 Burgstaller Aranka 100.
 Buttyin 42.
 Buzzacarino, Aleduse de — marchese 77. — Arcano czle 78.
 Büchler Sándor 287.
 Calaisi département ltára 311.
 Calderon 215, 233, 234.
 «Calendarium Tyrnaviense» 170.
 Calepinus 298.
 Cambine Andrews, Two very notable commentaries (London, 1562) 102.
 Cambridge 92. — i egyetemi ktár 92.
 Camillus 222.
 Camphausen Ludolf 312.
 Caraffa Diomedes 367.
 Cardiffi ktár 302.
 Carrara 334.
 Casanova Eugenio 302. — Jacques 203.
 Cavour 172.
 Cervantes 356, 371.
 Chaply György czle 266.
 Charlottenburgi ktár 302.
 Chateaubriand 371.
 Chatelain G. 301.
 Chevalier Ulysse 6, 19, 39.
 Chicago 100, 263.
 Chodowiecki 364.
 Christianiai iparműv. múzeum 101.
 Chyzer Kornél 100.
 Cicero 2, 4.
 Cincinnati-i nyilv. ktár 101.
 Cincinnatus 230.
 Claudianus 258.
 Clermont gr. 368.
 Clermonti jezsuita kollégium 26.
 Cleveland 102, 170, 265.
 Clotild francia királyné, Clovis felesége 24.

- Clovis francia kir. 25.
 Collanto 266.
 Comenius-Stiftung középponti ktára
 Lipésében 179.
 «Cometa Scepticus» (1681) 257, 258.
 «Cometen-Predigt, Geistliche —»
 (Frankfurt, 1681) 320.
 «Cometen-Tafel, Kurzverfaszte denk-
 wuerdige —» (1680) 252—254.
 «Cometen-Verwerffung, Unverant-
 wortlicher —» (1681) 258.
 «Constitutiones, Compilatae —» (Ko-
 lozsvár, 1669) 103.
 Conway Hugh 356.
 Copinger 96, 134.
 Corneille 219.
 «Corpus Juris Hungarici» 285.
 Corvin (írói álnév) 202.
 Corvin-kodexek 1—5, 367.
 «Corvina» 67, 352.
 Cotgreave-féle indikátor 82.
 «Courrier des Bibliothèques» 380.
 Craus Márton 189.
 Crerar John-ktár Chicagóban 100,
 263, 302.
 Créqui, Sire de — 366.
 Cromer Lénárd 190.
 Cromwell Olivér 371.
 Curtius Rufus 285.
 Cusanus Nicolaus, Schrift-gegrün-
 dete Gedanken von den letzten
 Zeiten der Welt (Nürnberg, 1684)
 324.
 Cuvelier József 301, 302, 308.
 Cynicus Joannes Marcus 367.
 Családi ltárak a M. N. Múzeum ktá-
 rában 77, 78, 112, 171, 172, 266,
 267, 362.
 Csaplovics-ktár Alsókubinban 42.
 Csáholyi es. 361.
 Csánki Dezső 100.
 Csányi 364.
 Császár Elemér 219.
 Csáthy-féle könyvkereskedés 175, 178.
 Csiki Ernő 41, 75, 100.
 Csiki konvent 153.
 Csipkés György (Komáromi) 244.
 Csizmadia Sándor 203.
 Csokonai Vitéz Mihály 355.
 Csomory Béla 203.
 Csongrád vmegyei Tört. és Rég. Tár-
 sulat és gyűjteményei 70, 71.
 Csontos János 7, 20, 21.
 Csudáky Bertalan 105.
 Csupka András 265.
 Csurgó 263.
 Czakó Zsigmond 231, 232.
 Czárán Márton 169.
 Czeglédi István, A szó Jákob szava
 (Kassa) 103.
 Czehiratok a M. Nemz. Múzeum ktá-
 rában 172.
 Czimereslevelek és nemesi iratok a
 M. N. Múzeum ktárában 77, 78,
 110, 172, 266, 361, 362.
 «Czímjegyzéke, A m. kir. József-mű-
 egyetem könyvtárának —» (Bpest,
 1910) 274, 275. «A m. kir. val-
 lás- és közoktatásügyi minisztérium
 könyvtárának —» (Bpest, 1909) 173.
 Czögler Alajos 203.
 Czvittinger Dávid 123, 127, 130—132,
 134.
Damaskus 360.
 Dankó József 139.
 Dante 221, 355.
 Dantzka 244.
 Dantzig 319.
 Darányi Kálmán 171.
 Darmstadt 322.
 Darvai Móríz 203.
 Darwin 203, 355.
 Daunou 27.
 Dávid, Szent — százötven soltári
 (Amsterdam, 1686) 170.
 Deák Ferencz 237.
 Debreczen 45, 175, 178, 244. —i ev.
 ref. főiskola és ktára 45, 46. —i
 vár. múzeum és ktára 46.

- De Bure Guillaume François 128.
 Decius Ludovicus 290.
 Defrecheux 302.
 Dehaisnes 366.
 Delavigne Casimir 364.
 Delisle Lipót 283.
 Denis Michael 127.
 Denveri közkvár 93.
 Deprez Eugen 311, 313.
 «Der Kath. Christ» 360.
 Descordes J. kanonok 159.
 «Descriptio Regum Banorum et
 Herorum Slavonorum» 285.
 Desmarais 162.
 Des Marez 301, 307—309, 315, 316.
 Desnoye Ch. 221.
 Desvallières 371.
 «Deutsche Literaturzeitung» 1, 84,
 182, 276, 374.
 Devrient Emil 229.
 Décsy Sámuel 370.
 Dés 46. —i kir. áll. főgimnázium 46.
 Délmagyarországi Természettudo-
 mányi Társaság és ktára 71, 73.
 — Tört. és Régészeti Múzeum-
 társulat és ktára 72, 73.
 Désrivieres 229.
 Déva 46.
 Dévai Biró Máttyás I. Biró.
 Dézsi Lajos 289—293, 298.
 Diako 140.
 «Die Fuchtel» 217, 237, 240.
 Dietrichstein 266.
 Diderot 364.
 «Die Kunst» 364.
 Dincho Mihály czle 78.
 Diogenes 222.
 Diósberény 100.
 Diószegi Győző 100.
 «Dissertatio de Ferrae motibus Regni
 Hungariae» 285. «— de Gente
 Serbica» 285.
 Diwalt-féle könyvkereskedés 177.
 Dobrowsky Ágost 178.
 Dobsa Lajos 219, 222.
 Dominic Année 19.
 Domokos (Szent) 143.
 Donizetti 226, 238.
 Dorat 371.
 Dörffelius G. S. 319.
 Dőry Ferencz 300.
 Drezda 93, 122, 133, 138, 229, 346,
 347. —i fényképészeti kiállítás 92.
 —i százsz udv. színház 216.
 Drout Hôtel 369—371.
 Dublini ktár 301.
 Dubnyczay János czle 266.
 Dudith András pécsi pk. 256—258,
 262.
 Dugonics András 196. —társaság
 100.
 Dunamelléki ev. ref. egyházkerület
 45, 100, 169.
 Dunántúli ág. ev. püspökség 75, 100,
 — Közművelődési Egyesület 60.
 Duns Scotus 150.
 Durrieu Paul 368.
 Dusantoy 227.
 Duszlingen 326.
Ebert 39.
 Eger 129, 130. —i cisztercita r. kath.
 főgimnázium 129. —i érsekség
 100, 169. —i joglyceum 100.; —i
 ktár 130.
 «Egészségi Tanácsadó» 360.
 Eggenberger-féle könyvkereskedés
 175, 176.
 Egressy Árpád 231. — Gábor 217,
 218, 231.
 «Egyetemes Phil. Közlöny» 219, 222.
 Egyházirodalmi iskola, Magyar — 359.
 Ehinger 126.
 Ehrlich G. Gusztáv 357.
 Eisenach 250, 252.
 Eisenstein Jacques 177.
 Eligius (Szent) 107.
 Emich Gusztáv 175, 178.
 Emmerichi dohánygyár 312.
 «Enciclopedia română» 177.

- Endre (II.) magyar király 143.
 Engel-féle könyvkereskedés 176. —
 Lajos 100, 175.
 Engelmann 39.
 Enyvvári Jenő 83.
 Eötvös József br. 108, 175, 232, 265.
 Eperjes 46, 170, 190. —i városi le-
 véltár 190.
 Ephorinus Anselmus 290.
 Epicurus 262.
 Erastus Thomas 256, 257, 262.
 Erbach Anna Dorothea Christina
 grófné 322, 323.
 Ercolini Giuseppe 334.
 Erdan Alexander 363.
 Erdély György czle 78.
 Erdélyi Pál 81.
 Erdős Miklós 105.
 Erdősi János I. Sylvester.
 Erfurt 250—252.
 «Erkántnisz, Vernuenfftige — und
 eigentliche Bewandnisz desz ...
 entsetzlichen Cometens» (1680) 259
 —261.
 Erman 301.
 Erményi Lajos 100.
 Ernemann Henrik 93.
 «Erzehlung, Warhafftige — zweyer
 vor der Stadt Arnheim ... war-
 genommenener Wunder - Zeichen»
 (1672) 328.
 Erzsébet (Árpádházi Szent) 139, 143,
 148. — magyar királyné, I. Ferenc
 József felesége 236.
 Erzsébet Népakadémia 194, 207, 208.
 Escorial 92. —i kir. ktár 92.
 Estreicher Karl, Bibliografia polska
 (Krakó, 1891) 290, 292. — Sta-
 nislaw 291.
 Eszék 177.
 Esztergom 7, 75, 101, 131, 144. —i
 főegyházmege 101; —i ktár 136.
 —i konvent 131. —i Krisztus-col-
 legium 7.
 Eszterházy-kastély 370.
 Eszterházi Miklósnak Lónyai Zsig-
 mondhoz írt leveleinek páriája
 (Bécs, 1645) 102. — Rákóczy
 Györgyhez írt leveleinek páriája.
 (Bécs, 1645) 102.
 Eugén savoyai hg. 285, 370.
 Eugenia (Montijo) francia császárné
 236.
 Ezechiél próféta 323.
 Éger 107.
 «Életképek» 218.
 «Értekezések a nyelv- és széptudo-
 mány köréből» 19, 124.
 «État général par fonds des archi-
 ves départementales» 304. — som-
 maire par séries, des documents
 conservés aux Archives nationa-
 les de Paris» 304.
 État numérique 304.
 Fabó Bertalan 100, 107, 359.
 Fabricius Johannes Albertus 6, 7, 137.
 Farnos Dezső 62.
 Farr 302.
 Fegyverneki, Thesaurus S. Scrip-
 turæ (Genf, 1613) 102.
 Fehér kereszt-egylet 363.
 Fejérpataky László 19, 75, 98, 100,
 114, 169, 187, 263, 359.
 «Fejérvármegye Hiv. Lapja» 265.
 Felka 47. —i Tatra-Múzeumegylet és
 gyűjteményei 47.
 Felten- és Guillaume-féle szövögyár
 312.
 Ferdinánd (I.) magyar király 103.
 — (II.) magyar király 78, 172, 266,
 361. — (III.) magyar király 78, 362.
 Fereal 202.
 Ferencz (Assisi Szent) 143. — (I.) fran-
 cia király 313. — (I.) magyar kir.
 172, 266, 362.
 Ferencz József (I.) magyar király 41,
 69, 207, 208, 230, 236, 284.
 Ferenczi-féle könyvkereskedés 175.
 — Miklós 263. — Zoltán 197.

- Ferenczy István 218. — József 202, 263.
- «Ferocia, De Martis Turcici —» 285.
- Festetich György gr. 178, 236.
- Feszke Gottfried Erhard, Des Groszen Wunderthätigen Gottes... Wunder in der Natur (Leipzig, 1679) 328.
- Fénélon 364.
- Fényképmásolatok a M. Nemz. Múzeum ktarában 361.
- Fiebiger Ottó 92, 93.
- Fienus Thomas 256.
- Fiesole 364.
- «Figyelő» 19, 175.
- Filippi Marco 124.
- Firenze 237.
- Firt I. Herbst.
- Fischer 24, 175. — féle könyvkereskedés 176. — János 191. — Jenő 364.
- Fitos Vilmos 100, 119, 284.
- Fiume 264. —i deputazione di storia patria 359.
- Flammarion 203, 242, 243.
- Flaubert 371.
- Fodor Árpád 263.
- Folacci 172.
- Forgách gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 112, 266.
- Forgách Béla gr. 110, 112. — László gr. 75, 100.
- Fouillée A. 364.
- Fóris Ferencz (Otrokocsi), Eltévelyedett juhnak fölkeresése (Nagyszombat, 1692) 103.
- Főfelügyelősége, Múzeumok és ktarak orsz. — 40—75, 80, 94, 98, 169, 187, 359, 373.
- Földes Béla 193, 340.
- Földművelésügyi minisztérium, M. kir. — 75, 100, 169.
- «Földrajzi Közlemények» 169.
- Földregési observatorium 75.
- Földtani intézet, M. kir. — és ktára 75, 101, 199, 340, 359.
- Főrendiház, Magyar — irodája 359.
- Főringer 18.
- Fraknói Vilmos 4, 100, 126, 129, 143, 169, 187.
- Francke A. H. oktatása a gyermeknevelésről (Halle, 1711) 170. — Sz. Irás szerint való életnek regulái (Halle, 1711) 170.
- Francia könyvtárnokok egyesülete 301. — közoktatásügyi minisztérium 264, 304. — levéltárnokok egyesülete 301.
- Frankenburg Adolf 76, 109.
- Frankfurt 256, 318, 320, 343, 372. —i vár. ltár 305.
- Frankl Bernát 214. — Fülöp 224, 239. — Vilmos I. Fraknói.
- Franklin r. t. 175, 176, 274.
- Frater Pál (Ippi) czle 361.
- Frenkel Bertalan I. Fabó.
- Fridrich Orbán 140, 141.
- Frigyes (III.) német császár 11—13, 16.
- Friken Johann 259. — Philosophisches und Theologisches Bedencken etc. (Ulm, 1681) 260, 261.
- Frisch Albert 380.
- Frisius Johannes Jacobus Tigurinus 124.
- Fritz 302.
- Frontean Jean 26.
- Fruin A. 301.
- Fruit Pol 368.
- Fülöp (Jó) burgundi hg. 366, 367. — (III.) francia kir. 31.
- Fürer Kristóf 259.
- Gaal Ferencz 76, 110.
- Gadeau de Kerville H. 100.
- Gaigne Victor 263.
- Galabert 313—316.
- Galgóczi káptalan 142.
- Galgóczy János 75, 76, 100, 107.
- Galilei-kör 359.
- Gallen János 190.
- Gallé Tamás 359.

- Gallia-könyvkereskedés 175.
 Gansel-féle könyvkereskedés 175.
 Gara László nádor 217.
 Garay János 176.
 Gasparini 331.
 Gassendus Petrus 256, 262.
 Gathaly es. czle 78. — László czle 266.
 Gaul Franz 370.
 Gazdasági egyesület, Orsz. magyar — 75, 101. — egyesületek orsz. szövetsége 75, 100.
 «Gazette des tribunaux» 225.
 Gábor Gyula 6.
 Gárdonyi Géza 203, 343, 355.
 Gellért (Szent) 138.
 «General-Anzeiger» 234.
 Genf 102.
 Genovéva (Szent) 25.
 Georg-féle Schlagwort-katalógus 365.
 Gerevich Tibor 100, 120, 369.
 Gerlachs Benjamin, Unvorgreifliches Urtheil von der Cometen Wuerchung und Bedeutung (Schweidnitz, 1681) 254, 255.
 Gerő Károly 100.
 Gesner Konrád 124.
 «Gesta Principis Eugenii contra Turcos» 285. «— Romanorum» 136.
 Gevers Bálint 191.
 Gheyn, J. van den —, Cronicques et conquestes de Charlemaine (Bruxelles, 1909) 366—369.
 Ghyczy Béla 59. — Kálmán 59, 60.
 Gielen 315.
 Giesperger Henrik 108.
 Giessen 318. —i egyetemi ktár 19, 21, 23.
 Gilhofer-czég 370, 371.
 Gillet Louis Joachim 27.
 Gilly József 77.
 Gisi 134.
 Glasgow 178. —i egyetem 100, 178. —i vár. ktár 204.
 Goerlin 256.
 Goerz 93.
 Goethe 229, 240, 241, 358, 370—372. — gyűjtemény a M. T. Akadémiában 268.
 Goffin 302.
 Goldschmidt I. Aufrecht.
 Gombos Antal 284, 285.
 Gondos Miksa 100.
 Gonzaga 125.
 Gorzó Nándor (Bilkei) 78.
 Góly József 110.
 Gömör vmegyei múzeum és ktára 66, 67.
 Gömör Gyusztáv 100.
 Göncz Miklós (Pálházi), Az Úr vacsorájáról (Keresztúr, 1613) 102.
 Görgey es. ktára a M. Nemz. Múzeum ktárában 112.
 Görgey Albert 112. — Arthur 233.
 Göschen 371.
 Gracza György 202.
 Graesse J. G. Th. Orbis latinus 39, 122, 133, 138, 324. — új kiadása 180, 181.
 Gragger Róbert 263.
 Gran Henricus 124, 130, 147—149.
 «Granát Apfel» 285.
 «Graphische Werkstätten» 273.
 Gratianus Balthasar, De pud. civili 285.
 Gráczy hist. Verein für Steiermark 101.
 Gregorovius 355.
 Greve 302.
 Grill Károly 175, 176, 365.
 Grillparzer 226.
 Grimani Breviarium 41, 380.
 Grosjean O. 302.
 Grósz Emil 100. — Károly 105.
 Gröningeni egyetemi ktár 301.
 Grynaeus Simon 256.
 Guareschi Icilio 169.
 Guatemalai nemz. nyomda 76, 102.
 Guido, Arezzoi — 24.

- Guillaume I. Felten 312.
 Gulyás Pál 1, 75, 80, 83, 98, 100, 118, 154, 169, 170, 178, 193, 242, 273, 284, 317, 338—352, 372, 373.
 — A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése (Bpest, 1909) 80—82. — Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban (Bpest, 1909) 273, 274.
 Gurliitt 364.
 Gusztáv (III.) svéd kir. 228.
 Gutenberg 164, 243. — biblia 380, 381.
 Guttler Gáspár 190.
 Guyau 363.
 Guyon Richárd gr. 112, 360.
 Gveinitz Johann Christian 249.
 Gyászjelentések a M. N. Múzeum k tárában 75, 99, 169, 172, 263, 359, 361.
 Gyomlay Gyula 363.
 Gyöngyös 286, 287. — ferenczrendi kolostor és ktára 139, 142, 152, 286.
 Győr 47, 101, 130, 175, 263. — i r. kath. püspökség 101, 169. ; i papnevelőintézet ktára 130. — i vár. köztár 47.
 György deák 190.
 Györy Árpád 307. — Tibor 75, 100, 364.
 Gyulafehérvár 47, 100, 138, 153, 172, 190, 266.
 Gyulai Ágost 100.
- Haasz Ferencz** czle 78.
 Habanai nemz. ktár. 100.
 Haebler Konrád 94.
 Hagenau 122, 130, 133, 136, 137, 145, 147—149.
 Hahnemann 226.
 Hain 96, 131, 133, 134, 136, 145, 149, 286, 324.
 Hajnik Imre 65, 76, 107, 108. — Pál 232.
- Halász Ferencz 193.
 Halle 170, 248, 249, 269.
 Haller János 136, 189. — Hármas Históriaja 285.
 Hamar István 263.
 Hamburg 234, 346, 347, 372. — i gimnázium 318. — i Szent Jakab egyház 318.
 «Hamczóref» 287.
 Hamelin-ktár 34.
 Hammerschmidt-féle könyvkereskedés 175.
 Hampel József 75, 100.
 Hannover 2. — i kir. áll. ltár 304. — i kir. ktár 1—5.
 Hanslick 364.
 Haraszti Gyula 355, 356.
 Hardy Georg, Der Aufrichtige unvorfälschte engelländische Wahrsager 326.
 Harrassowitz O. 369.
 Harreweyl Gergely scriptor 189.
 Hartmann-féle könyvkereskedés 177. — Ulrich 191.
 Hauviller 302, 308.
 Havas Adolf 222, 236. — Rezső 100. — Samu 265.
 «Hazánk» 175.
 Hága 127. — i kir. ktár 134, 302.
 «Hármas Kis Tükör» 285.
 Heckenast Gusztáv 175.
 Hegedűs István 100.
 Hegymeghy Dezső 264.
 Hein br. 156.
 Heine 203, 225, 372.
 Hellebrant Árpád 131, 144, 145, 147, 149, 286.
 Helmár Ágost 263.
 Helsingfors 102, 170.
 Heltai Gáspár 244.
 Hempel Benjamin 252.
 Henrik (IV.) francia király 155, 156.
 Heraldikai és genealogiai társaság, Magyar — 169.
 Herbst és Firt cég 93.

- Herczeg Ferenc 203, 343, 355, 364.
 Herczegh Mihály 196.
 Herda 20.
 Herhold Johann Christoph 248.
 Herman Ottó 101.
 Hermann Antal 361.
 Herolt János 146, 147.
 Herten Hiob 251.
 Hess András 11, 13, 19.
 Hesse A. C. 75, 100.
 «Heti Szemle» 218.
 Heunisch Caspar, Wolgegründetes
 Bedencken über dem antretenden
 1670. Jahr (Nürnberg) 326.
 Heuser 312.
 Heyden Sebald, Puerilium colloquio-
 rum formulae 289—299.
 Héder János 263.
 Hidak igazgatósága, M. kir. áll. — 101.
 Hidvéghi István czle 172.
 Hieronymi Károlyné 107.
 Higginson 196.
 Hirlaposztály a M. N. Múzeumi levél-
 tárában 77, 105, 107, 171, 265, 360,
 361.
 «Histoire du prince Ragotzi» (Kassa,
 1707) 170.
 «Historische Vierteljahrschrift» 306.
 Hodinka Antal 107.
 Hoffmann Amade 372. — Johann
 259. — Walter 345, 348.
 Holudorff Friedrich 248.
 Hollinek-testvérek kny. 174.
 Holtrop Johannes Guilielmus 134.
 Holub József 121.
 Homeros 203, 214, 222, 236.
 Honold Jacob, Monitor hominum
 novissimus (Ulm, 1681) 326.
 Honvédelmi minisztérium, M. kir. —
 101, 359.
 Horatius 329, 330, 332.
 Horányi Elek 131—133.
 Hornig Károly br. 110.
 Hornyánszky Gyula 363. — Viktor 79.
 Hortzschansky 179, 181.
 Horvát Árpád 264. — Lajos 105.
 Horvát kir. kormány 300.
 Horváth Géza 101. — Ignác 89, 114,
 135, 136, 280, 284, 366, 377.
 Hódmezővásárhely 47. —i ev. ref.
 egyház 47, 48. —i ev. ref. főgim-
 názium és ktára 47, 48. —i vár.
 közkvár 48.
 Huber Lipót 169.
 Hudovernig Károly 263.
 Huebner Simon Johann 248, 249.
 Hugo Károly 214—241. — Viktor
 219, 222, 225, 371.
 Hunt Gaillard 310.
 Hunter William 178. — múzeum
 Glasgowban 178, 179.
 Hunyad vm. 361. —i Tört. és Régé-
 szeti Társulat és ktára 46.
 Hupfauer Paul 128.
 Huszár-féle könyvkereskedés 175.
 Huszti István 285.
 Huysmans J. K. 371.
 Hülsen 233.
 Hűvös József 357.
 Hyllerus Martinus Strigoniensis 321.
 Hymans Henri, Catalogue des estam-
 pes d'ornement... de la biblio-
 thèque royale de Belgique (Bruxel-
 les, 1907.) 179, 180.
 Igazságügyminisztérium, M. kir. —
 101, 300.
 Igló 101, 264.
 Ilkusch Márton 135.
 «Il Lampione» 238.
 Illyés András, Megrövidített ige
 (Bécs, 1692) 103.
 Ilok I. Ujlak.
 Ince (III.) pápa 19—21, 23.
 Incunabulum I. Ősnyomatvány.
 Insel-Verlag cég 380, 381.
 Iparművészeti Múzeum, Orsz. Ma-
 gyar — és ktára 41, 199, 339, 340.
 Ipolyi Arnold 109.
 Iquique 75, 101.

- Irodalmi analekták a M. N. Múzeum
ktárában 76, 107, 109, 110, 170,
222, 225, 233, 237, 238, 264, 360.
— levelestár a M. N. Múzeum
ktárában 76, 77, 107, 108, 110,
170, 171, 214, 264, 265, 360.
- Irodalomtörténeti kiállítás a M. N.
Múzeum ktárában 99, 144.
- «Irodalomtörténeti Közlemények»
214, 299.
- Isoz Kálmán 75, 101.
- István (Szent) magyar király 22, 24,
139, 220, 221, 237. — szobranci
pap 189.
- Ivanich antiquárius 178.
- Ivánszky-féle könyvkereskedés 175.
- Iványi Béla 43.
- Izraelita magyar irodalmi társaság
101.
- J**acques de Besançon 30.
- Jaeck Heinrich Joachim 20, 21.
- Jagié Vratloslaw 76.
- Jakab (I.) angol király 112, 113.
- Jakubovich Emil 120.
- Janet Paul 264.
- Janin David 364. — Jules 222, 225.
- Jankovich Miklós 178.
- Jasii egyetem 101.
- Jast Stanley 303.
- János (Kapisztráni Szent) 123, 141,
145, 150—153. — diák miniator
189. — mester illuminator 107. —
scriptor városi jegyző 189.
- János Zsigmond erdélyi fejedelem
190.
- Jászói konvent 56.
- Jehuda rabbi 287.
- Jena 130, 137, 256, 257, 371.
- Jenkinson Francis 92.
- Jeremiás próféta 322.
- Jeszenák br. cs. ltára a M. Nemzeti
Múzeum ktárában 266.
- Jireček Constantin 76.
- Joel próféta 257.
- Joerges Ágost 175, 178.
- Jovanović-testvérek könyvkereskedő
czég 177.
- Jókai Mór 176, 203, 343, 355.
- Jónás Emil 364.
- József nádor 329.
- Jöcher 255.
- Jugendheim 322.
- Junker Karl 174.
- K**acziányi Géza 266.
- Kada Elek 56.
- Kadlec Károly 101.
- Kaiser Nándor 101.
- «Kalauz» 360.
- Kalendárium, Új — komáromi és
löcsei kiadásai 103, 170.
- Kalocsa 169, 263. —i érsekség 100,
169. ; ktár 149.
- Kalocsa Róza 196.
- Kancellária, M. kir. — ltára 112.
- Kant 372.
- Kapisztrán János I. János.
- Kaposvár 76, 102.
- Kapuváry cs. ltára a M. N. Múzeum
ktárában 78, 112.
- Karabaček József 7.
- Karacs Teréz 110.
- Karácsonyi János 139.
- Karlovitz László 101.
- Karlócai szerb nemzeti bizottság 172.
- Karlsruhei tart. ltár 305.
- Karolina Augusta magyar királyné
370.
- Kassa 49, 50, 55, 101, 102, 137, 141,
170, 175, 188—191, 286, 359. —i do-
minikánus kolostor 188—190. —i
ferenczrendi kolostor 286. —i kir.
jogakadémia 49. —i Rákóczi-mú-
zeum 41, 48—56, 93, 100. —i Szt
Erzsébet-egyház 286. —i városi
ltár 190.
- Katalin, Alexandriai Szent — legen-
dája 124. — (II.) orosz czárné 369.
- «Katholikus Szemle» 19, 126, 132.

- Katona Lajos 124, 136, 284.
 Kaulizi könyvkereskedő-czég 177.
 Kazinczy Ferencz 108, 265. — kör
 Kassán 101.
 Kádás-család 55.
 Kállay András 359.
 Károly (I.) angol kir. 112. — asturiai
 hg. 330. — (X.) francia kir. 156.
 — (III.) m. kir. 329. — (Nagy)
 római császár 366—368.
 Károlyfehérvár l. Gyulafehérvár.
 Károlyi György gr. 231.
 Károlyváros 177.
 Kárpát-egyesület, Magyarországi —
 és múzeuma 41, 65, 101, 264.
 Kecskemét 56, 175. —i ev. ref. fő-
 gimnázium 57. —i vár. múzeum
 és ktára 56, 57.
 Keil Richárd és Róbert 369.
 Kele Antal 169.
 Kelemen (XI.) pápa 285.
 Keller Gottfried 369, 372.
 Kemény János 285. — Lajos 191, 285.
 Keményffy Dániel 101.
 Kereskedelmi minisztérium, M. kir.
 — 101, 169, 359.
 Keresztúr 102.
 Kereszty István 115, 263, 360.
 Kersten Paul, Der exakte Buchein-
 band (Halle, 1909) 269—273.
 Kertbeny Károly 171.
 Kertészeti egyesület, Orsz. magyar
 — 170.
 Keszthely 57, 102. —i Balatoni Mú-
 zeumegyesület és ktára 57.
 «Keszthelyi Hirlap» 101.
 Képviselőház, Magyar — irodája
 101, 169.
 Késmárk 57. —i ág. ev. lyceum és
 ktára 57, 58.
 «Kézikönyvek, Múzeumi és könyv-
 tári —» 80.
 Kézirattári osztály a M. N. Múzeum
 ktarában 76, 77, 107—110, 170,
 171, 264, 265, 329, 360.
 Kilián Frigyes 82, 175, 178.
 Kisfaludy Károly 203. — Sándor 203.
 Kiskunfélegyháza 58. —i vár. mú-
 zeum 58.
 Kiskunhalas 58. —i ev. ref. főgim-
 názium és ktára 58, 59.
 Kiss A. 203. — József 203.
 Kistapolcsányi népkvár 342, 355.
 Klein-féle könyvkereskedés 177. —
 János 191.
 Kleist Henrik 226, 372.
 Klökner-féle könyvkereskedés 175.
 Knackfusz-féle Künstler Monographien
 363, 364.
 Knapp Wilhelm 269.
 Knoblauch 370.
 Knorr Friedrich Ernst 249.
 Knorzen Andreas 259.
 Koberger Anton 286.
 Koch Jo. Christoph 23, 24.
 Kollányi Ferencz 98, 114, 153.
 Kollár-féle könyvkereskedés 175.
 Kolozsvár 75, 101—103, 153, 170,
 175, 244, 263, 264. —i Ferencz
 József tud.-egyetem 98, 287.
 Komárom vm. 59, 362. —i ktár 59,
 60. —i és vár. közművelődési egye-
 sület 60. —i és vár. Múzeum-
 Egyesület és ktára 59.
 Komárom (város) 59, 60, 100, 103,
 170. —i benzés kisgimnázium 59.
 —i népkvár 59, 60. —i vár parancs-
 könyve (1849) 172.
 Komáromi Csipkés György l. Komá-
 romi.
 Komjáthy Benedek 299.
 Kondor József 101, 263.
 Konkoly-alap csillagvizsgáló, M. kir.
 — 101.
 Kont Ignác 219.
 Koppenhágai kir. ktár 301.
 Kormány, M. kir. — 300, 302.
 Kormossy cs. czle 78.
 Kossa (Magyary) Ferencz 266.
 Kossuth Lajos 112, 172, 202, 231, 233.

- Kostialik N. János 263.
 Kovács József 285.
 Kováts László 101.
 Kozák J. 67.
 Kósa Lajos 107.
 Köblös Zoltán 75, 101.
 Kölcsey Ferencz 245. — egyesület és ktára Aradon 42. — kör és ktára Szatmáron 68.
 Kölesönzés a M. N. Múzeum ktárában 76—78, 103, 105, 110, 112, 170—172, 264, 265, 267, 360—362.
 Köln 122, 126, 127, 311, 312. —i kir. kamara 312. —i kir. vasútigazgatóság 312. —i-rajnai és tengeri hajózási társaság 312. —i tőzsde 312. —i vár. ltár 312.
 Könyvkereskedők egylete, Magyar — 169.
 «Könyvszemle, Magyar —» 1, 4, 7, 20, 37, 80, 94, 98, 101, 129, 136, 144, 150, 189, 190, 201, 264, 290, 291, 359, 363, 367, 373.
 Könyvtáraink, Vidéki — 40—74.
 «Könyvtárjegyzéke, Budapesti aranyművesek, vésnökök és rokonszakmák szakegyletének —» 202.
 Könyvtárnoki tanfolyam a M. Nemz. Múzeum ktárában 98. — vizsga Poroszországban 91, 92.
 Körmöczbánya 263.
 Körös Endre 214.
 Köteles példányok 29, 63, 65, 70, 75—77, 99, 104, 105, 107, 159, 163, 169—171, 263—265, 268, 359—361.
 Kövy Sándor 265.
 Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 105.
 «Közgazdasági Közlemények» 101.
 Közép-Szolnok vm. 361.
 Közlekedésügyi tanfolyamok igazgatósága 263.
 Közoktatásügyi tanács, Orsz. — 75, 101, 193, 194.
 Krafft W. 176—178.
 Krakó 75, 135, 289—291, 298. —i Akademie amiejtnosci 101. —i Jagello-egyetem és ktára 135, 289. —i tud. akadémia 75, 101.
 Krausz-féle könyvkereskedés 175.
 Kreith Béla gr. 112, 172.
 Kretschmayer Henrik 302.
 Kristóf kassai ötvös 190.
 Kudora Károly, Jogi könyvtár (Bpest, 1910) 365, 366.
 Kuelmen Christian Balthasar 260, 325, 326. — Wilhelm 260.
 Kultsár-ktár 59.
 Kun S. 265.
 Kunitzer Mózes 287.
 Kunosy Vilmos 175.
 Kunváry Fülöp 359.
 Kuthy Zoltán 169.
 Kuun Gézáne gr. 101.
 Laban Antal 139, 148.
 «La bibliofilia» 84, 182, 276.
 Labrouste H. 28.
 La Chadre 202.
 Lachnit L. 370.
 Lafontaine 371.
 La Haye 246.
 Lajos (IX.) francia kir. 25. — (XI.) francia kir. 220, 364. — (XIV.) francia kir. 313. — (XVI.) francia kir. 164. — (XVIII.) francia kir. 163. — (I.) m. kir. 77. — (II.) m. kir. 78.
 Lallement Pierre 26.
 Lamartine 225.
 Lambacher 128.
 Lamennais 371.
 Lamertin Henri 179.
 Lampel Róbert 175, 176, 178. — Theodorich 135, 145.
 Lange 301.
 Langlois 93.
 La Poterie 161.
 La Rochefoucauld, François de — bibornok 26, 28.

- Larousse 33.
 Laskai Ozsvát 122—153.
 Laskóvára 122.
 Lassalle Ferdinánd 351.
 Latinovich József 285.
 Laube Henrik 229, 230. —né 229, 230.
 Lauffer Vilmos 175.
 La Vallière hg. 156.
 Laychingen 326.
 Lányi-kodex 293.
 László budai prépost 11, 19. — (Szent) magyar király 17, 18, 150. — minorita fráter 152.
 László Ákos 77, 110.
 Lebas 37.
 «Le bibliographe moderne» 183, 375.
 Leblond abbé 162.
 Lechner Tibor 101.
 Leconte de Lisle 371.
 Le Daim Olivier 220, 221.
 Lehmann 196, 242.
 «Leipziger Börsenblatt» 67.
 Leitschuh 21, 24.
 Leland Waldo 301.
 Lelandus J. 7.
 Lemberg 266.
 Lembo Ferdinando 92.
 «Le mouvement économique» 101.
 Leonard könyvkötő 18.
 Lepère 371.
 Lessing 372.
 Le Tavernier Jean 366, 367.
 Letellier reimsi pk. 27.
 Levéltári kiadványok 303—307. — osztály a M. N. Múzeum ktárában 77, 78, 110—112, 171, 172, 265—267, 361, 362.
 Lewis 173.
 Lévai-féle könyvkereskedés 175.
 Lévy András czle 172.
 «Liber Precatorius Illyricus» 285.
 Librăria Ciurcu könyvkiadó cég 177. — seminarului könyvkiadó cég 177.
 Library Association, American — 188.
 Liepenius Martinus 257.
 «L'illustration de Bade» 236.
 Lipese 131, 135, 137, 179, 180, 226, 229, 233, 235, 243, 328, 369, 371. —i egyetem és ktára 20, 179. —i népkttarak 179. —i városi közkttár 179. —i Verein für Schriftentausch 76, 102.
 Lippich (Korongi) cs. ltára a M. N. Múzeum ktárában 77, 112.
 Lippich Elek 112.
 List Nicolaus, Zetter-Schreyer (Darmstadt, 1681) 322, 323.
 Liszka János czle 362.
 Liszt Ferenc 76, 110, 171, 218, 229, 238.
 Litterati Nemes Sámuel l. Nemes.
 Littrow Carl 76.
 Liverpool 346, 347, 349.
 Livius 31.
 Loeuve 370.
 Logus Georgius Silesius Hendecasyllatus, Elegiae et epigrammata (Bécs, 1529) 76, 103, 106.
 London 93, 102, 134, 135, 236, 239, 273, 274, 340, 346, 347, 370. —i board of education ktára 302. —i British Museum 135, 199. —i egyetem 274, 340. —i Library Association 274.
 Lorenc Arthur 169.
 Lorenz 39.
 Lortzing 364.
 Losonc 61. —i városi közkttár 61.
 Loubier 381, 382.
 Louvre l. Páris.
 Lónyai Zsigmond 102.
 Lőcse 61, 103, 170. —i ág. ev. egyház ktára 61.
 Löffler Henrik 263.
 Löw Immanuel 359.
 Ludendorff 243, 244, 319.
 Ludig István 263.

- Luedolf Hiob 250, 251.
 Lujza pármái hgnő 330.
 Luka cs. Itára a M. N. Múzeum ktárában 112.
 Luka László 112.
 Lukich György czle 172.
 Lundstedt 301.
 Luther 322.
 Lübeck 96, 321, 322. —i városi ktár 96.
 Lüttichi központi népkvár 302.
 Lyster 301.
- Macbeth Donald 93.
 Macchiavelli 220, 221.
 Maclehose James 178.
 Maday Gyula 359.
 Maderspach Livius 169.
 Madevisia Friedrich 244.
 Madison 101.
 Madrović Konstantin 176.
 Madzsar Béla 264.
 Magyar Balázs I. Szalkai. — Pál «Notabiliája» 19—23.
 «Magyar Híradó» I. Szabadság.
 «Magyar Könyvesház» 175.
 Magyar könyvírás, Adatok a közepkori — történetéhez 6—24.
 Magyar légió iratai a M. N. Múzeum ktárában 172.
 «Magyar Nemzet» 352.
 «Magyar Nyelv» 295.
 «Magyar Nyelvőr» 290.
 Magyarországi Mihály 122, 123, 127, 130—136, 143, 145.
 Magyarországi szabómunkások szak egyesülete 355.
 Magyaróvár 61. —i gazd. akadémiái hallgatók egyesülete 100.
 Mahler Ede 101, 170.
 Maignan 371.
 Maittaire Michel 127.
 Majláth József gr. 101.
 Manchester 380.
 Manero Fr. E. 92.
- Mangold Lajos 75, 101.
 Manilius Marcus 326.
 Mann Jakab 196.
 Mantegna 364.
 Marburg 317.
 Mariani 238.
 Marlitt 355.
 Marmorstein Arthur 287.
 Martialis 2, 5.
 Martin Henry 155, 300, 302.
 Martinez 333.
 Masznyik 364.
 Mathieu de Vendôme 31.
 Mathiolus 171.
 Matica Hrvatska 177. — Srpska 101, 170, 177.
 Mattyasovszky Kasszián 101.
 Maurer-féle könyvkereskedés 175.
 Mayer Friedrich Arnold 372. — Lörcincz 110.
 Mayers Johann, Vorstellung des juengst-erscheinenen Cometen (Ulm, 1681) 226.
 Mazaninus, Breviarium Politicorum 285.
 Mazarin 159—161. — biblia 164.
 Mazzeti 19.
 Mády Ferencz 101.
 Mándok 75, 100.
 Máramarossziget 61. —i ev. ref. főgimnázium és ktára 61.
 Mária Amália hesseni tartománygrófné 317.
 Mária Christina osztrák főhgnő 330.
 Mária Terézia m. kir. 78, 329.
 Márk (Evangelista Szent) 257.
 Márki Ferencz 266.
 Márkus József 203.
 Márton kassai könyvkötő 190, 191.
 Máté (Evangelista Szent) 257, 319, 320, 322.
 Mátyás (I.) magyar király 1, 2, 5, 11, 13—16, 18, 19, 131, 135, 137, 217, 218, 231, 235. — (II.) magyar kir. 266.

- Mátyás Flórián 64, 139.
 Mátyási József 360.
 Medaković Danilo 177.
 Mehner Vilmos 175.
 Melbournei bányaminisztérium 359.
 Melich János 76, 82, 98, 101, 107,
 116, 264, 284, 289, 295, 299, 359.
 Menčik Ferdinánd 7.
 Mendès Catulle 356.
 Menyői Ferencz (Tolvaj), Az arith-
 metikának mestersége (Kolozsvár,
 1703) 103.
 Mercier 27,
 Meszlényi Gyula 129.
 Metastasio Pietro 329—337.
 Meteorologiai és földmágnassági inté-
 zet, M. kir. orsz. — 101, 169.
 Metz 302.
 Mevisser 312.
 Meyerbeer 225, 238.
 Mezőberény 101.
 Mezőgazdasági múzeum és ktára 205.
 «Mélanges tirés d'une grande biblio-
 thèque» 155.
 Mérnök- és építészegylet, Magy. —
 101.
 Michael de Hungaria I. Magyaror-
 szági Mihály.
 Michelstadt 322.
 Middelbourgi áll. ltár 301, 305.
 Migray József 203.
 Mihalik József 41, 48.
 Mika Sándor 171.
 Miklós miniator 189.
 Miksa (I.) m. kir. 190, 361. — (I.)
 német császár 16.
 Mikszáth Kálmán 203, 343, 355.
 Milano 237—239, 334. — i áll. ltár 301.
 Miles Mathias, Siebenbürgischer Würg-
 engel (Nagyszeben, 1870) 103.
 Miletz-féle ktár 58.
 Millenau, Noah von — 321.
 Milton 203, 236.
 Mindszenty Gedeon 108.
 «Minerva» 168.
 Miniszteri vizsgáló bizottság a M.
 Nemz. Múzeum ktarában 97, 172.
 Mirandola Picus 262.
 Miskolcz 61, 100, 175. — i ág. ev.
 egyház ktára 61.
 Misocacus Vilmos 244.
 «Missale Strigoniense» (Nürnberg,
 1484) 286.
 Mitis Oszkár 101.
 «Mitteilungen aus dem Stadtarchive
 zu Köln» 305. «— der. k. preus-
 sischen Stadtarchive» 305. «— der
 österr. Vereins für Bibliothekswes-
 sen» 85, 94, 184.
 «Modus legendi iura et abbreviatu-
 ras» 7.
 Mogyoróssy-féle ktár 44.
 Mohl Adolf 101.
 Molajoli Vinzentio 237.
 Molière 370.
 Molinet páter 27, 28.
 Molnár János 138, 285. — Viktor 187.
 Monsi áll. ltár 301.
 Montevideo 100.
 Moravec testvérek 363.
 Moreau 370.
 Morel 33, 34, 154, 166.
 Moson vmegyei Tört. és Rég. Egylet
 ktára 61.
 Móricz Zsigmond 170.
 Mózes 322.
 Mueller Henning darmstadti nyom-
 tató 322. — Johann Jacob, Theo-
 logisches Bedencken neben das ...
 Bedencken von Cometen (Frank-
 furt, 1681) 256, 257.
 Muller S. 301.
 Mullerus Philippus 256.
 «Museumskunde» 373.
 Musset 371.
 Múzeum, M. Nemz. — igazgatósága
 101, 169, 264. — ktára 2,
 75—78, 97—121, 136, 144, 154,
 169—172, 187, 188, 195, 196, 214—
 216, 219, 240, 245, 256, 257,

- 263—267, 284, 289, 291, 300, 329, 332, 354, 359—362. — néprajzi osztálya 98, 101, 200. — régiség-tára 110, 200, 237.
- «Múzeumi és Könyvtári Értesítő» 195, 197, 363.
- Múzeumok és Ktárak Orsz. Szövetsége 62, 195, 197. — Tanácsa 42, 48, 80, 170, 187, 194, 197, 200, 203, 341, 342, 354, 355.
- Müllner Mátyás 129.
- München 92, 96, 235. —i kir. udv. színház 233. —i ktári rendszer 356. —i udv. és áll. ktár 7, 10, 11, 13, 92, 96, 100, 141, 142, 153, 383.
- Münsteri kir. kamara 312.
- «Művészet» 189.
- Nagy (Hidaskúrti) cs. Itára a M. Nemz. Múzeum ktárában 266, 362.
- Nagy Béni 129. — Gézáné 101. — György I. Erdély. — Iván 43. — Miklós czle 266. — Olivérné 359. — Péter czle 266. — Sándor 101.
- Nagybánya 62, 102, 264. —i vár. múzeum 62.
- Nagybécizi népkvár 342, 355.
- Nagyenyed 62. —i Bethlen főiskola és ktára 62, 63.
- Nagyernye 359.
- Nagyhalmagy 42.
- Nagykanizsa 175.
- Nagykároly 63.
- Nagyszeben 103, 177, 178, 244, 266. —i érs. knyomda 177.
- Nagyszombat 63, 103, 139, 181, 190. —i vár. közktár és tört. emléktár 63.
- Nagyszombati Péter 189.
- Nagyszöllös 102.
- Nagyvárad 63, 100. —i kir. ügyész-ség 63.
- Napoleon (I.) francia császár 222—224, 233. — (III.) francia császár 222, 227, 228—230, 233, 236.
- Naudé Gabriel 159—161.
- Nápoly 92, 238, 239. —i áll. Itár 302. —i nemz. ktár 92.
- «Nederlandsch Archievenblad» 316.
- Nelis H. 301, 303—306, 308.
- Nemes-Militics 285.
- Nemes Sámuel (Litterati) 136.
- Nemzeti Casino 105. — Színház 218, 219, 221, 231, 239. — Zenede 75, 101.
- «Nemzeti Könyvtár» 175.
- Neutwig Heinrich 135.
- New-York 169. —i közktár 82.
- Német ktárnokok egyesülete 302.
- Németh József 44.
- Népkvárak 80—82, 91, 92, 194, 198—201, 204, 207, 210, 273, 274, 301—303, 340—345, 349, 350, 354, 355, 357, 372.
- «Népművelés» 350, 352, 353.
- «Népszava» 352, 353.
- Nikelsky Géza 203.
- Nitsche József 170.
- Nostradamus 220, 221.
- Novalis 372.
- Novák Sámuel 107. — Sándor 264.
- Nógrád vmegyei Múzeum-Társulat és gyűjteményei 43.
- Nussbächer Károly 129.
- Nürnberg 11, 78, 128, 133, 259, 260, 266, 286, 290, 299, 324, 326, 370.
- Nyáry Pál 230, 232.
- «Nyelvemléktár» 293.
- «Nyelvtörténeti Szótár» 293.
- «Nyelvtudományi Közlemények» 294.
- Nyiregyháza 359.
- Nyitra vmegyei múzeum és ktára 64.
- Nyitra (város) 64, 175.
- Nyomdák, Hazai — változásai 192, 287, 383, 384.
- Nyomtatványi osztály a M. N. Múzeum ktárában 75, 76, 99, 169, 170, 263, 264, 359, 360.
- Obál Béla 170.

- Occam János 6.
 Ockel Johann Andreas 249.
 Odry Albert 285.
 Oesterreich-Ungarische Buchhändler-
 Korrespondenz 173—178.
 Ohnet George 355.
 Oklán 102.
 Olasz kormány 302. — közoktatás-
 ügyi minisztérium 264.
 Oláh-féle ktár 44. — Miklós eszter-
 gomi érsek 190.
 Olearius Johannes Gottfridus 130,
 137.
 Oliva cs. czle 78.
 Olvasótermek a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 99, 103, 105, 170, 171.
 Oppeln 248, 249.
 Orbán miniatör 189.
 Orczy Gyula 264.
 Ornithologiai központ, Magyar —
 101, 169.
 Orosz kormány 302.
 Orsini Felix gr. 227, 228.
 Országgyűlési nyomtatványok, Magyar
 — 41.
 Országos Casino 105. — Levéltár
 112, 300.
 Orvosegyesület, Kir. — és ktára
 199, 340.
 Orvosszövetség, Orsz. — 101.
 Oswald János 24.
 Oszkár (I.) svéd kir. 364.
 Osztrák kereskedelmi minisztérium
 100, 169, 263, 359. — kormány
 302.
 Osztrák-magyar könyvkereskedők
 egyesülete l. Oesterreich-Ungari-
 sche Buchhändler-Korrespondenz.
 Otrókoci Főris Ferencz l. Főris.
 Ottoboni ktár Rómában 150.
 Oudin 20.
 Ozsvát (Szent) 143, 151.
 Ógyalla 101.
 Óváry Lipót 101.
 Örmény Múzeum Szamosujvárott 68.
 Örs Rezső 101, 107.
 Ősnyomtatványainak jegyzéke, Né-
 metországi könyvtárak — 94—96.
 «Österreichische Rundschau» 373.
 «Österr.-ung. Revue» 101.
 Ötvös-czéh egyházi szerkönyve (Vác,
 1423) 107, 108.
Padua 137.
 Pagliai Luigi 301.
 Paks 153. —i káptalan 152, 153.
 Palladius, Rutilius — Taurus Aemi-
 lianus 1—3.
 Pallas-Lexikon 176.
 Pancsova 175.
 Panka Péter 190.
 Pannonhalmi Szent-Benedek-rend 75,
 101. — ktára 145.
 Panzer 133, 134.
 Pap János 360. — Kálmán 203.
 Paris Paulin 368.
 Parma Erben, Robert von — hg.
 102, 264.
 Parmai biblioteca Palatina 367.
 Parsons John 93.
 Pas Julian 301.
 Pascal 246.
 Pasiphilius 2, 3.
 Passic 76, 102.
 Pataki János 42.
 Patin Gui 160.
 Patrorcha Franciscus, De Remedias
 utriusque Fortunae — 285.
 Patti Adelina 238.
 Pauer Mariska 264.
 Paul czég 371.
 Paulmy marquis 155, 156.
 Pál (Szent) apostol 25, 299.
 Pálházi Göncz Miklós l. Göncz.
 Pálincás Béla 264.
 Pály Gábor 131.
 Pápa 64, 75, 100. —i ág. ev. gyám-
 intézet 100. —i ev. ref. főiskola
 és ktára 41, 64.
 Páris 6, 20, 25, 27, 93, 123, 128,

- 134, 154, 157, 160, 214, 215, 218, 219, 221—230, 233, 235, 236, 242, 247, 264, 273, 274, 324, 346, 347, 371. —i Académie des inscriptions et belles-lettres 283. —i akadémia 283. —i Bibliothèque de l' Arsenal 154—159, 300. —i Bibliothèque Nationale 26, 31, 34, 36, 93, 94, 154, 159, 199, 283. —i coelestinus kolostor 156. —i Comédie Française 221, 225, 228. —i egyetem és ktára 33—39, 246, 301. —i École des Chartes 283. —i Institut és ktára 157, 159, 162—164, 166—168. —i katonai legénységi ktár 274. —i Louis-le-Grand jezsuita ktár 34. —i Louvre 161. —i Mazarin-ktár 159—166. —i Montaigne-kaszárnya 28. —i operaház 224, 225. —i Sainte-Geneviève-ktár 25—33, 34, 154, 159. —i Société des Amis de l'instruction 273. —i Société Franklin 274. —i világkiállítás (1867) 109.
- Páriz-Pápai Ferencz Dictionariuma 285.
- Pászto 102.
- Pázmány Péter 266. — Péter, Csepregi szegyenvallás (Prága, 1626) 102.
- Pecz Samu 275.
- Pekár Gyula 203, 343, 355.
- Perbenyik 101.
- Perényi Miklós 56.
- Pererius Benedictus 256.
- Pernę Netrus 257.
- Pest 128, 138, 214, 218, 226, 228, 230, 236, 238, 240, 370. —i minorita konvent 124, 125, 129, 130, 144, 147, 148, 152.
- «Pester Lloyd» 197.
- «Pesti Divatlap» 219.
- Peterdi Andor 203.
- Peterdy Jenő 75, 101.
- Peters-féle zenektár Lipcsében 179.
- Petit, Gabriel — de Montempuys 34.
- Petőfi-ereklyék a M. Nemz. Múzeum ktarában 110, 264, 265.
- Petőfi István 110, 264. — Sándor 175, 176, 203, 232, 264. — Sándorné I. Szendrey Júlia. — Zoltán 110, 264, 265.
- Petrik Géza 41.
- Petrov Alexej 101, 291.
- Petrus Lombardus 150.
- Péchy Gáspár 190. — Jenő 101. — Zsigmond 101.
- Pécs 64, 75, 100, 139, 175, 181. —i egyházmegye 264. —i városi közkórház 101. —i városi múzeum és ktára 64.
- Pécsi János 56.
- «Pénzügyi Hírlap» 101.
- Pénzügyminisztérium, M. kir. — 101.
- Péter (Szent) apostol 25.
- Pétin 19.
- Pfeifer Ferdinánd 175.
- Phauser 190.
- Philadelphia 105.
- Philippott, Miss — 273.
- «Philippicae Sacrae» 285.
- Picard Charles Adrien 156.
- Picques L. 161.
- Pietri senator 172.
- Pius (II.) pápa 11, 12. — (VI.) pápa 28.
- Platon 364.
- Plauen 319.
- Plinius 1, 4.
- Plutarchos 243.
- Podmaniczky Frigyes br. 239.
- Polatsek-féle könyvkereskedés 175.
- Polgári Gáspár, Mérgek golyóbis (1707) 103, 104.
- Polotnich cs. czle 361.
- Pomáz 75, 101.
- Ponsard 215, 219, 221.
- Ponson du Terail 355.
- Popovits testvérek könyvkereskedő czég 177.
- Poprád 65.

- Porosz kormány 302. — kultusz-
 minisztérium 91.
 Portoi nyilvános ktár 100.
 «Portraits of the Hungarians» (Lon-
 don, 1843) 370.
 Portsmouth 359.
 Possevino Antal 122, 125, 126, 132,
 137.
 Posta- és távirtdaigazgatóság, M. kir.
 — 75, 101, 359. M. kir. — köz-
 ponti anyagraktára 263, 359.
 Potthast 39.
 Pozsony vm. 181.
 Pozsony (város) 65, 66, 103, 178, 227,
 263, 361, 370. —i kir. ügyész-
 ség 65. —i orvos-természettudo-
 mányi egyesület és ktára 66. —i
 városi közktár 65, 66.
 Pör Antal 75, 101.
 Pray György 137—139, 370.
 Prága 78, 101, 102, 266, 287. —i
 kir. cseh múzeum 101.
 Preisz Hugó 101.
 Preuss 39.
 Prewsz János 189.
 Prileszky 19.
 Primerosius Jacobus 256.
 Proctor 135.
 Prokop A. 41.
 «Prospect, A — of Hungary and
 Transsylvania» (London, 1664) 102.
 Protestáns orsz. árvaegylet 101, 264.
 Prónay G. 370.
 Prudentius 156.
 Puccini Giacomo 239, 240.
 Puky József 48, 51.
 Pulszky Ferenc 76, 77, 109, 110, 171.
 Purjesz Ignác 196.
 Pyrker László 108.
 Quérart 39.
 Rabe Hugo 1, 2, 5.
 Rabelais 123, 124.
 Racine 364.
 Radnai Farkas 107.
 Rados Gusztáv 274, 275, 300.
 Rafael 28.
 Rajnai cukorgyár 312.
 Rajna-westfaliai gazdasági ltár 311.
 Rakodczay Pál 102.
 Ranschburg Heinrich 178.
 Ratdolt 18.
 Ráday-ktár 45.
 Ráday Gedeon gr. 230.
 Rákos 153. —i nép- és iskola-ktár
 200, 341.
 Rákóczy Ferencz (II.) 202. — György
 (I.) erdélyi fejedelem 102, 172,
 266.
 Ráth Mór 175.
 Reclam Philipp 243.
 Regensberger Leonardus 188.
 Regensburg 107.
 «Regényírók, Magyar —» 176.
 Reh Henrik kassai könyvkereskedő
 189.
 Reichling 96.
 Reichmann Jacobus 257.
 Reinhold Begas 364.
 Reiser M. Antonius 126.
 Reiser Anton, Cometes Index, Dux
 et Judex (1681) 318.
 «Relation, A short — of the rise
 and progress of the turkish Wars
 in Hungary» (London, 1664) 102.
 «Religio» 139, 143, 145.
 «Remekírók képes könyvtára» 176.
 «Magyar —» 176.
 «Renaissance» könyvkiadó vállalat
 359.
 Rendes Géza 170.
 Renger Georg Simon, Informationum
 de cometa theologico-practicum
 (Rotenburg, 1681.) 320, 321.
 Reuthel Thobias 319.
 Reviczky Gyula 203.
 «Revue des bibliothèques» 85, 277,
 375. «— des bibliothèques et ar-
 chives de Belgique» 304.

- Reyer 345, 357.
 Récey Viktor 145.
 Régi Magyar Könyvtár 1. Szabó Károly.
 Réthy László 76.
 Révai Leó 178. — testvérek könyvkiadó cég 176.
 Réville Tony 236.
 Ricciolus Joannes Baptista 256.
 Richárd (III.) angol király 220.
 Richelieu 159.
 Riemann H. 363.
 Riga 372.
 Rimanus Joannes 124.
 Rimaszombat 66, 175.
 Rio-de-janeiroi nemz. ktár 75, 77, 100, 105.
 Rister 230.
 «Rivista delle biblioteche e degli archivi» 85, 277.
 Robaudi 371.
 Roboz cs. czle 362.
 Rodolphius Petrus Tossianensis 122—126.
 Roos 301.
 Rossini 228, 238.
 Rotenburg 321.
 Rott Pál 191.
 Rotterdami városi ltár 316.
 Rozsnyó 190.
 Róka Ádám czle 362.
 Róma 93, 122, 125, 126, 220, 237, 263, 264, 331. —i nemz. ktár 93. —i vatikáni ktár 150. ; ltár 305.
 Rómer Flóris 109, 493.
 Róth Lajos 364.
 Rózsavölgyi és tsa könyvkiadó cég 175. — Márk 76, 110.
 Rudolf magyar király 78.
 Rudrausen Kilian, Christliche Cometen-Predigt (Frankfurt, 1681) 318.
 Rullus Marcus 324.
 Ruzsitska József 360.
 Ryman János 147—149.
 Sabalich G. 102.
 Saintdenisi francia krónika 31.
 Sajószentpéter 338.
 Salfeld Kristóf 248, 249.
 Salle Clavières, De la — hg. 102.
 Sanct-Gallen 134. —i alapítványi ktár 134.
 Sand Georges 371.
 Sansaini Pompeo 93.
 Saphir 218.
 Sarajevo 263.
 Saregrad I. Atya.
 Sarrebourg Nicolas 27.
 Saugrin 156.
 Saulo Mario 336.
 Sauvanaud 93.
 Sági János 102.
 Sándor (Nagy) makedon király 222. — (VI.) pápa 127.
 Sándor Imre 75, 102, 264.
 Sáros vm. 181. —i múzeum 43.
 Sárospatak 67, 143, 266. —i ev. ref. főiskola és ktára 67.
 Sárvár 102.
 Sbaralea 6.
 Scaligerus Julius Caesar 256, 262.
 «Schau-Platz, Der türkische —» (1685) 370.
 Schedel Hartmann 11, 18, 370.
 Scheurer Georg 259, 324.
 Schiedami ltár 305.
 Schiller 221, 229, 235, 372.
 Schlauch Lőrincz 129.
 Schlitter Hans 301, 302.
 Schmerling 373.
 Schmidt Heinrich 191. — Richard Carl 180.
 Schmyth Leonard 189.
 Schneuber János Mátyás 376.
 Schnitzler Arthur 273. — Jacobus 244.
 Schön-féle könyvkereskedés 175.
 Schönherr Antalné 102, 107. — Gyula 41.
 Schönthan 364.

- Schöppl Henrik 110.
 Schröter-féle czédulafiókok 51, 52.
 Schulez kassai nyomtató 191.
 Schulenburg, Gustav Adolph von der — 248.
 Schulpe György 364.
 Schulte 19, 20, 21.
 Schultzens Gottfried 318.
 Schwan Matthieu 311.
 Schwarz Christian Gottlieb 128. —
 Gusztáv 196. — féle könyvkeres-
 kedés 176.
 Schweidnitz 254.
 Schwenke Paul 94, 95, 179, 302, 380.
 Schwiedland 363.
 Sebestyén Gyula 98, 114.
 Sebesztha Károly 203.
 Seiler-féle könyvkereskedés 175.
 Selmeczánnya 67, 175, 178. —i vár.
 r. kath. elemi iskola 67. —i vár.
 közktár és múzeum 67.
 Semmelweis 364.
 Senfft Christian 191, 192.
 Sengenwald Georg 257.
 Sepsiszentgyörgy 68, 75, 102, 264.
 Sermal August 176.
 Severini Márk 191.
 Seydel István 189.
 Seymour de Riccitt 380.
 Shakespeare 175, 221, 234—236.
 Shute John 102.
 Sievers J. H. 233.
 Simancasi Itár 301.
 Simlerus Josias 124, 132.
 Simor János hercegprimás 144.
 Sinay Miklós 170.
 Singer és Wolfner könyvkiadó czég
 176.
 Siposs Antal 170.
 «Sitzungsberichte der k. Akademie
 der Wissenschaften in Wien» 20.
 Skotschau 287.
 Smithsonian Institution Washington-
 ban 102, 359.
 Smitner testvérek 334.
 Sobó Jenő 264.
 Solothurn 135. —i kantoni ktár 135.
 Soltész Elemér 264.
 Somogy vm. 75, 102.
 Somogyi-ktár Szegeden 69, 70.
 Somogyi Mihály 353.
 Sopron 129, 170, 175. —i ág. ev.
 lyceum ktára 129. —i jezsuita
 kollégium 124.
 Sorbonne I. Párisi egyetem.
 «Soziale Praxis» 348.
 Sóvár 163.
 Sötér Kálmán 107.
 Spertinquis Joannes, De proprietati-
 bus Animalium 285.
 Spielman 203.
 Spina, Alphonsus a — Fortalitium
 fidei (Nürnberg, 1494) 286.
 Spinoza 196, 262.
 Spýri 364.
 Squareialupus Marcellus 256—258,
 262.
 Staindl Mátyás 83.
 Stainier Lajos 301.
 Stampfel Károly 174, 178.
 Statisztikai hivatal, M. kir. központi
 — 75, 101, 263, 359.
 Stattmann Johannes Jacobus, Christ-
 liche Cometen-Betrachtung (1681)
 325.
 Stefánia gyermekkórház - egyesület
 102, 264.
 Steger-féle könyvkereskedés 175.
 Stein-féle könyvkereskedés 175. —
 Henri 301.
 Steiner Józsefné I. Bernstein Regina.
 — S. 178.
 Steinhübl György 108, 109.
 Stendhal 371.
 Sternberg Adolf 239.
 Stevenson 93.
 Steyner Mihály 189.
 Stock Johann Heinrich marburgi
 nyomtató 317.
 Stockholmi kir. ktár 301.

- Stormont lord 332.
 Stoyanus kassai bíró 189.
 Strassburg 127, 130—133, 370.
 Strauch Egidius, Von der Weisen aus Morgenlande . . . Wunder-Sternen (Dantzig) 318, 319.
 Strausz Dávid 359.
 Strindberg August 364.
 Stuttgart 134.
 Stuvaert Liévin 368.
 Sue Eugène 355.
 Suetonius Tranquillus 285.
 Subyca Tamás czle 266.
 Sulica Szilárd 120.
 Sully 155.
 Supka Géza 170.
 Suppan-féle könyvkereskedő cég 177.
 Sutterlin L. 272.
 Swarcz kassai bíró 289.
 Sylvester János 289, 293—295, 298, 299.
 Szabad Egyetem 194. — Lyceum 194.
 Szabadalmi hivatal, M. kir. — 263.
 Szabadka 76, 107.
 Szabadoktatás orsz. szervezete 193, 194.
 «Szabadság» 102, 170, 265.
 Szabadságharczra von. gyűjtemény a M. N. Múzeum ktárában 77, 78, 110, 111, 172, 266, 361.
 Szabadtanítás pécsi kongresszusa 203, 342.
 Szabó Ervin 366. ; A fővárosi könyvtár közleményei (Bpest, 1907—9) 82, 83. ; Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten 197—213, 338—358. — György 359. — Károly Régi Magyar Könyvtára 102—104, 131, 134, 144, 145, 147, 149, 244, 286, 291. — László (Bártfai) 98, 119. — Márton 190. — Péter 264.
 Szajna 161.
 Szakszervezeti ktárak 202, 203, 342, 342. — tanács 202.
 Szalay Imre 76, 102, 170, 187, 264, 359.
 Szalkai Magyar Balázs 131, 140, 141, 152, 153.
 Szamosújvár 68.
 Szathmáry Kornél 170.
 Szatmár vmegyei múzeum és ktár 63.
 Szatmár (város) 68, 129. — i egyházmegyei ktár 129.
 Szádeczky Béla 170. — Lajos 102.
 Szállér Jakab czle 172.
 Számvevőszék, M. kir. áll. — 101, 169.
 Szántó 131. — i káptalan 131.
 Szász Károly 187, 202.
 Szász-Medgyes 266.
 Szászváros 68. — i ev. ref. Kun-kollégium és ktára 68. 69.
 Szedlniczky 227.
 Szege Istvánné 102.
 Szeged 69, 100, 175, 359. — i áll. főreáliskola 69. — i vár. múzeum 69.
 Szeghalom 263.
 Szekszárd 70.
 Szemere Bertalan 108. — Miklós 102.
 Szendrei Julia 265.
 Szentes 70.
 Szentgotthárd 263.
 Szentgyörgyi György Gusztáv 76, 102. — László 284.
 Szentirmay Elemérné 102, 107, 110.
 Szent-Iványi, Oeconomus 285.
 Szentkirályi Kálmán 41.
 Szentmiklósi Mihály 131, 132.
 Szentpétervári csász. nyil. ktár 290, 291, 302. — III. Sándor czár-múzeum 170, 264.
 Szentpétery Zsigmond 218.
 Széchényi gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 266.
 Széchényi István gr. 231, 232. — Viktor gr. 266.
 Széchényi Orsz. Ktár I. Múzeum ktára.
 Szécskay György 76, 102.
 Székely Nemzeti Múzeum és ktára 68, 264.

- Székesfehérvár 175.
 «Székesfehérvári Hirlap» 170.
 Széll Farkas 170. — Farkasné 171.
 Szépművészeti Múzeum és ktára 200.
 Szigligeti Ede 230, 231.
 Szijártó Sebestyén 191.
 Szilágyi Albert 102. — Mihály 217,
 218. — Sándor 129, 176.
 Szilvek Lajos 196.
 Szinlapok a M. N. Múzeum ktarában
 75, 99, 169, 263, 359.
 Szinyey József id. 59, 102, 107, 114,
 171, 187, 284, 287, 359. — «Magyar
 írók élete és munkái» cz. műve
 79, 80, 144, 152, 214, 216.
 Szirmay Antal 143.
 Szmracsányi Miklós 77, 110.
 Szolnokdoboka vmegyei Tört., Régé-
 szeti és Ethnografiai Társulat és
 ktára 46.
 Szomaházy István 203.
 Szombathely 71, 175, 181. — i. r. kath.
 püspökség 101.
 Szöllősy Kálmán 110.
 Szöllősgazdák egyesülete, Magy. —
 101.
 Sztankovics János 265.
 Szunyogh cs. ltára a M. N. Múzeum
 ktarában 78, 112, 172.
 Szűry Dénes 353.
- T**amme R. 93.
 Tanzi 334.
 Tarquinius Superbus római kir. 240.
 Taschereau 233.
 Tata 101.
 Tausten Johann Gottfried, Cometa
 rediviva (Halle, 1681) 249, 250.
 — Der von Abend gegen Morgen
 lauffende Unglücks-Prophet (Halle,
 1681) 248, 249.
 Tauszk Ferencz 102.
 Tárkányi Béla 265.
 Technologiai iparmúzeum, M. kir. —
 101.
- Tejgazdasági kongresszus, Nemzet-
 közi — 101.
 Telegdi Lajos 175.
 Telek József 140, 141.
 Telekes Béla 170.
 Teleki László gr. 172. — Pál gr. 102.
 — Sándor gr. 102, 105.
 Temesvár 71, 73, 175, 264, 360, 363.
 —i kegyesrendi főgimnázium 71.
 —i vár. nyilv. ktár 71, 72, 363, 364.
 Temesvári család 56.
 Temesvári Pelbárt 122—129, 132,
 133, 136—140, 143, 149, 150, 152,
 286, 370.
 Temlinus Tamás esztergomi diák
 6—9.
 Teniers 364.
 Természettudományi Társulat, Magy.
 kir. — 65, 205, 206.
 Tettei Nándor 171.
 Thackeray 364.
 Thallóczy Lajos 76, 102, 361.
 Thaly cs. ltára a M. N. Múzeum ktá-
 rában 266.
 Thaly Kálmán 170, 202, 265, 266.
 Than Károly 196.
 «The library journal» 86, 93, 184,
 277, 376.
 Thiering-féle könyvkereskedés 175.
 Thuránszky Thomas A., Encomium
 (Pozsony, 1670) 103.
 Thuróczi János 18.
 Thury Zoltán 203.
 Thurzó Alajosné 110.
 Tiberini Angelo 238. — Mario 238.
 Tiburghien 302.
 «Tietosanakirja» 170.
 Tihamér Lajos 42.
 Timaeus Locrensis 1, 2, 4.
 Timár Kálmán 122, 287.
 Timoleon 243.
 Timon Ákos 102. — Sámuel 364. —
 Vilma 102.
 Timana, Petrus de — I. Nagyszom-
 bati Péter.

- Tisza (folyó) 370.
 Tiszai ág. ev. egyházkerület kollégium és ktára 46.
 Todorán-féle Tipografia Aurora 177.
 Tokody Mihály és András czle 362.
 Toldy Ferencz 19, 20, 21, 128, 129, 131, 140, 153, 232, 293. — László 102.
 Tolna vmegyei múzeum és ktára 41, 70.
 Tolnai Vilmos 360.
 Tolvaj Menyőfi Ferencz I. Menyőfi.
 Tomesányi Vilmos Pál 300.
 Tompa Mihály 176.
 Torelli 364.
 Torius 169.
 Torquatus 330.
 Toulousei ltár 313.
 Tourneur Victor 301, 302.
 Tószeg 103.
 Tóth Béla 196. — Kálmán 202, 203. —féle könyvkereskedés 175.
 Töpffer R. 371.
 Török István czle 78. — János 129.
 Történelmi Társulat, Magyar — 264.
 «Történetek, Hadi és más nevezes —» (Bécs, 1789) 370.
 Trattner Tamás 177.
 Travnik ker. iskola 102.
 Tredro 285.
 Trencsén vm. 181.
 Trencsén (város) 175.
 Tridenti zsinat (1563) 313.
 Trieri ker. kamara 312.
 Troy-i reusselaer polytechnic institute 359.
 Trócsányi Zoltán 294, 295.
 Trübner 34.
 Tscheglow 302.
 «Tudományárúl, Az iol és boldogul való meghalásnak —» (Sárvár, 1600) 102.
 Tuselich Adolf 102.
 Tutor Péter I. Zalay.
 Tübingen 372.
 Türr István 171, 172, 267, 362.
 Twentyman 302.
 «Ueber Archive in Ungarn» 304.
 Ujlak 153.
 Ujpest 101.
 Ujvidék 101, 170.
 Ulm 259, 260, 325, 326. —i gimnázium 325. —i városi tanács 260.
 Ungvár 264.
 Unverrucht Gottlieb, Verwerffung des Cometen-Bespoelts (1681) 258.
 Uppsalai kir. egyetemi ktár 75, 101, 169, 263, 359.
 Uránia tud.-egyesület 194.
 Uruguay-i direktion de estadistika 100.
 Utrechti áll. ltár 301.
 Üstökösjárás, 1680.-i — irodalma 242—262, 317—328.
 Vadász Ede 102, 105.
 Vadnay Károly 360.
 Vahot Imre 230.
 Valentin J. 177.
 Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, M. kir. — 42, 44, 48, 56, 59, 97, 102, 170, 178, 212, 264, 284, 300. — ktára 173.
 Valognes 283.
 «Valvoja» 360.
 Van den Gheyn 300.
 Van den Haute 301.
 Van der Haeye 301.
 Van Eyck 364.
 Vannerus Jules 301, 313, 315.
 Varasd 177.
 Varjú Elemér 98, 102, 117, 144.
 Varsó 361.
 Vas Antal 43. — Gereben 176.
 Vas vm. 71, 181. —i kulturegyesület és ktára 71.
 «Vasárnapi Ujság» 265.
 Vavrincz Mór 76, 102.
 Vay Ádámné 171.

- Vác 73, 107. —i Múzeum-egyesület és ktára 73, 360.
 Vázsonyi Vilmos 357.
 Velenceze 122, 125, 149.
 Verebélyi Ambrus 142.
 Verein der niederösterr. Landesfreunde 360.
 Veres kereszt-egylet 363.
 Vergilius 220.
 Vermes 203.
 Verriest 301.
 Versecz 73, 175. —i városi múzeum és ktár 73, 360.
 «Verzeichnis der Incunabeln der Stiftbibliothek von St.-Gallen» (St.-Gallen, 1880) 134.
 Veszprém vm. 73. —i Múzeum-egylet és ktára 73, 74, 264.
 Veszprém (város) 73, 175, 264. —i Nemzeti Kaszinó 73. —i püspökség 170.
 «Veterinarius» 171.
 Vetter Antal 112.
 Vécsey Tamás 264, 266.
 Vértesy Gyula 264. — Jenő 98, 102, 117, 214, 284.
 Viddin 112.
 Viétor Jeromos krakói könyvnyomtató 289—291, 299.
 «Világ» 352, 353.
 Villot 126.
 Vilna 291. —i evang. synodalis ktár 291, 292. — nyilv. ktár 292.
 Vinkó István 77, 110.
 Virginás Izsák czle 266.
 Virling Samuel, Der wackere Stab des Herrn (1681) 250—252.
 Visegrád 77.
 «Vita Sanctorum» 285.
 Vitéz János 2, 4, 5. — kodex a hanoveri kir. ktárban 1—5.
 Vitkovics Mihály 203.
 Vízépítési igazgatóság, M. kir. orsz. — 101, 264.
 Vizslaversenyegyesület, Magyar—264.
 Voigt Gottfried 318.
 «Volksbildungsarchiv» 348.
 Voraui alapítványi ktár 135.
 Voullième 135.
 Vörös Lajos 77, 110.
 Vörösmarty Mihály 175, 176, 203, 232.
 Vromant 366.
 Vulpius Johannes 319.
 Wachsmann Ferencz 360.
 Wachsmuth Christophorus 249.
 Wadding 6, 7, 122, 123, 125, 126, 137.
 Wagner-féle egyetemi könyvkereskedés 174. — Richárd 191, 192.
 Wailly, N. de — 283.
 Wajdits-féle könyvkereskedés 175.
 Wallaszky Pál 131, 136.
 Warschauer 304.
 Wartha Vincze 274.
 Washington 102, 301, 302, 359. —i columbiai ker. nyilv. ktára 302. —i kongresszusi ktár 82, 199, 263, 310, 359. —i nemz. ktár 310.
 Wasseige János br. indigenatusi levele 266.
 Webb Sidney és Beatrice 364.
 Weber Joannes, Curiosi Discursus 285.
 Weckbecker 373.
 Weidinger-féle könyvkereskedés 175.
 Weigelius Erhard 319, 320.
 Weimar 2-9.
 Wein Ármin 77.
 Weinberger Vilmos 1.
 Weislinger 127.
 Weisz Ernő 102.
 Weitzer H. 380, 381.
 Wendt Michael 257.
 Werfer-féle könyvkereskedés 175.
 Weseli ker. kamara 312.
 Wesemann Henning 2.
 Wesselényi Miklós br. 231, 232.
 Westermarck E. 173.

- Wichmann György 102.
 «Widerlegung, Gründliche — desz...
 Bedenkens, ob die Cometen...
 Ungluecksfälle... verkuendigen»
 (1681) 255, 256.
 Wieländer Oscar 76, 102.
 Wiener René 273.
 Wienianski Henrik 110.
 Wiersum E. 316.
 Wiesner Jakab 175.
 Wilde Oscar 273.
 Wilmers Rudolf 110.
 Winkler Elemér 41.
 Wisconsin, Hist. Society of — 101.
 Wiseman 363.
 Wislocki Wladislaus 135.
 Wittenberg 257. — i egyetem 257.
 Wittigslager-féle könyvkereskedés
 175.
 Wittner K. 360.
 Wlassics Gyula 102, 195, 197.
 Wodianer F. 178.
 Wolf-féle könyvkereskedés 175.
 Wolfenbüttel 135.
 Wolfner I. Singer.
 Wosinsky Mór 70.
 Wurzbach 214.
 Wülker tanár ktára 179.
 Würzburg 251.

Young, John and P. Henderson Aitken,
 A catalogue of the manuscripts
 in the library of the Hunterian
 Museum (Glasgov, 1908) 178, 179.

Zahnus Benedek Vilmos 245.
 Zalaegerszeg 169.
 Zalay Péter czle 361.
 Zalka László 130.

 Zambra Alajos 170, 329, 360.
 Zarncke Ed., Leipziger Bibliotheken-
 führer (Leipzig, 1900) 179.
 Zay Anna I. Vay Ádámné.
 Zádor Vilmos 203.
 Zágráb 174, 177. — i akadémia 177.
 — i érsekség 100, 263.
 Zára 102.
 Zeidner H. 177.
 Zeis Christian 249.
 «Zeitschrift des österreichischen Ver-
 eines für Bibliothekswesen» 372,
 373, 376. «— für Bücherfreunde»
 87, 185, 243, 278, 377. «— für
 hebräische Bibliographie» 287.
 Zemplén vm. 143.
 Zeneakadémia, Orsz. m. kir. — 24.
 Zenei gyűjtemény a M. N. Múzeum
 ktárában 76, 107, 110, 170, 171,
 265, 360.
 Zenta 370.
 «Zentralblatt für Bibliothekswesen»
 87, 90, 91, 135, 181, 185, 187,
 278, 377.
 Zichy János gr. 102, 187. «— Jenő
 gr. ázsiai utazása» 41.
 Zimándy Ignác 202.
 Zimmermann Ferencz 304. — J. 364.
 Zlatovszky János 76, 102.
 Zola 371.
 Zombor 74, 102, 175. — i vár. ktár
 egyesület és ktára 74.
 Zólyom 169.
 Zrinyi Miklós 203. — Adriaí tenger-
 nek syrenája (Bécs, 1651) 170.
 Zürich 124.
 Zsigmond m. kir. 78, 266.
 Zsilinszky Lajos 264. — Mihály 102.
 Zsoldos Benő 102, 285.
 Zsolna 181.

